

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Leidžiama ginti
Ekonomikos katedros vedėja
Doc. dr. Zita Tamašauskienė
2005-05-

KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMAS
Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)

Darbą parengė:
EKM-3 gr. st. Aistė Citavičiūtė
2005-05-24

Darbo vadovas:
Prof. habil.dr. Vytautas Vaškelaitis

Recenzentas:

Šiauliai, 2005

SANTRAUKA

Aistė Citavičiūtė

Kreditų portfelio rizikos valdymas. Magistro darbas

Magistro darbe yra suformuluotos komercinių bankų kreditų portfelio rizikos valdymo problemos. Remiantis Lietuvos ir užsienio autorių moksline literatūra, pateikti banko kreditų portfelio rizikos valdymo metodai ir jų taikymo galimybės. Atlikta banko „NORD/LB Lietuva“ kreditų portfelio valdymo analizė. Išanalizuoti banko kreditų portfelio formavimo principai, kredito rizikos valdymas kreditų suteikimo procese, kreditų portfelio rizikos valdymas kreditų monitoringo procese, probleminių paskolų valdymas bei reikalavimai kreditų užtikrinimo priemonėms. Pasiūlytos banko kreditų portfelio rizikos valdymo tobulinimo kryptys. Apibrėžti efektyviai kredito rizikos valdymo organizacinei struktūrai keliami reikalavimai, pasiūlyta pavienių paskolų ir kreditų portfelio kredito rizikos valdymo tobulinimo sistema bei metodai finansinei rizikai ir kapitalo pakankamumui įvertinti.

SUMMARY

Aistė Citavičiūtė

Credit portfolio risk management. Master's work

This master's final paper formulates problems of the commercial banks' credit portfolio risk management. It analyzes theoretical methods to manage credit portfolio risk conducted by various Lithuanian and foreign authors. It also analyses „NORD/LB Lietuva“ bank credit portfolio risk management: principles of credit portfolio formation, credit risk management in the process of granting loans, credit portfolio risk management in the process of monitoring, management of default credits and requirements for the credit indemnity. This paper offers ways to improve credit portfolio risk management in the bank. It indicates effective credit risk management organisational structure, effective credit portfolio risk management system and methods to evaluate financial risk and sufficiency of the capital required to cover credit risk.

TURINYS

ĮVADAS	4
1. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMO TEORINIAI PAGRINDAI	8
1.1. Komercinių bankų kreditų valdymo strategija	8
1.2. Banko kreditų portfelio formavimo reikalavimai	12
1.3. Kreditų portfelio valdymą įtakojančios rizikos ir jų valdymas	13
1.4. Probleminių paskolų valdymas	24
1.5. Kreditų gražinimo užtikrinimo priemonių patikimumas	27
1.6. Kredito rizikos vertinimo modeliai	29
2. BANKO „NORD/LB LIETUVA“ KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMAS	34
2.1. Kreditų portfelio formavimas	35
2.2. Kredito rizikos valdymas kreditų suteikimo procese	39
2.3. Kompetencijos kreditavimo klausimais nustatymas	42
2.4. Kreditų portfelio rizikos valdymas kreditų monitoringo procese	45
2.5. Probleminių paskolų valdymas	49
2.6. Kreditų užtikrinimo priemonės ir jų patikimumas	52
3. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMO TOBULINIMO KRYPTYS	55
3.1. Efektyvios kredito rizikos valdymo organizacinės struktūros sukūrimas	56
3.2. Efektyvios pavienių paskolų kredito rizikos vertinimo sistemos sukūrimas	60
3.3. Efektyvios kreditų portfelio rizikos vertinimo sistemos sukūrimas	64
IŠVADOS	73
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS	76
LITERATŪROS SĄRAŠAS	80
PRIEDAI	83

IVADAS

Tyrimo problema. Daugelyje bankų kreditai sudaro ne mažiau pusę aktyvų ir atneša apie 2/3 pelno. Banko veiklos rizikos dažniausiai koncentruojasi kreditų portfelyje. Be to, su kredito rizika susijusios ne tik paskolos, bet ir kitas banko turtas ir nebalansiniai straipsniai. Jei bankas susiduria su finansiniais sunkumais, jų priežastis dažniausiai yra kreditai. Nuo to, kaip bankas sugeba užkirsti kelią nuostolių dėl rizikų atsiradimui bei imasi prevencinių priemonių, siekdamas valdyti rizikas, priklauso banko sėkminga veikla ir konkurencingumas. Siekdami efektyvios kreditavimo politikos, bankai turėtų didelį dėmesį kreipti į kredito riziką ir jos valdymo būdus bei metodus, kartu įvertindami ir kitas kreditų portfelio valdymą įtakojančias rizikas. Besikeičiančiomis dabartinėmis ekonomikos sąlygomis patyrimo vertinant riziką bankai turi nedaug, o intuityviai nustatytos tikimybės gali tik iškreipti vertinimo rezultatus. Dažnai Lietuvoje bankų vadovai nesugeba efektyviai valdyti kreditų portfelio rizikos ir jų nekompetencija tampa vienu iš pagrindinių banko veiklos krizę įtakojančių veiksnių. Bankų rizikos vertės valdymo esmė – rizikos nustatymas ir įtaka banko kreditų portfeliui, rizikos vertinimas ir valdymas. Rizikos valdymo metodai turėtų tapti kiekvieno komercinio banko pagrindu formuojant kreditų portfelį.

Tyrimo aktualumas. Pastaruoju metu Lietuvos bankuose pastebimas spartus kreditų portfelių augimas, o banko veiklos rizikos dažniausiai koncentruojasi kreditų portfelyje. Taigi tinkamas bankų kreditų portfelių valdymas bei paskolų kokybės nustatymas tampa ypač aktualus. Šiuo metu kredito įstaigos, jų priežiūros institucijos ir mokslininkai plačiai svarsto reikalavimus bankų kreditų portfelių rizikos valdymui. Europos Sąjungos šalių bankams šie reikalavimai ypač aktualūs: jų bus privalu laikytis, t. y. reikės įgyvendinti atitinkamas Europos Sąjungos direktyvas. Lietuvoje nėra dokumento, kuris išsamiai reglamentuotų, kaip turėtų būti organizuojamas kredito rizikos valdymas banke. Tačiau Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, bankų kreditų rizikos valdymo kokybė privalės atitikti Europos Sąjungos reikalavimus, numatytus Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl kredito įstaigų steigimosi ir veiklos, Europos Tarybos direktyvoje dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo bei Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame Naujajame kapitalo susitarime.

Tyrimo objektas – banko kreditų portfelis.

Tyrimo dalykas – banko kreditų portfelio rizikos valdymas, kreditų portfelio rizikos įvertinimo bei mažinimo metodai.

Tyrimo tikslas – išanalizavus reikalavimus banko kreditų portfelio rizikos valdymui, pasiūlyti galimus metodus kreditų portfelio valdymui tobulinti.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ir pagrįsti banko kreditų portfelio rizikos valdymo svarbą.
2. Atlikti banko „NORD/LB Lietuva“ kreditų portfelio valdymo analizę.
3. Pasiūlyti banko kreditų portfelio rizikos valdymo tobulinimo kryptis.

Hipotezė: Norint užtikrinti banko kreditų portfelio valdymo kokybę ir sumažinti riziką, būtinas efektyvios kredito rizikos valdymo organizacinės struktūros bei kredito rizikos vertinimo sistemos, pagrįstos priimtinos rizikos ir pajamų balanso siekimu, sukūrimas.

Tyrimo metodologija:

Svarbiausios bazinės teorijos ir koncepcijos. Kredito verslas yra ypatinga verslo sritis, nukreipta pritraukti ir sukaupti laisvas lėšas ir paskirstyti jas tarp atskirų ūkio grandžių. Kredito sistema labai sudėtinga, į ją įtraukta labai daug kredito įmonių. Pagrindinės kredito sistemos sritys yra: centrinis bankas, komerciniai bankai ir specializuotos finansinės įmonės. Tačiau pagrindiniai kreditavimo vykdytojai yra bankai. Bankas – tai įmonė, teikianti finansines paslaugas ir vykdanči profesionalų piniginių išteklių valdymą bei turintis daugiapusę vertę šiuolaikinėje ekonomikoje.

Banko veiklos efektyvumas ypatingai priklauso nuo to, kokią veiklos strategiją pasirenka ir formuoja bankas. Strategiją galima apibūdinti kaip pagrindinių ilgalaikių tikslų ir veiklos kryptių nustatymą bei būtinų lėšų šių tikslų įgyvendinimui skyrimą. Mokslininkai teigia, kad banko kreditų valdymo strategija turi remtis trimis pagrindiniais banko tikslais - pelningumu, likvidumu ir saugumu.

Siekiant įgyvendinti banko veiklos strategiją, labai svarbi kreditų portfelio būklė, kuri atspindi banko kreditavimo politiką. Kad kreditavimo politika būtų efektyvi, svarbu užtikrinti kreditus suteikiančiųjų ir juos gaunančiųjų pareigas ir atsakomybę. Vykdamas visas kreditavimo sąlygas, turi būti užtikrinamas kreditų portfelio augimas, kuris yra pagrindinis kreditavimo politikos tikslas.

Kreditų portfelio valdymas įvairių autorių analizuojamas kreditų suteikimo proceso aspektu, banko saugumo aspektu (S. Taraila, 1998), kreditų valdymo rizikos aspektu (V. Lisauskas, 1995). Didelis dėmesys skiriamas kreditų klasifikavimui, kreditų palūkanų normos struktūros aiškinimui, probleminėms paskoloms (T. Koch, 2000), kreditų rizikos veiksnių nustatymui ir įvertinimui (P. Britt, 2001).

Valdydami kreditų portfelį, bankai susiduria su įvairiomis rizikomis. Vieni bankai rizikas valdo patys, kiti naudojami išorės konsultantų teikiamomis paslaugomis. Tačiau visų bankų tikslas yra sumažinti galimus nuostolius, kurie virstų realiais, jei bankas jų nenumatytų iš anksto ir nesiimtų atitinkamų priemonių jiems pašalinti. Rizikų prevencija ir yra svarbiausias rizikų valdymo etapas.

Bankų priežiūros institucijose buvo suprasta, kad į kreditų portfelio riziką reikia žvelgti ne tik kaip į klientų nesugebėjimą vykdyti savo finansinių įsipareigojimų, bet kaip į suminę riziką, kuri

susideda iš kreditų portfelio diversifikacijos, klientų finansinės būklės nustatymo, valiutų kurso svyravimo ir kitų rizikų, kurias bankai gali identifikuoti ir valdyti.

Bankai gali sėkmingai valdyti didesnę dalį savo veiklos rizikos, jei tik sugeba nustatyti rizikos šaltinius. Bankinės problemos gali sukelti ir sukelti problemas visam ekonominiam sektoriui. Dėl to bankinę veiklą ėmėsi reglamentuoti įvairios priežiūros institucijos, kurių pagrindinis tikslas – žinoti visas problemas, su kuriomis gali susidurti bankai ir apsaugoti nuo tų problemų įtakos kitus ekonominio sektoriaus subjektus.

Tyrimo loginė struktūra. Tyrimo loginę seką sudaro teorinis kreditų portfelio rizikos valdymo svarbos pagrindimas ir reikalavimų kreditų portfelio rizikos valdymui nustatymas, Lietuvos ir užsienio autorių požiūris į nagrinėjamą problemą, konkretaus banko kreditų portfelio rizikos valdymo analizė – teorijoje išdėstytų reikalavimų įgyvendinimo patikrinimas praktikoje bei metodai banko kreditų portfelio rizikos valdymui tobulinti.

Tyrimo metodika:

Literatūra. Tyrimui atlikti panaudota mokslinė literatūra lietuvių, anglų ir rusų kalbomis, nagrinėjanti banko kreditų portfelio valdymo klausimus, banko „NORD/LB Lietuva“ dokumentai, atskleidžiantys banko naudojamą kreditų portfelio valdymo metodiką, banko „NORD/LB Lietuva“ ir „NORD/LB Vokietija“ metinės ataskaitos, teisiniai, statistiniai dokumentai, medžiaga iš interneto (daugiausiai Bazelio komiteto leidiniai).

Metodai. Tyrimas atliktas remiantis informacijos identifikavimo, literatūros šaltinių analizės, publikacijų srauto analizės, faktinių duomenų analizės, sintezės ir lyginimo, modeliavimo metodais.

Tyrimo strategija. Pirmoje tyrimo dalyje atlikta Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros analizė ir jos apibendrinimas. Remiantis moksline literatūra, pateikti banko kreditų portfelio rizikos valdymo metodai ir jų taikymo galimybės. Identifikuojami probleminiai aspektai kreditų portfelio valdymo teoriniu lygmeniu.

Antroje tyrimo dalyje atlikta banko „NORD/LB Lietuva“ kreditų portfelio valdymo analizė. Analizuojamas banko veiklos atitikimas banko grupės reikalavimams, kreditų portfelio formavimo principai, kredito rizikos valdymas kreditų suteikimo procese, kreditų portfelio rizikos valdymas kreditų monitoringo procese, probleminių paskolų valdymas bei reikalavimai kreditų užtikrinimo priemonėms.

Trečioje tyrimo dalyje pateikiamos banko kreditų portfelio rizikos valdymo tobulinimo kryptys. Siūloma efektyvaus kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, apibrėžiami šiai struktūrai keliami reikalavimai, remiantis Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtu dokumentu „Kredito rizikos valdymo principai“, siūloma pavienių paskolų ir kreditų portfelio kredito rizikos

valdymo tobulinimo sistema.

Tyrimas baigiamas išvadamis ir pasiūlymais.

1. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMO TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Komercinių bankų kreditų valdymo strategija

Finansinio turto judėjimas šalyje yra vykdomas finansinių tarpininkų. Finansinio tarpininkavimo metu finansiniai ištekliai yra perskirstomi ūkio subjektams. Laisvas lėšas turintys ūkio subjektai paskolina jas ar kitaip leidžia naudotis kitiems ūkio subjektams abiem pusėms priimtinomis sąlygomis.

Šiuolaikiniai komerciniai bankai turi įsisavinti vis naujus vaidmenis. Visų pirma jie yra finansiniai tarpininkai tarp institucijų, teikiančių finansines paslaugas (kredito unijų, draudimo bendrovių ir t.t.). Galima išskirti du tipus institucijų, kurioms tarpininkauja bankai:

- Individai ir institucijos, naudojantys deficitines lėšas, kurių einamosios išlaidos viršija pajamas, todėl jiems būtinos skolintos lėšos.
- Individai ir institucijos, naudojantys ekonomines lėšas, kurių pajamos viršija išlaidas. Susikaupusias lėšas galima kaupti ir skolinti.

Bankas tarpininkauja tarp šių dviejų grupių, pritraukdamas laisvas lėšas ir skolindamas tiems, kam jos būtinos.

Bankai pajamas uždirba už prisiimamas rizikas. Nuo to, kaip bankas sugeba užkirsti kelią nuostolių dėl rizikų atsiradimui bei imasi prevencinių priemonių, siekdamas valdyti rizikas, priklauso banko sėkminga veikla ir konkurencingumas.

1 lentelė

Komercinių bankų veiklą įtakojančios rizikos*

Kredito rizika
Rizika, kad sandorio partneris (pirkėjas, pardavėjas, finansinio instrumento emitentas) negalės įvykdyti sutartų įsipareigojimų – mokėti palūkanų už paskolą, grąžinti paskolos ar jos dalies
Likvidumo rizika
Rizika, kad bankui nepasiseks ir jis nesugebės gauti pinigų per trumpiausią laikotarpį ir mažiausia kaina savo įsipareigojimams vykdyti
Palūkanų normų kitimo rizika
Rizika, kad kintant palūkanų normoms, palūkanų normos sumažės arba net išlaidos palūkanoms taps didesnės nei pajamos
Veiklos (operacinė) – atsiskaitymų rizika
Rizika, kad dėl atsiskaitymų sutrikimų bus neįvykdomi įsipareigojimai
Mokumo (kapitalo) rizika
Rizika, kad banko aktyvų vertė bus mažesnė už įsipareigojimų sumą (išskyrus akcininkams priklausančią dalį), bankas taps nemokus ir netgi žlugs

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Ragauskas, J. Senkus, A. 1998. Aktyvų ir pasyvų valdymas. Vilnius:draudimo ir finansų institutas

* Detali banko rizikų klasifikacija pateikta 1 priede

Kiekviena iš 1 lentelėje pateiktų rizikų bankui reiškia, kad nebus uždirbtas laukiamas pelnas. Tačiau nė vienos rizikos rūšies negalima visiškai išvengti arba tai daryti netikslinga, nes bus pažeistas vienas iš svarbiausių banko veiklos principų - pelningumo principas.

Dauguma išvardintų rizikos rūšių labai glaudžiai susiję viena su kita. Pavyzdžiui, padidėjus palūkanų normoms (pasireiškus rinkos rizikai) banko skolininkas gali nebesugebėti mokėti padidėjusių palūkanų (pasireiškia kredito rizika). Kitas pavyzdys - pasireiškus rinkos ar operacinei rizikai, dėl kurios bankas patiria reikšmingų nuostolių, gali kilti abejonių dėl tinkamo rizikos valdymo banke ir šio banko finansinio stabilumo. Dėl šių priežasčių gali pasireikšti reputacijos arba pasitikėjimo banku rizika, o tai gali sukelti finansinę paniką indėlininkų tarpe. Staigus indėlių atsiėmimas bankui sukelia likvidumo riziką.

S. Taraila (2001) teigia, kad „vienas iš svarbiausių faktorių bankininkystėje – gero balanso tarp banko priimamų indėlių ir išduodamų paskolų užtikrinimas. Bankų aktyvai ir pasyvai yra susiję. Įvairių rūšių lėšos yra dedamos į bankus ir bankai gali jomis disponuoti skirtingą laiką“.

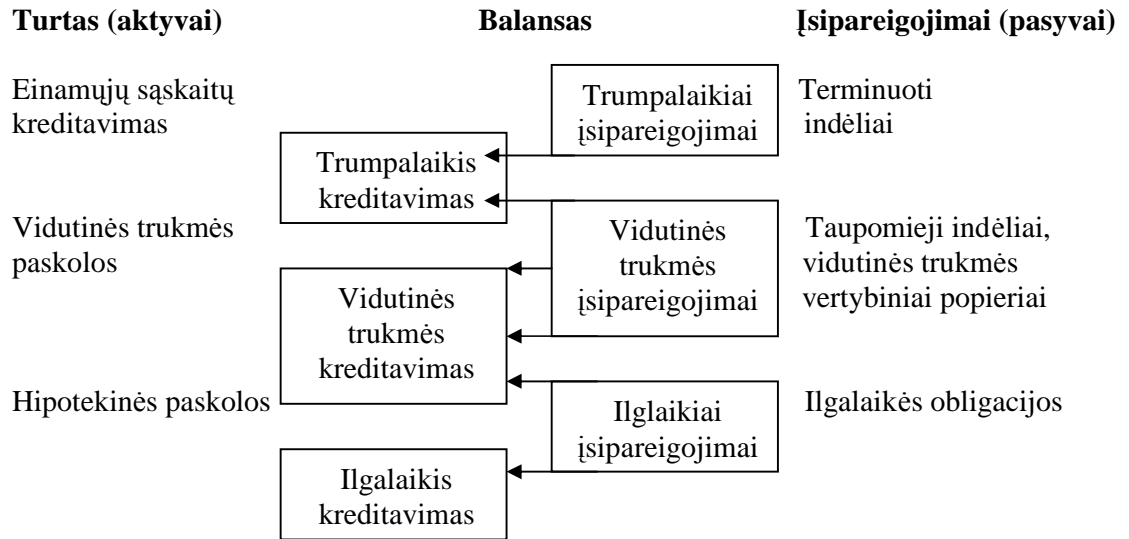
Bankas, skolindamasis pinigų viena kaina, o skolindamas juos didesne kaina, gauna maržą. Bankas privalo stebėti ryšį tarp aktyvų ir pasyvų skolinių įsipareigojimų terminų. Dėl keleto priežasčių aktyvų skolinimo įsipareigojimų terminai būna ilgesni nei pasyvų, nes paskolas imantys klientai dažnai nori gauti vidutinės trukmės paskolą su tvirta palūkanų norma. Tuo tarpu indėlininkai ir lėšų tiekėjai orientuojasi į trumpus grąžinimo terminus, trumpalaikio skolinimo palūkanų normos paprastai būna mažesnės negu ilgalaikio, ir bankas gauna pelną skolindamas ilgam ir skolindamasis trumpam laikui.

Toks skolinių įsipareigojimų terminų nesutapimas susijęs su didele rizika. Ji formaliai maža, kai užfiksuotos tvirtos didelės palūkanos už paskolas ir kintamos, banko nuožiūra reguliuojamos palūkanos už indėlius (D. Ivaškevičius ir kt., 1997).

Kad būtų garantuojamas banko likvidumas, bankas turi taip valdyti savo turtą ir įsipareigojimus, kad lėšų išmokėjimo klientams terminai ir paskolų grąžinimo terminai visuomet būtų suderinti. Tai pasiekama skolinant ir priimant pinigines lėšas pagal 1 paveikslą schemą.

Bankas negali išduoti kredito ilgesniam laikotarpiui, negu jis gali disponuoti jam patikėtomis klientų lėšomis. Tai vadinama **auksine bankininkystės taisykle**.

Tačiau šios taisyklės laikomasi ne visuomet. Kartais bankai, siekdami pelno, išduoda paskolas ilgesniam laikui nei gali disponuoti lėšomis. Iš čia atsiranda pavojus bankų likvidumui. Bankai gali nesugebėti grąžinti jiems patiktų lėšų, jei klientai to reikalautų. Todėl, kaip teigia S. Taraila (2001), „kiekvienas bankas turėtų siekti, kad pinigų, gaunamų iš skolininkų, ir pinigų, mokamų kreditoriams, mokėjimo terminai sutaptų. Šis terminų suderinamumas yra vadinamas **harmonija**“.

1 Pav. Priimamų ir skolinamų lėšų terminų suderinamumas

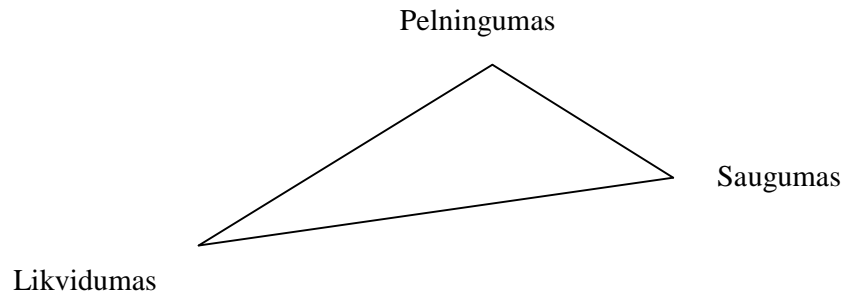
Šaltinis: Taraila, S. (2001). Kreditavimas: teorija ir praktika. Vilnius: LBDFI.

Pagrindiniai tikslai, kurių siekia komercinis bankas: maksimalus pelnas, minimali rizika, klientų ir teikiamų paslaugų skaičiaus padidinimas.

Užsibrėžtiems tikslams kreditavimo srityje pasiekti būtina kreditinė politika. Vieningos kreditavimo kultūros vystymas, vieningų kreditinių instrukcijų įdiegimas ir požiūris į rizikos valdymą, maksimalaus leistino rizikos lygio nustatymas - tai oficialiai patvirtintos kreditinės politikos elementai (Platonova, V. ir kt., 1998).

Kiekvienas bankas, turintis konkrečią kreditų teikimo politiką, praktiką ir procedūras, privalo visą laiką valdyti kreditų portfelį. Bankas turi rūpintis, kad kreditavimo funkcijos būtų objektyvios ir grindžiamos saugiais principais. Kreditų patvirtinimo ir įforminimo procedūros bei tinkamas paskolų dokumentavimas yra svarbiausios banko skolinimo funkcijos. F. Jasevičienės ir kt. (2000) teigia, kad „kreditų teikimas turi būti grindžiamas gerai parengtais įforminimo principais, kuriuos banko valdyba patvirtina ir pateikia kreditavimo padalinio specialistams“.

Kreditų išdavimo principai formuoja banko kreditavimo politiką. Ši politika schematiškai gali būti pavaizduota trikampiu, kadangi pinigai yra naudojami siekiant trijų tikslų, kurie negali būti pasiekti vienu metu (2 paveikslas).

2 pav. Pagrindiniai banko tikslai

Pasak S. Tarailos (2001), „siekdamas trijų pagrindinių tikslų, bankas turi priimti prieštarigus sprendimus:

Norėdamas pasiekti aukštą pelningumą, bankas privalo maksimizuoti ilgalaikių paskolų kiekį (aukštesnės palūkanos).

Norėdamas palaikyti reikiamą likvidumą, bankas privalo optimizuoti/maksimizuoti trumpalaikių paskolų kiekį.

Norėdamas užtikrinti saugumą, bankas privalo būti selektyvus, rinkdamasis klientus.“

Pagrindinis kreditų portfelio valdymo tikslas yra suderinti pagrindinius banko tikslus – likvidumą, saugumą ir pelningumą. Kiekvienas bankas skirtingai siekia šių tikslų, suteikdamas pirmenybę vienam iš jų. Nuo šio pasirinkimo priklauso banko kreditų portfelio valdymo ir viso banko rezultatai. Kadangi paskolos sudaro didžiausią banko aktyvų dalį, todėl jų valdymas ir formavimas turi didelę įtaką banko likvidumui - kuo didesnė rizikingų paskolų dalis banko paskolų portfelyje, tuo mažesnis jo likvidumas, ir atvirkščiai.

Trijų pagrindinių banko veiklos tikslų suderinimas kreditinėje veikloje ir yra banko kreditų portfelio valdymo esmė. Tai efektyvus kreditinių išteklių panaudojimas, siekiant maksimalios naudos bankui ir minimalių sąnaudų (didžiausio ekonominio efekto), o tuo pačiu pritraukiant klientus, jiems sudarant kiek įmanoma palankias sąlygas veiklos vystymui.

Siekdamas užtikrinti stabilią ir saugią bankų veiklą bei valdyti veiklos riziką, Lietuvos bankas Lietuvos Respublikos banko įstatymu yra nustatęs banko veiklos riziką ribojančius normatyvus (*kapitalo pakankamumo; likvidumo; maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais; maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui, skolinimo susijusiems asmenims*), kurių privalo laikytis visi Lietuvos komerciniai bankai. Normatyvų dydžius ir jų apskaičiavimo metodiką nustato Lietuvos bankas, galintis teisės aktais nustatyti kitus normatyvus, neprieštaraujančius Bazelio bankų priežiūros komiteto rekomendacijoms.

1.2. Banko kreditų portfelio formavimo reikalavimai

Daugelyje bankų paskolos sudaro ne mažiau pusę aktyvų ir atneša apie 2/3 pelno. Be to, banko veiklos rizikos dažniausiai koncentruojasi kreditų portfelyje. Jei bankas susiduria su finansiniais sunkumais, jų priežastis dažniausiai yra paskolos, kurių neįmanoma išieškoti priėmus klaidingus sprendimus išduot paskolą, klaidingos kreditavimo politikos pasirinkimas ar nenumatyti atvejai ekonomikoje.

Banko kreditų portfelis yra sudaromas iš įvairių paskolų. Pagrindinės kreditavimo sritys yra nustatomas remiantis banko pasirinkta kredito politika. Bankai nusistato kreditų teikimo prioritetus, limitus ir kreditų kainą. Nuo to priklauso, kokius klientus bankas galės kredituoti ir kokie skolininkai sudarys didžiąją dalį banko kreditų portfelio.

Optimalaus banko kreditų portfelio forma ir dydis nėra nustatyti, nes kiekvienas bankas veikia skirtingomis sąlygomis.

Banko kreditų portfelio struktūrą nulemia tai, kokį rinkos segmentą aptarnauja bankas. Kiekvienas bankas turi atsižvelgti į savo rinkos segmento klientų poreikius.

Banko dydis taip pat yra vienas iš esminių faktorių formuojant banko kreditų portfelį. Ypač svarbus kapitalo dydis, kuris nulemia atitinkamas kreditų sumas, kurias galima suteikti vienam klientui.

Kreditų portfelio struktūrą įtakoja ir personalo kvalifikacija bei kreditavimo politika, kuria vadovaudamiesi banko priima sprendimą išduoti arba neišduoti kreditą.

Konkreto banko kreditų portfelio struktūra priklauso nuo banko laukiamų pajamų. Bankas stengiasi nukreipti kreditinius išteklius į tas sritis, iš kurių tikimasi gauti didžiausias pajamas. Kreditų portfelio formavimui didelės įtakos turi praėjusių laikotarpių informacija apie išlaidas ir pajamas iš kreditinės veiklos.

V. Platonova ir kt. (1998) teigia, kad „kreditinę riziką sumažinti padeda kreditavimo limitų nustatymas. Koncentraciją mažina ir stabilias pajamas užtikrina kreditų portfelio diversifikavimas. Limitai yra išskiriami pagal ūkio šakas, šalis, skolininkus, valiutą, padengimo terminus, užstato tipus. Prieš nustatant kreditavimo limitus, identifikuojamos pagrindinės rizikos sritys. Atskiriems bankams ir atskiroms šalims bei regionams šios rizikos sritys skiriasi“.

Kredito rizikos koncentravimą lemia tam tikros veiklos ekonominis pobūdis, ekonominio sektoriaus arba geografinio regiono specifika; ekonominių veiksnių įtaka kreditų kokybei. Svarbi yra maksimali kredito suma vienam skolininkui arba grupei susijusių skolininkų. Tai parodo rizikos koncentravimą.

Siekiant pagerinti banko likvidumo rodiklį, kreditų portfelio valdyme prioritetu yra laikomas padidintas finansavimas labiausiai patrauklių kreditinės rinkos segmentų ir sumažintas nepatrauklių.

Kreditų kainos svarbą pabrėžia S. Taraila (1998). Autoriaus nuomone, **kreditų kainos nustatymas** - pagrindinė banko kreditų portfelio formavimo ir valdymo funkcija, kurios teisingas vykdymas užtikrina banko pajamų maksimizavimą .

Skolinamų lėšų kaina apibrėžiama kaip pagrindinė palūkanų normos dalis - t.y. vidutinė skolinamų lėšų kaina konkrečiame komerciniame banke. Jos dydį lemia oficiali procentinė norma, tarpbankinių kreditų palūkanų normos ir palūkanų normos, mokamos už depozitus.

Pelno maržą apibūdina T. Koch ir kiti (2000). **Pelno marža** yra pelnas, kurį bankas gauna už kreditavimo paslaugas. Pelno maržos dydį lemia paskolos rūšis ir trukmė, kliento kreditingumas, banko ir kliento santykių trukmė, infliacijos tempai ir kt. Tai yra skirtumas tarp pasiskolintų lėšų ir skolinamų lėšų palūkanų normos.

Nustatydamas kredito palūkanų normą, bankas įvertina daugybę veiksnių tam, kad neišduotų kreditų su mažesnėmis, negu pritrauktų lėšų savikaina, palūkanomis. Nustatoma tokia kredito kaina, kad bankas susigrąžintų bazinę palūkanų normą, administracines išlaidas, numatytą paskolų nuostolių rezervą ir gautų pelną, kuris yra nustatomas įvertinant minimalų pelną, kurį bankas nori gauti. Didelę reikšmę nustatant paskolos palūkanų normą turi palūkanų normos rizika.

1.3. Kreditų portfelio valdymą įtakojančios rizikos ir jų valdymas

1.3.1 Kredito rizika

Rizika – tai galimybė (tikimybė) negauti tikėtinos gražos arba patirti nuostolį. Rizika suprantama kaip neapibrėžtumas arba tikėtinos gražos nepastovumas, t.y. kuo didesnis neapibrėžtumas arba tikėtinos gražos dispersija, tuo didesnė rizika.

Bankai savo veikloje susiduria daugeliu rizikos rūšių. Kredito rizika yra viena iš rizikos rūšių, kuri suprantama kaip galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti savo įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis. Kredito rizikos apibrėžimas apima bendrą rizikos apibrėžimą, pateiktą prieš tai: kredito rizika – tai galimybė patirti nuostolį. Tačiau kredito rizikos apibrėžime sukonkretinama iš ko galima tikėtis rizikos ir dėl kokių priežasčių rizika tikėtina.

Kredito rizika - tai tikimybė, kad klientas nesugebės (ar nenorės) sumokėti palūkanas ir gražinti kreditą. Jei paskola tampa bloga, banko pajamos sumažėja, ir tai paveikia jo akcijų kainą biržoje. Kreditų išdavimas paprastai kelia didžiausią riziką. D. Masilionis (1998) teigia, kad „nors

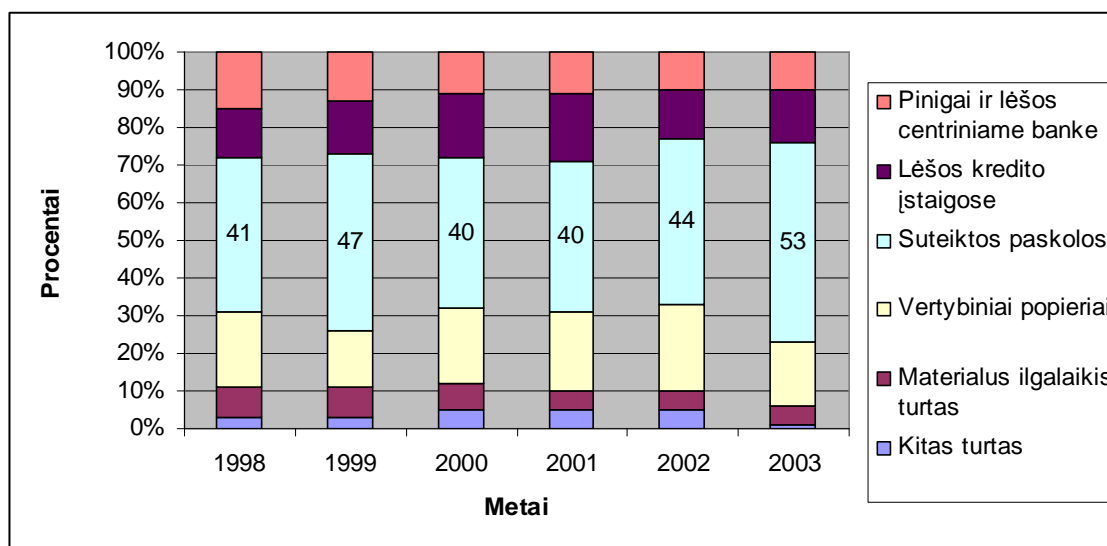
svarstydami prašymą paskolai gauti, bankai išsamiai analizuoja kliento pateiktus duomenis apie jo finansinę būklę, paskolos gana dažnai pradeda blogėti kur kas anksčiau, negu tai galima pastebėti iš finansinių ataskaitų“. Taigi rizika – tai galimybė arba tikimybė negauti tikėtinos gražos arba patirti nuostolį. Dar kitų autorių rizika suprantama kaip neapibrėžtumas arba tikėtinos gražos nepastovumas, t.y. kuo didesnis neapibrėžtumas arba tikėtinos gražos dispersija, tuo didesnė rizika.

Paprastai kalbant apie kredito riziką galvoje turimos paskolos. Tačiau be paskolų su kredito rizika susiję ir daug kitų banko turto rūšių bei nebalansinių įsipareigojimų (įsipareigojimais paskolinti pinigus arba padengti skolą):

Banko **turtas** susijęs su kredito rizika: paskolos, sąskaitos kreditas (overdraftas), diskontuoti tieji vekseliai, skolos vertybiniai popieriai, banko indėliai kitame banke, atvirkštiniai atpirkimo sandoriai, faktoringas, išsimokėtinai (skolon) perduotas turtas, išankstiniai mokėjimai ir kt.

Banko **nebalansiniai straipsniai** susijęs su kredito rizika: įsipareigojimai suteikti paskolą, garantijos ir laidavimai, išleisti akredityvai, akceptuoti vekseliai ir kt.

Kaip teigia F. Jasevičienė ir V. Valvonis (2003), „kredito rizika yra viena iš svarbiausių banko veikloje, nes kreditų portfelis paprastai sudaro pačią didžiausią banko aktyvų dalį. Kredito rizikos reikšmingumą Lietuvos bankams rodo tai, kad per 40 proc. bankų turto sudaro paskolos, kurios labiausiai susiję su kredito rizika. 2003 metais ypač paspartėjus kreditavimui, paskolų dalis bankų turte pasiekė net 53 proc. (3 paveikslas). Be to, su kredito rizika susijusios ne tik paskolos, bet ir kitas banko turtas ir nebalansiniai straipsniai. Tad kredito rizikos reikšmė dar didesnė Lietuvos bankams“ (3 paveikslas).

3 pav. Lietuvos bankų turto struktūra 1998-2003 m.

Šaltinis: Jasevičienė, F., Valvonis, V. (2003). Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika. Pinigų studijos 1

Kreditų portfelio rizikos valdymo tikslas - apriboti kredito rizikos lygį. Esant bet kokiai pardavimų arba kreditų apimčiai, kredito riziką galima apriboti, o taip pat galima sukurti netinkamas (per didelės) rizikos nustatymo sistemas.

Siekdami efektyvios kreditavimo politikos bankai turėtų didelį dėmesį kreipti į kredito riziką ir jos valdymo būdus bei metodus. Bankai privalo griežtai kontroliuoti kreditų suteikimo procesą, remdamasis objektyviais ir subjektyviais kriterijais. Šiuo atžvilgiu yra būtina įvertinti skolininko ūkinę ir finansinę būklę. Tai reglamentuoja Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintos Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklės, kuriose numatyta ir kredito rizikos kontrolė, ir privalomi skolininko ūkinės bei finansinės veiklos būklės įvertinimo rodikliai. Laikydami šiu reikalavimų, bankai gali geriau įvertinti paskolos gavėjo būklę, pažinti savo klientus ir sumažinti kredito riziką.

Efektyvus kredito rizikos valdymas užtikrina kreditų portfelio valdymo saugumą ir yra vienas iš svarbiausių kreditų portfelio valdymo kriterijų. Kredito rizika įvertina tikimybę, kad paskolinta suma nebus gražinta ir nebus mokamos palūkanos. Ši rizika valdoma analizuojant kredituojamo kliento kreditingumą, diversifikuojant kreditų portfelį, įvertinant išduodamų kreditų sumas ir kontroliuojant anksčiau išduotus kreditus bei efektyviai valdant problemines paskolas. K. Cundiff (2001) pabrėžia, kad „pagrindinis principas, kuriuo reikia vadovautis priimant bet koki finansavimo sprendimą - "niekada neprarasti pinigų". Būtent dėl to tikslinga išskirti papildomus kredito rizikos valdymo veiksnius: kliento kreditingumo nustatymas, portfelio diversifikacija, paskolų monitoringas ir probleminių paskolų valdymas“.

Kaip teigia V. Vaškelaitis knygoje „Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas“ (2003): „Bankai kredito riziką prisiimti turėtų remiantis šiais principais:

- prisiimti tik tą kredito riziką, kuri yra išmatuojama ir valdoma;
- finansuoti tik tokius klientus, kurie yra mokūs ir gali garantuoti kreditų gražinimą iš teikiamų pinigų srautų per visą paskolos laikotarpį;
- valdyti konsoliduotą kredito riziką vadovaujantis susijusių asmenų principu“.

Kredito rizikos valdymas daro didelę įtaką bankų veiklos stabilumui. Ši rizika valdoma:

- analizuojant kredituojamojo kreditingumą;
- diversifikuojant kreditų portfelį.
- atliekant kreditų monitoringą.

1.3.1.1. Kreditingumo įvertinimas

Kreditai suteikiami pagal griežtai nustatytus kriterijus. Šie kriterijai turi apibrėžti klientą, kredito struktūrą ir tikslą, kredito gražinimo šaltinius ir apdraudimo priemonę.

Vertinant kliento mokumą, svarbiausia gerai atlikti kredito analizę. Kredito analizės tikslas yra kuo geriau įvertinti esamą kliento padėtį ir perspektyvas toje srityje, kurioje klientas siūlo savo produktus/paslaugas.

Atliekant kredito analizę, kiekvienam klientui priskiriamas kredito reitingas. Ūkio subjekto reitingas apima kliento finansinės būklės įvertinimą, kliento kokybines charakteristikas ir verslo perspektyvą. Fizinio asmens reitingas parodo kliento mokumą bei galimybes grąžinti paskolą.

Skolininko ūkinė bei finansinė būklė įvertinama prieš išduodant kreditą, prisiimant išipareigojimą (išduodant garantiją, laidavimą), ir toliau šis įvertinimas tęsiamas tol, kol prievolė bankui visiškai įvykdoma ar baigiasi kitais Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatytais atvejais.

Skolininko būklė vertinama atsižvelgus į visus jau išduotus kreditus ir prieš išduodant kiekvieną naują kreditą pagal šią būklę apibūdinančius objektyvius rodiklius ir subjektyvius kriterijus.

Kiekvienas įvertinimas pagal atskirus rodiklius remiasi atitinkamais dokumentais ir skolininko finansinės analizės duomenimis, esančiais paskolos byloje. Skolininko būklė įvertinama pagal tokias objektyvių rodiklių ir subjektyvių kriterijų grupes:

Kiekvieno skolininko būklė vertinama nuo labai geros iki blogos. Bankas, atsižvelgdamas į objektyvių ir subjektyvių kriterijų visumą, į vertinimo skalę ir į savo veiklos specifiką, nusistato detalias skolininko vertinimo procedūras, kurios turi būti apibrėžtos raštu ir patvirtintos banko valdybos.

Skolininko būklė pagal kiekvieną objektyvių rodiklių ar subjektyvių kriterijų grupę yra įvertinama atitinkamu penkių balų sistemos balu šioje sistemoje:

- 1 (vienas)- geriausias balas;
- 5 (penki) - blogiausias balas.

Kredito skyriaus darbuotojas lygina apie skolininką sukauptą faktinę medžiagą bei finansinės analizės rezultatus su lentelėse pateiktais rodikliais bei kriterijais ir nustato skolininko būklę atitinkamu balu.

Pagal kiekvienoje lentelėje pateikiamą objektyvių rodiklių ir subjektyvių kriterijų grupę skolininko būklės įvertinimo balai susumuojami (minimali balų suma gali būti 4, maksimali – 20) ir skolininko būklė gali būti apibūdinama:

- labai gera būklė, kai balų suma yra nuo 4 iki 6;
- gera būklė, kai balų suma yra nuo 7 iki 11;
- patenkinama būklė, kai balų suma yra nuo 12 iki 14;
- nepatenkinama būklė, kai balų suma yra nuo 15 iki 20 (V.Vaškelaitis, 2003).

Skolininko pajėgumas grąžinti paskolą vertinamas pagal įsiskolinimo koeficientą, kuris apskaičiuojamas:

$$IK = MI/GP * 100 \%$$

IK – įsiskolinimo koeficientas

MI – mėnesinis įsiskolinimas

GP – grynosios mėnesinės pajamos

Kuo mažesnis įsiskolinimo koeficientas, tuo geresnė skolininko finansinė padėtis. Kai šis koeficientas viršija 80 proc., jo pajėgumas grąžinti paskolą vertinamas kaip nepakankamas.

Visiškai pakankamą pajėgumą grąžinti paskolą rodo 40 proc. įvertintas koeficientas ir mažesnis.

Užsienio bankuose kliento kreditingumo nustatymui yra naudojami įvairūs būdai (E. Zelgave, 2000):

- 5C taisyklė;
- PARS metodas;
- CAMARI sistema.

Naudojant **5C metodą** vertinamos šios kliento savybės: kokybinė savybė (character), galimybės (capacity), kapitalas (capital), užstatas (collateral), sąlygos (conditions).

Šis metodas padeda susisteminti kokybinius ir kiekybinius veiksnius ir padaryti jų gilią analizę.

Didžiojoje Britanijoje komerciniuose bankuose naudojamas **PARS metodas**, kuris įvertina paskolos panaudojimo tikslą (purpose), prašomą paskolos sumą (amount), paskolos grąžinimo šaltinį (repayment), užstatą (security).

CAMARI sistema įvertina daugiau veiksnių: kliento kokybines savybes (character); gebėjimą grąžinti paskolą (ability); maržą (margin), paskolos sumą (amount); paskolos grąžinimo sugebėjimą (repayment); užstatą ar tam tikros rizikos mažinimo priemones (insurance).

CAMARI sistema apima tiek 5C taisyklę, tiek PARS metodą.

1.3.1.2. Kreditų portfelio diversifikavimas

Nors labai svarbu kiekviena kreditą išduoti labai atidžiai išnagrinėjus kredito ėmėjo galimybes, tačiau visgi pasitaiko klaidų. Netgi išdavus geriausias paskolas yra galimybė suklysti.

M. Kohn (1993) nuomone, geriausias būdas išvengti kredito rizikos yra kreditų portfelio diversifikavimas

V. Vaškelaitis (2003) teigia, kad „banko kreditų portfelio diversifikavimas pasireiškia kreditavimo galimybių išskirstymu. Banko kredito rizika didėja didinant bendrą kreditų apimtį, koncentruotą tarp nedidelio skaičiaus skolininkų“. Tuo būdu atsiranda konfliktas tarp diversifikavimo ir koncentracijos – pernelyg didelio skolinimo toms pačioms ekonominės veiklos rūšims (F. Jasevičienė, V. Valvonis, 2003). Bankai dažnai specializuojasi teikdami kreditus tam tikrai pramonės šakai. Turint daug informacijos apie tam tikrą kredituojamą segmentą, tikimasi mažos atskirų kreditų rizikos. Tačiau to paties segmento įmonės pasižymi vienu rizikingumu, todėl atsiradus problemoms kredituojamoje pramonės šakoje, didėja viso banko kreditų portfelio rizika. Todėl M. Kohn (1993) teigia, kad „bankai turėtų gerai įvertinti specializacijos privalumus ir trūkumus“.

Diversifikuojant banko kreditų portfelį, kreditai skirstomi pagal:

- terminus – priklausomai nuo laukiamų rinkos konjunktūros pakitimų reguliuojama trumpalaikių, vidutinės trukmės ir ilgalaikių skolų dalis;
- kreditų paskirtį - sezoniniai, kreditai ilgalaikiam turtui įsigyti ir kt.;
- užstato patikimumą;
- palūkanų už kreditą nustatymą – fiksuotos ar kintamos;
- ūkio šakas, šalis ir kt. (V. Vaškelaitis, 2003)

Kreditavimo rizika didėja, kai kreditavimo apimtys didėja ir jos koncentruojamos nedideliame skaičiui kreditų gavėjų. Todėl stengiamasi kreditus išduoti didesniame skaičiui smulkių klientų. Taip pat reguliuojamas kreditų ir investicijų į vertybinius popierius pasiskirstymas pagal laiką, pagal kreditavimo kryptis (sezoniniai, statybiniai), pagal padengimo lygį, pagal palūkanų už kreditą nustatymo būdą (fiksuotas ar kintamas), pagal šakas, šalis ir pan.

Rizikai diversifikuoti bankai nustato slankius kreditavimo limitus arba pagal kreditavimo kryptis kredito gavėjus. Juos viršijus kreditai neišduodami nepriklausomai nuo to, kokia yra kreditavimo palūkanų norma (D. Ivaškevičius, A. Sakalas, 1997).

1.3.1.3. Kreditų portfelio monitoringas

Kreditų tikrinimas ir priežiūra – vienas iš kreditų portfelio rizikos valdymo etapų. Jo pagrindinis tikslas – kuo operatyviau ir tiksliau įvertinti skolininkų būklės pasikeitimus ir atitinkamai operatyviai priimti tinkamus sprendimus, siekiant minimizuoti kredito riziką. Banko kreditų portfelio ir didelių paskolų monitoringo tikslas - teikti teisingą informaciją banko vadovybei apie kreditų portfelio struktūrą ir rizikos koncentraciją.

Kreditų portfelio monitoringo svarba pabrėžiama Bazelio bankų priežiūros komiteto išleisto pranešimo „Esminės nuostatos dėl paskolų apskaitos, kredito rizikos atskleidimo bei su tuo susijusių klausimų“ septintoje nuostatoje (BCBS, 1999a).

Siekiant bankui laiku identifikuoti kreditų kokybės blogėjimą, kreditai turėtų būti periodiškai peržiūrimi, periodiškai ruošiant ataskaitas apie kreditų kokybę, atkreipiant dėmesį į ekonominių bei kitų sąlygų pokyčių ataskaitų rengimo laikotarpiu. Kreditų kokybės vertinimas turėtų būti atliekamas ir tarp ataskaitų rengimo laikotarpių, ypač, jei bankas gauna informaciją, kuri žymia dalimi gali paveikti vienos ar kitos paskolos ar viso kreditų portfelio kokybės pokyčius.

Paprastai kreditų monitoringas vykdomas dviem aspektais:

- atskiros paskolos monitoringas
- kreditų portfelio monitoringas (V. Vaškelaitis, 2003).

Banko kreditų portfelio, atskirų paskolų monitoringas, ataskaitų rengimas turi būti atliekamas labiausiai rūpinantis šiais pagrindiniais veiksniais: atitikimas banko kredito rizikos politikai; dydžiai ir dinamika; struktūra; produktai; kreditai pagal ekonominę veiklą; terminai; valiuta; draudimo priemonės; rizikos koncentracija ir didžiausios paskolos; portfelio struktūra pagal kreditų kokybę vadovaujantis grupavimo sistema; uždelstų mokėjimų struktūra ir dydžiai; kreditų nuostolių struktūra ir dydžiai.

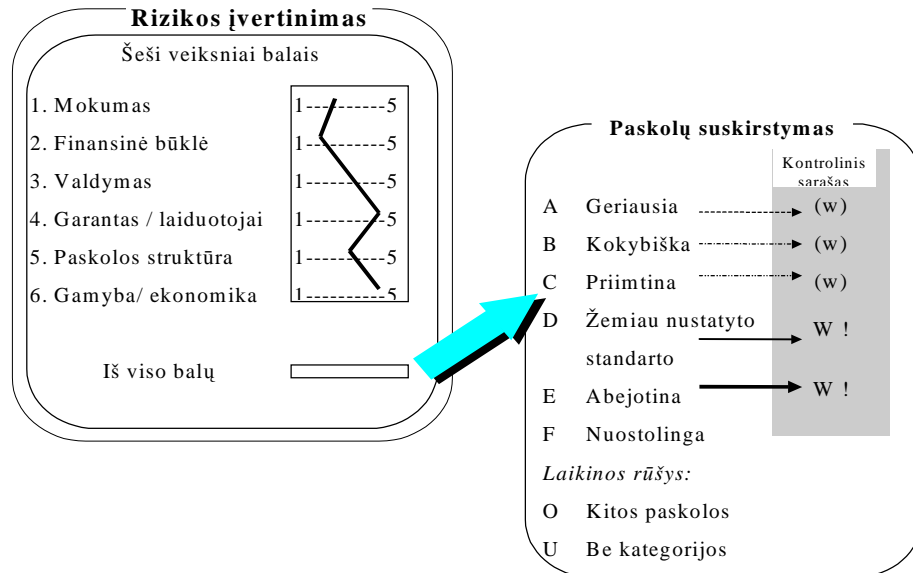
Priklausomi nuo rizikos, kreditų portfelį sudarančios išduotos paskolos gali būti suskirstomos į devynias grupes, kurios pateiktos 2 lentelėje, kur geriausios yra A grupės paskolos ir nuostolingiausios paskolos yra F rūšies.

2 lentelė

Paskolų rūšys priklausomai nuo rizikos laipsnio

Paskolos rūšis	Paskolos rizikos apibūdinimas
A – geriausios	Tai banko aukščiausios kokybės paskolos, turinčios gerus grąžinimo šaltinius.
B – kokybiškos	Jos turi labai gerus grąžinimo šaltinius, nėra rizikos ir visais atžvilgiais atitinka banko strategiją.
C – priimtinos	Jos turi tinkamus grąžinimo šaltinius, jų rizika maža, o be to atitinka banko politiką.
D – žemiau nustatyto standarto	Sukelia didesnį negu priimta rizikos laipsnį.
E – abejotinos	Turi silpnų pusių būdingų D tipui ir jų grąžinimas yra abejotinas
F – nuostolingos	Tai negrąžinamos paskolos. Paskolos traktuojamos kaip negrąžinamos ir menkavertės, kurių netikslinga tęsti, todėl jos nelaikomos banko turtu. Jos bus nurašytos.
W – kontrolinio sąrašo paskolos	Tai probleminės paskolos. Paskolos, kurios priklauso C rūšiai, aptikus trūkumų, yra įtraukiamos į banko kontrolinį sąrašą.
O – kitos	Jos neįtrauktos į kontrolinį sąrašą. Paskolos, kurios iš esmės grąžinamos, bet reikalauja priežiūros dėl informacijos trūkumo, kurią turi surinkti ir išanalizuoti banko darbuotojas administruojantis paskolas.
U – be kategorijos	Trūksta dokumentų, bylų ir t.t., kurių negalima klasifikuoti. Tai yra laikina rūšis, kurią reikia kas 30 dienų peržiūrėti, kol nebus paskirta pastoviai paskolos rūšiai.

Vertinat kredito riziką ir priskiriant kreditą prie vienos ar kitos kredito rūšies, kiekvienas kreditas yra dar kartą vertinamas pagal 4 paveiksle nurodytus 6 veiksnius: mokumą, finansinę būklę, valdymo kokybę, garantus (laiduotojus), paskolos struktūrą, gamybą (ekonomiką) (4 paveikslas).

4 pav. Rizikos įvertinimas ir paskolų pasiskirstymas

Šaltinis: Taraila, S. (1998). Kreditavimas: teorija ir praktika

Kiekvienas veiksnys yra vertinamas balais nuo 1 iki 5 (1 - geriausias, 5 – blogiausias) ir priklausomai nuo to kiek yra surenkama balų yra priskiriama tam tikrai kredito rūšiai.

Priklausomai nuo to, kokiai rizikos grupei monitoringo metu yra priskiriamas kreditas, priklauso ir monitoringo dažnumas. Taip pat monitoringo dažnumas priklauso nuo pokyčių pramonės šakoje, kurioje dirba įmonėje, nuo ekonomikos pokyčių, nuo įmonės konkurencinių pozicijų rinkoje, nuo įmonės išsipareigojimų pagal paskolos sutartį vykdymo ir pan. (V. Srinivasan, 1999).

Atliekant kreditų monitoringą didžiausią dėmesį reikia skirti pradelstoms paskoloms. Pradelstų paskolų skaičius banko kreditų portfelyje negali būti didesnis nei 2-3 % visų banko suteiktų paskolų. Priešingu atveju, tai yra išpėjimas dėl blogos kreditų portfelio kokybės ir galimo pavojaus banko likvidumui. Tačiau svarbiausias dalykas laiku imtis atitinkamų priemonių. Dažnai kreditų monitoringo dažnumo reglamentavimo nebuvimas banke įtakoja probleminių paskolų atsiradimą, kurių valdymas yra sudėtingas ir dažnai ilgas, dažnai neduodantis laukiamų rezultatų procesas.

Yra išskiriama keletas monitoringo tipų (E. M. Morson Jr., 1992) :

1. *Paskolos sutartyje numatytų sąlygų vykdymo analizė.* Turi būti atliekama nuolat. Tai palūkanų mokėjimo, kredito pagal nustatytą grafiką gražinimo bei kitų paskolos sutarties sąlygų vykdymo nuolatinė kontrolė. Esant mokėjimų nukrypimams ar turint apie klientą faktus, kurie gali žymiai pakeisti rizikos laipsnį, kreditinis įsipareigojimas turi būti peržiūrimas nedelsiant.

2. *Finansinių duomenų analizė.* Atliekama gavus kliento finansinės atskaitomybės ataskaitas. Banko valdyba patvirtina kliento kreditingumo nustatymo metodiką, kurią naudojant atliekama kliento finansinės būklės analizė tiek pertvarkant, tiek keičiant kreditinio įsipareigojimo sąlygas, tiek periodiškai vertinant ir analizuojant kliento finansinės būklės pokyčius.

3. *Kliento verslo ir įkeisto turto apžiūra (apsilankymas pas klientą).* Dažnai banko kreditavimo specialistai aplanko klientus, apžiūri įkeistą turtas, įvertina, ar nepasikeitė jo vertė, kokia yra dabartinė jo būklė. Tiesioginis kontaktas su įmonės vadovais ir darbuotojais ne retai padeda pastebėti tam tikrus sunkumus įmonėje, kas vėliau padeda išvengti didesnės kreditinės rizikos atsiradimo.

4. *Rinkos (pramonės šakos), kurioje dirba skolininkas, analizė.* Banko kreditavimo specialistai ypač atidžiai turi sekti ir pasiekimus tose rinkose ar pramonės šakose, kuriose dirba pagrindiniai klientai. Tai suteikia žinių ne tik apie esamą situaciją rinkoje, bet ir leidžia atlikti tam tikras prognozes.

5. *Specialūs tyrimai.* Prie specialių tyrimų yra priskiriami šalies politinės, ekonominės, socialinės būklės tyrimai, kurie atliekami, siekiant operatyviai padaryti atitinkamas korekcijas kreditavimo veikloje. Specialieji tyrimai atliekami siekiant kiek įmanoma anksčiau identifikuoti atsiradusią kreditinę riziką ar probleminių paskolų atsiradimo požymius.

Nepaisant bankų naudojamų standartizuotų ir formalizuotų rizikos vertinimo modelių, vertinimų ir banko priimamų sprendimų teisingumas priklauso nuo personalo patirties ir žinių.

Informacija apie kreditavimą ir paskolų valdymą turi būti nuolat pateikiama Banko tarybai, valdybai, Paskolų komitetui, tarnybų ir departamento vadovams bei įgaliotiems darbuotojams.

1.3. 2. Likvidumo rizika

Likvidumas - tai sugebėjimas laiku vykdyti mokestinius įsipareigojimus ir galimybė turimus išteklius paversti grynais pinigais ir vėliau panaudoti juos mokestiniams įsipareigojimams vykdyti. Turto objektų likvidumas yra tuo didesnis, kuo greičiau ir be nuostolių jie gali būti paverčiami grynaisiais pinigais. „Likvidumo“ sąvoka reiškia banko gebėjimą turimas finansines ir materialines vertybes paversti pinigineis lėšomis, dažniausiai grynaisiais pinigais, ir tais pinigais padengti savo įsiskolinimus.

Likvidumas labai svarbus formuojant ir valdant kreditų portfelį, kadangi bankas negali skolinti daugiau lėšų nei jis jų realiai turi. Likvidumo rodiklis įpareigoja laikytis auksinės bankininkystės taisyklės: ilgalaikiai projektai turi būti finansuojami iš ilgalaikių lėšų, o trumpalaikiai - iš trumpalaikių. Be to, svarbu visada įvertinti tą faktą, kad viena iš pagrindinių banko veiklos sričių yra kreditavimas ir didžiausi pinigų srautai būtent šioje banko veikloje ir cirkuliuoja, todėl būtina juos efektyviai paskirstyti ir valdyti.

V. Vaškelaitis (2003) likvidumo riziką apibrėžia taip: „**likvidumo rizika** – tai rizika, kad bankas tam tikru momentu neturės pakankamai likvidžių lėšų, kad įvykdytų visus savo įsipareigojimus mažiausiomis išlaidomis“.

Likvidumo rizikos priežastis nurodo J. Ragauskas ir A. Senkus (1998). Tai ekonomikos smukimas, vertybinių popierių rinkos žlugimas, finansinių institucijų žlugimas, sukeliantis bankinės sistemos likvidumo krizę, padidėjusios blogų paskolų apimtys, pelningumo kritimas ir dėl to atsiradęs nepasitikėjimas banku, per didelis pasitikėjimas pinigų rinkos galimybėmis rasti pastovius pinigų šaltinius, per maži turimų likvidžių aktyvų kiekiai ir neteisingas aktyvų likvidumo vertinimas.

Likvidumo rizika atsiranda, kai bankas negali padengti savo pasyviųjų įsipareigojimų turimais aktyvais.

Reikalingas likvidumo lygis užtikrinamas: kreditų atšaukimu arba konversija; kreditų ir investicijų portfelio dalies pardavimu; aktyvų ir pasyvų suderinimu, kad būtų galima palaikyti atitinkamą likvidumo lygį; pasyviųjų operacijų apimtys padidėjimu, pritraukiant klientų lėšas; depozitinių sertifikatų, obligacijų ir pan. išleidimu į apyvartą; paskolos gavimu iš centrinio banko ir pan. (D. Ivaškevičius, A. Sakalas, 1997).

Likvidumo rizikos valdymas įpareigoja banko darbuotojus kiek įmanoma atsakingiau ir kruopščiau vertinti kredituojamus ūkio subjektus tam, kad būtų išvengta rizikos, kurios pasireiškimas gali tiesiogiai įtakoti tolimesnę banko veiklą. Siekiant išvengti likvidumo rizikos, bankas turi pasirinkti tuos ūkio subjektų veiklos segmentus ir sritis, kurie yra mažiausiai rizikingi tam, kad išduoti kreditai grįžtų laiku ir leistų bankui teisingai prognozuoti savo veiklą. Siekiant išlaikyti banką likvidų, dažnai atsisakoma rizikingų projektų finansavimo, kas didžiąja dalimi įtakoja sumažėjusį probleminių paskolų kiekį, o tai palengvina kreditų portfelio valdymą.

J. Ragauskas ir A. Senkus (1998) teigia, kad „savo likvidumo problemas bankas gali spręsti dviem būdais - realizuodamas savo aktyvus ir pritraukdamas papildomų pasyvų. Abu būdai gali neigiamai paveikti banko pelningumą, t. y. gali atsitikti taip, kad bankas bus priverstas realizuoti savo aktyvus nepalankiomis sąlygomis ir dėl to patirs nuostolių. Kita vertus, bankui gali tekti brangiai skolintis pinigų rinkoje ir taip mažinti savo grynąsias palūkanų pajamas. Būtent pelningumo aspektas ir lemia tai, kurį šių būdų pasirenka bankas“.

Likvidumo valdymo metodus bankams nurodo Bazelio bankų priežiūros komiteto 2000 metais išleisti Bankų likvidumo valdymo principai (BCBC, 2000).

1.3. 3. Palūkanų normos rizika

V. Vaškelaitis (2003) **palūkanų normos riziką** apibūdina kaip banko pajamų reakciją į būsimus palūkanų normos pokyčius. Palūkanų pakitimo rizika iškyla tuomet, kai, keičiantis palūkanų normoms, palūkanų pajamos gali sumažėti arba išlaidos palūkanoms tampa didesnės negu pajamos.

Palūkanų normos rizikos valdymas yra vienas iš svarbiausių banko aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto uždavinių, kadangi palūkanų riziką galima apibūdinti kaip pagrindinę banko finansinę riziką. (J. Ragauskas, A. Senkus, 1998).

Kiekviena banko veikla turi sukurti bankui pelną. Siekdamas didesnio pelno, bankas privalo imtis didesnės rizikos. Skolinimas yra bankininkystės pagrindas. Kreditavimo paslaugos yra viena iš pelningiausių, sudėtingiausių, tačiau ir rizikingiausių banko veiklos sričių. Teikdamas kreditus, bankas nustato palūkanų normą, kurios bazę sudaro skolinamų lėšų kaina, administracinės išlaidos, nuostolių rezervas ir pelno marža. Pelno marža - tai tas grynasis pelnas, kuį uždirba bankas.

Palūkanų normas rinkoje lemia pinigų paklausa ir pasiūla, o šias veikia įvairūs ekonominiai veiksniai (kompanijos, Vyriausybės bei kitų ūkio subjektų pinigų poreikis, Centrinio banko vykdoma monetarinė politika, išteklių kiekis bankuose, infliacija ir kt), todėl tiksliai nuspėti palūkanų normų pokyčių rinkoje niekas negali, o palūkanų normos rizikos, kaip ir bet kurios kitos finansinės rizikos valdymas susiduria su ta pačia dilema, t. y. pelno ir rizikos santykio problema: jei bankas siekia apsidrausti nuo galimų nuostolių dėl palūkanų normų svyravimo, tai bankas taip pat mažina ir savo galimybes gauti papildomą pelną (J. Ragauskas, A. Senkus, 1998).

Palūkanų normos rizika iškyla iš nenumatytų, bankui nepalankių palūkanų normų ir maržos pakitimo tais atvejais, kai:

- nesutampa pritrauktų ir išduotų lėšų terminai ir apimtis;
- aktyvinių ir pasyvinių operacijų palūkanų normos nustatomos skirtingais būdais (pvz. fiksuotos vietoj kintamų ir atvirkščiai).

Palūkanų normos rizikos valdymo tikslas - sumažinti neigiamų palūkanų normų svyravimo įtaką banko grynosioms palūkanų pajamoms bei turto, įsipareigojimų ir nebalansinių straipsnių dabartinei vertei. Efektyvus palūkanų normos rizikos valdymas išlaiko šią riziką tokia lygyje, kad nekiltų pavojus banko saugumui ir veiklos stabilumui.

Bankas, valdydamas palūkanų normos riziką, įvertina kintančių rinkos sąlygų įtaką stabiliai banko veiklai. Šis įvertinimas skirtas suteikti informaciją apie sąlygas, kurioms esant banko

pozicijos bus labiausiai pažeidžiamos dėl palūkanų normų pakitimo.

Palūkanų normos rizikas valdyti taikomi tokie metodai:

- kredito sutartyje numatoma periodiškai peržiūrėti kreditavimo procesą;
- pagal gražinimo terminus suderinami aktyvai ir pasyvai;
- nustojama mokėti palūkanas;
- perkami ir parduodami būsimieji sandoriai ir opcionai.

Palūkanų normos rizikos valdymui naudojama vidinių limitų sistema, kuri nustato palūkanų normos rizikos ribas ir suteikia galimybę paskirstyti šiuos limitus individualiems portfeliams, veiklos sritims ar padaliniams.

1.4. Probleminių paskolų valdymas

Probleminės paskolos – tai paskolos, kurios nėra gražinamos nustatytais terminais ar tinkamais būdais. Probleminėmis paskolos dažniausiai tampa klientui susidūrus su finansinėmis problemomis. Dažniausiai tai būna pinigų srautų netolygumas, pajamų ir produkcijos pardavimo mažėjimas, rinkos dalies mažėjimas. Siekdamas efektyvaus kreditų portfelio valdymo, bankas turi kreipti ypatingą dėmesį į kredito rizikos valdymą, probleminių (neveiksnių, neišmokamų) paskolų susidarymą ir būdus sumažinti probleminių paskolų augimą. Probleminių paskolų kiekis banke atspindi banko patikimumą. Svarbu žinoti, kokią probleminių paskolų nurašymo ir atidėjimų joms formavimo politiką vykdo bankas.

Kreditų portfelio kokybę vertinama apskaičiuojant probleminių paskolų santykį su visomis išduotomis paskolomis ir palyginant su kitų bankų duomenimis. Šie duomenys lyginami su praėjusių metų duomenimis. Jeigu didėja atidėjimų neveiksniams aktyvams sumos ir banko pagrindinės veiklos rezultato santykis, vadinasi, mažėja banko pajamos, apskaičiuotos įvertinant riziką (D. Masilionis, 1998).

Probleminių paskolų atsiradimo priežastys pavaizduotos 3 lentelėje.

3 lentelė

Probleminių paskolų atsiradimo priežastys

Kontroliuojamos priežastys	Nekontroliuojamos priežastys
-nepakankamas įkeistas turtas -nepakankamas duomenų įvertinimas -veiklos kontrolės trūkumas -sugadintas įkeistas turtas -numatyto turto neįkeitimas -įspėjančių ženklų nepastebėjimas	-įmonės žlugimas -pajamų trūkumas -apgavystės -nedarbas, šeimyninės problemos

Pasikeitus paskolos kokybei, bankai turi iš naujo įvertinti kreditą, taip pat pripažinti nuostolį, jeigu tikėtina, kad jie nesugebės atgauti kredito dalies ir (arba) palūkanų sutartyje numatytomis sąlygomis. Pasikeitus paskolos kokybei, paskolos vertė turi būti sumažinama, darant specialiuosius atidėjimus arba ją nurašant, parodant šias išlaidas pelno (nuostolio) ataskaitoje, kada pasikeitė paskolos kokybė (BCBC, 1999a). Taigi vertinant ir grupuojant paskolas, labai svarbu tiksliai nustatyti, kada pasikeitė paskolos kokybė.

F. Jasevičienė ir V. Valvonis (2003) teigia, kad „vienas iš pagrindinių veiksnių vertinti kredito kokybės pasikeitimo laiką – tai periodinių mokėjimų (paskolos dalies ir (ar) palūkanų) uždelsimas“.

Abejotini aktyvai vertinami vienu iš dviejų metodų:

- individualiai, atsižvelgiant į pagrindinius ir papildomus grupavimo kriterijus;
- bendrai, taikant statistinius metodus ir modelius, pagrįstus istorinių duomenų vertinimu.

Kiekvienas homogeninių (pagal tam tikrus kriterijus sugrupuotų paskolų, kurioms būdingi panašūs kredito rizikos požymiai ir kurias vertindamas ir grupuodamas bankas taiko tuos pačius pagrindinius vertimo ir grupavimo kriterijus) paskolų grupės paskolų vertinimo ir grupavimo metodus parenkamas individualiai pagal paskolos sumą. Banko taisyklėse numatoma suma, kurią viršijančios paskolos vertinamos individualiai (V. Vaškelaitis, 2003). Paskolos, neviršijančios šios sumos, vertinami bendrai, taikant statistinius metodus ir modelius).

Bankai paprastai daro dviejų rūšių atidėjimus – specialiuosius ir bendruosius.

Specialieji atidėjimai – tai turto ir nebalansinių pretenzijų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtiną nuostolių galimybę (LRS, 2002). Kitaip sakant, specialieji atidėjimai – tai apskaičiuota išlaidų, kurių kilmė aiški, tačiau dydis nėra visiškai aiškus iki tam tikro momento ateityje, suma (Beattie ir kt., 1995).

Bendrieji atidėjimai – tam tikros sukauptos piniginės lėšos, sudaromos ir skirtos galimiems banko nuostoliams sumažinti (padengti) (LRS, 2002), t. y. atlyginti nuostoliams, kurie negali būti priskirti konkrečioms kreditams. Bendrieji atidėjimai sietini ne su konkrečių kreditų jau įvykusiu kokybės pasikeitimu, bet su viso kreditų portfelio galimu kokybės pasikeitimu ateityje (World Bank, 2002).

Dabar Lietuvos bankų paskolos pagal joms tenkančią riziką grupuojamos į penkias grupes (V. Vaškelaitis, 2003). Specialieji atidėjimai kreditams dažniausiai apskaičiuojami procentais nuo konkretaus kredito sumos. Lietuvoje galioja abejotinių aktyvų grupavimo taisyklės numato konkrečias spacialiųjų atidėjimų normas kiekvienai rizikos grupei.

I rizikos grupė. Standartinės paskolos (paskolos ir palūkanos gražinamos nustatytu laiku, gavėjo finansinė būklė nekelia abejonių, paskola yra pakankamai apdrausta). Rizika ir specialiųjų atidėjimų poreikis - 0 proc.

II rizikos grupė. Galimos rizikos paskolos (būdingi standartinės paskolos bruožai, tačiau: palūkanos mokamos pavėluotai nuo 1 iki 30 dienų arba nuo 1 iki 90 dienų, bet paskola pakankamai apdrausta, gavėjo finansinė būklė stabili). Rizika ir specialiųjų atidėjimų poreikis taip pat lygus 0 proc.

III rizikos grupė. Padidėjusios rizikos paskolos (paskolų ir palūkanų gražinimo terminai uždelsti nuo 31 iki 90 dienų, gavėjo finansinė būklė blogėja, paskola apdrausta nepakankamai). Rizika ir būtini specialieji atidėjimai - 20 proc. paskolos.

IV rizikos grupė. Abejotinos paskolos (terminai uždelsti nuo 91 iki 180 dienų, skolininkas turi rimtų finansinių problemų, veikla nuostolinga ir tolesnis verslo gyvavimas kelia didelių abejonių, paskola tik iš dalies garantuota užstatu). Rizika ir būtini specialieji atidėjimai - 40 proc. paskolos.

V rizikos grupė. Nuostolingos paskolos (terminai uždelsti daugiau kaip 180 dienų, skolininko finansinė padėtis yra bloga ir jis neturi realių galimybių tęsti savo veiklą bei atsiskaityti su kreditoriais, paskola negarantuota arba užstatas yra apskaičiuotas kaip neturintis jokios vertės bankui). Rizika ir būtini specialieji atidėjimai - 100 proc. paskolos.

Specialieji atidėjimai bendram abejotinių aktyvų portfeliui – ne mažiau kaip 0,1 proc. Prieš skaičiuojant individualiai vertinamų abejotinių aktyvų specialiųjų atidėjimų poreikį, iš abejotino aktyvo sumos atimama užtikrinimo priemonės vertė. Šios nuostatos įsigliojo nuo 2003 m. gruodžio 31 d. (V. Vaškelaitis, 2003).

F. Jasevičienė ir V. Valvonis (2003) pabrėžia, kad „kol kas dėl bendrųjų atidėjimų sudarymo tarp šalių nėra bendro sutarimo, t. y. kokio dydžio turėtų būti bendrieji atidėjimai ir kokia yra jų skaičiavimo bazė. Tarptautinėje praktikoje taikoma bendrųjų atidėjimų norma priklausomai nuo skaičiavimo bazės svyruoja nuo 0,25 procento iki 1 procento“.

Priemonės kredito rizikai sumažinti nurodo Edgar, M., Morsman, Jr. (1982):

1. Naujo kredito suteikimas
2. Kredito restruktūrizavimas
3. Kiti veiksmai

1. *Naujo kredito suteikimas.* Rizikingas žingsnis. Kartais bankai neapgalvotai suteikia skolininkams naujus kreditus tikėdamiesi, kad tai padės pagerinti skolininko padėtį ir gražinti abu kreditus. Tačiau dažnai tokiu būdu bankas gali tik padidinti savo blogų paskolų apimtį. Todėl suteikiant naują kreditą skolininkui, turėtų būti laikomasi tokių principų: kreditas turi būti tinkamai apdraustas; naujas kreditas turi būti teikiamas tik tuo atveju, jei kredito vadybininkas yra įsitikinęs,

kad naujo kredito suteikimas padės įmonei išspręsti kilusias problemas. Esminis faktorius išduodant skolininkui antrą paskolą turi būti tas, kad bankas turi būti tikras, kad tai padės skolininkui grąžinti tiek šią, tiek ir anksčiau išduotą kreditą.

2. *Kredito restruktūrizavimas* – kredito sutartyje numatytų sąlygų keitimas. Netinkamos kredito sutartyje numatytos sąlygos taip pat gali nulemti kredito rizikos didėjimą. Restruktūrizuojant kreditą nagrinėjami šie kredito sutarties aspektai: kredito grąžinimo terminai, palūkanos, kredito suma.

Svarbu yra tai, kad kreditą sėkmingai restruktūrizuoti galima tik tuo atveju, jei skolininkas yra nusiteikęs bendrauti su banku ir pripažįsta, kad jam iškilo problemų ir tikisi banko specialistų pagalbos. Tačiau dažnai atsitinka, kad skolininkas stengiasi nuslėpti nuo banko savo blogėjančią padėtį, tuo dar labiau padidindamas riziką, kad jo paskola taps “bloga”.

3. *Kiti veiksmai*. Palūkanų ir delspinigių anuliavimas. Bankas gali suteikti skolininkui lengvatas, nurašydamas palūkanas ar delspinigius už tam tikrą laikotarpį. Siūlymai keisti įmonės struktūrą, vadovus, keisti produkcijos pobūdį ar imtis kitų veiksmų, kurie galėtų padėti įmonei pagerinti įsipareigojimų vykdymą.

Bankui nepriimtinausia situacija – bankas nesugeba susitarti su skolininku dėl turto perleidimo.

Svarbiausia priemonė galinti sumažinti kreditų portfelio riziką dėl blogų paskolų atsiradimo – laiku pastebėti kredito blogėjimo požymius ir nedelsiant į juos reaguoti. Šie požymiai pastebimi tiek analizuojant finansinius rodiklius, tiek ir nefinansinius – pokyčiai įmonėje, rinkoje ir pan. Todėl labai svarbu, kad būtų suvokiama, kad darbas su skolininku neapsiriboja paskolos išdavimu, reikšmingiausias darbas tik prasideda, nes būtent nuo to, kaip sėkmingai bus atliekamas skolininko ir jo veiklos stebėjimas, priklauso, ar ir kaip operatyviai bus pastebėti požymiai rodantys paskolos blogėjimą. Kuo operatyviau bus imamasi veiksmų dėl galimos rizikos minimizavimo, tuo didesnė tikimybė, kad kreditas bus grąžintas.

1.5. Kreditų grąžinimo užtikrinimo priemonių patikimumas

Siekdami apsisaugoti nuo galimos kredito rizikos bankai reikalauja užtikrinimo priemonių garantuojančių kredito grąžinimą.

Kreditai gali būti užtikrinami įkeitimu, garantijomis, laidavimu. Šios priemonės garantuoja, kad skolininko nemokumo atveju už jį prievolę įvykdys laiduotojas arba garantas, arba skola bus grąžinta pardavus įkeistą turtą.

Užtikrinimo priemonės skiriasi suteikiant tam tikras paskolas. Jų privalumai ir trūkumai pateikiami 4 lentelėje.

Paskolos gražinimo užtikrinimo priemonės

Užtikrinimo priemonė	Privalumai	Trūkumai
Turto įkeitimas - Piniginės lėšos - Vertybiniai popieriai - Nekilnojamas turtas	-Likvidžiausia užtikrinimo priemonė, lengvas realizavimas -Sąlyginai pastovi užstato vertė -Akcijų biržoje kotiruojamos akcijos lengvai realizuojamas užstatas. -Realizavus turtą lengva atgauti įkeistą vertę -Turto vertė sąlyginai pastovi	Yra pavojus, kad įkeičiami pinigai gali priklausyti kitam skolininkui -Nekotiruojamas akcijas sunku realizuoti -Uždarųjų akcinių bendrovių akcijų perleidimas ribojamas įstatų -Akcijų paketo vertė gali svyruoti -Galimi kitų gyventojų teisiniai interesai -Apribojimai esant trečios šalies užstatui
Garantijos ir laidavimas	-Nedaug formalumų -Užtikrina greitą vykdymą	-Sunku išieškoti reikiamas sumas pareikalavus įvykdyti mokėjimus -Garantijos vertė priklauso nuo garanto finansinio stabilumo, kuris gali kisti

Įkeičiamo turto įtaka kredito rizikai - labai aktuali problema, sukelianti daug debatų. Mažesnės rizikos skolininkai užstato daugiau arba geresnį turtą, ir šiuo atveju mažesnė rizika reiškia, kad nepanašu, kad šie klientai norėtų prarasti šį turtą. Taigi užstatas veikia kaip signalas, įgalinantis banką sumažinti arba panaikinti priešingo pasirinkimo problemą, kylančią dėl informacijos asimetrijos tarp banko ir skolininko. Užstatas gali būti laikomas instrumentu, užtikrinančiu gerą skolininkų „elgesį“.

Užtikrinimo priemonėms tenka svarbus vaidmuo, nustatant kreditų tikrąją vertę. Užtikrinimo priemonė gali būti laikoma (arba nelaikoma) vienu iš vertinimo kriterijų, todėl turi (arba neturi) įtakos paskolų rizikos grupei bei specialiesiems atidėjimams. Lietuvoje bankai patys gali nusistatyti paskolų užtikrinimo priemonės vertę, kuri būtų atimama iš paskolos sumos prieš sudarant specialiuosius atidėjimus (Lietuvos bankas, 2003). Taigi paskolos užtikrinimo priemonė turi įtakos tik specialiųjų atidėjimų poreikiui.

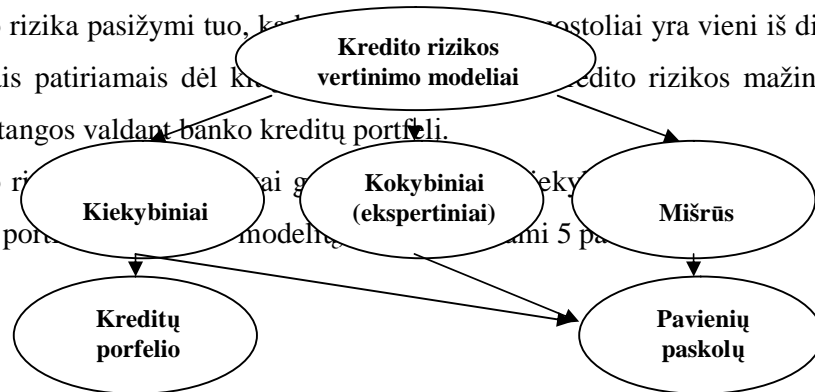
Bazelio bankų priežiūros komitetas rekomenduoja, kad į paskolos užtikrinimo priemonę turėtų būti atsižvelgiama kartu su kitais paskolų vertinimo ir grupavimo kriterijais.

1.6. Kredito rizikos vertinimo modeliai

Kaip jau buvo minėta, **kredito riziką** galima apibūdinti kaip galimybę patirti nuostolį, skolininkui arba sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti savo įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis (I. Kamienas, V. Valvonis, 2004). Paskolinęs pinigus bankas prisiima kredito riziką – galimybę patirti nuostolį. Ar nuostoliai bus patirti, ar ne, iš anksto negalima pasakyti. Kaip nurodyta kredito rizikos apibrėžime, egzistuoja tik galimybė patirti nuostolį – neatgauti paskolintų lėšų ir palūkanų. Galimybė patirti bet kokio dydžio nuostolį įvertinama įsipareigojimų neįvykdymo tikimybe. Tačiau būtina įvertinti ne tik galimybę patirti nuostolį, bet ir galimo nuostolio dydį. Galimi patirti nuostoliai tiesiogiai proporcingi paskolintų lėšų sumai, t. y. kuo daugiau paskolinta, tuo daugiau galima prarasti. Todėl be įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės, svarbios ir kitos dvi kredito rizikos sudedamosios dalys: paskolintų lėšų suma ir nuostolio įsipareigojimų neįvykdymo atveju rodiklis.

Kredito rizika pasižymi tuo, kad nuostoliai yra vieni iš didžiausių, palyginus su nuostoliais patiriamais dėl kitų priežasčių. Kredito rizikos mažinimui yra skiriamos esminės pastangos valdant banko kreditų portfelį.

Kredito riziką galima vertinti keliais būdais: kiekybiniais, kokybiniais (ekspertiniais) ir mišrūs. Kiekvienas iš šių būdų turi savo privalumus ir trūkumus. Kiekybiniai modeliai naudojami viso kreditų portfelio vertinimui, kokybiniai – pavienio kredito ir mišrūs – mišriems kreditų portfeliams.

5 pav. Kredito rizikos vertinimo modeliai

Šaltinis: Kamienas, I., Valvonis, V. (2004). *Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti*. Pinigų studijos 1.

Išskiriami šie kredito rizikos vertinimo modeliai:

1. Vertinimo balais modeliai

Vertinimo balais modeliai dažniausiai grindžiami įmonių finansinių ataskaitų duomenimis, o vertinant fizinio asmens kreditingumą, paprastai atsižvelgiama į jo pajamas, turtą ir kitus duomenis

(Caouette ir kt., 1998; Mays, 2003). Šiems modeliams sudaryti naudojami finansiniai ir kiti duomenys, apibūdinantys skolininko kreditingumą (įsipareigojimų nevykdymo tikimybę).

Naudojant įmonių kredito vertinimo balais modelį svarbu atrinkti tokius finansinius rodiklius, kurie leistų tiksliausiai prognozuoti įsipareigojimų nevykdymo tikimybę. Paprastai išskiriami 5 – 10 įmonės finansinių rodiklių, apimančių įmonės pelningumą, finansinį svertą, likvidumą ir kitas rodiklių grupes, kurie geriausiai atskleidžia įmonės kredito riziką (Caouette ir kt., 1998). Svarbu pasirinkti rodiklių įtraukimo į vertinimo balais modelį būdą. Išskiriamos keturios pagrindinės vertinimo balais metodikos: kredito reitingų sistema, logistinis modelis, tiesinė diskriminantinė analizė, tiesiniai tikimybiniai metodai.

Kredito reitingų sistema. Kredito reitingų sistema - tai kiekybinių ir kokybinių kreditų vertinimo metodų sintezė. Modelio tikslas – įvertinti konkretaus kredito ir (ar) skolininko kredito riziką, nustatant kredito reitingą. Kredito reitingą galima apibūdinti kaip nuomonę apie konkretaus skolininko ar paskolos kredito riziką, atsižvelgiant į veiksnius, turinčius įtakos šiai rizikai. Kredito reitingų sistema suskirsto skolininkus/kreditus į homogenines grupes (reitingus) pagal jų kredito riziką.

Galimas pavienio įmonei išduodamo kredito reitingavimo modelis pateikiamas 5 lentelėje.

5 lentelė

Kredito reitingo nustatymo metodika

Kiekybiniai rodikliai	Kokybiniai rodikliai
<ul style="list-style-type: none"> • Pelningumas • Likvidumas • Įsiskolinimas • Pinigų srautų analizė ir prognozės • Kiti 	<ul style="list-style-type: none"> • Verslo planas • Vadovavimas įmonei • Įmonės savininkai • Konkurencinė aplinka • Kiti
Rodiklių įvertinimo procedūra	
Eksperto vertinimas (korekcija)	
Nustatomas kredito reitingas	

Šaltinis: Kamienas, I., Valvonis, V. (2004). *Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti*. Pinigų studijos 1

Nustatant kredito reitingą turėtų būti įvertinami visi įtakos turintys faktoriai.

Logistinis modelis leidžia tiesiogiai modeliuoti įsipareigojimų nevykdymo tikimybę, t. y. daroma prielaida, jog tikimybė pasiskirsčiusi pagal logistinę funkciją, kuri gali įgyti reikšmes intervale nuo 0 iki 1. Pagrindinis logistinio modelio privalumas prieš kitus vertinimo modelius yra tas, kad šiame modelyje tiesiogiai modeliuojama įsipareigojimų nevykdymo tikimybė. Kituose vertinimo balais modeliuose rezultatas (įsipareigojimų nevykdymas) įvertinamas taškų skaičiumi (absolūtus dydis). Taip vertinimo balais modeliu galima įvertinti, kokia galimybė, kad skolininkas

neįvykdys savo įsipareigojimų. Tuo tarpu kitais modeliais tik įvertinama, ar skolininkas vykdys įsipareigojimus arba ne (dviejų būsenų modelis).

Apskaičiuoti įsipareigojimų nevykdymo tikimybę logistiniame modelyje taikoma formulė:

$$p(X) = \frac{1}{1 + e^{(a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n)}}, \text{ kur}$$

kur $p(x)$ yra skolininko įvertinimas (įsipareigojimų nevykdymo tikimybė)

x_n - veiksniai turintys įtakos skolininko kreditingumui;

α_n – veiksnių svoriai.

Tiesinė diskriminantinė analizė. Tai tiesinė funkcija, kuria siekiama atskirti mokius skolininkus nuo nemokių. Skirtingai nei logistiniame modelyje, tiesinės diskriminantinės analizės atveju rezultatas nėra įsipareigojimų nevykdymo tikimybė. Balais įvertinamos tik dvi baigtys: ar vykdys įsipareigojimus, ar ne. Modeliu maksimizuojama dispersija tarp mokių ir nemokių skolininkų grupių, tuo pat metu minimizuojant kiekvienos grupės dispersiją. Bendras tiesinės diskriminantinės analizės modelio pavidalas toks:

$$s(x) = w_1x_1 + w_2x_2 + \dots + w_nx_n, \text{ kur}$$

$s(x)$ yra skolininko įvertinimas (balų skaičius);

x_n – veiksniai turintys įtakos skolininko kreditingumui;

w_n – veiksnių svoriai.

Didžiausia šio modelio taikymo problema yra ta, kad modelio rezultatas gali kisti nuo minus begalybės iki plus begalybės, t. y. gaunamas tik santykinis įmonės kredito rizikos įvertinimas, kuris nusako vienos įmonės rizikingumą kitos atžvilgiu. Be to, kintamieji modelyje susieti tiesiniais ryšiais, tačiau kartais tai gali būti per daug paprasta prielaida, nes realybėje kintamieji susiję ir netiesiniais ryšiais. Kita vertus, dėl tokio šio modelio paprastumo, jį gana lengvai galima pritaikyti praktikoje. Galimas tiesinės diskriminantinės analizės pavyzdys – Altman Z modelis.

2. Kredito maržos modeliai

Kredito maržos modeliuose įsipareigojimų neįvykdymo tikimybės skaičiuojamos naudojant duomenis apie kredito maržas. Daroma prielaida, kad kuo skolininkas rizikingesnis (didesnė įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė), tuo brangiau jis skolinasi. Taigi įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė skaičiuojama atsižvelgiant į skirtumą tarp skolos vertybinio popieriaus palūkanų normos ir nerizikingu laikomo skolos vertybinio popieriaus palūkanų normos. Dėl neišplėtos Lietuvos finansų rinkos praktiškai neįmanoma taikyti kredito maržos modelių.

3. Aktuariniai/ mirtingumo modeliai

Aktuariniais skaičiavimais pagrįsti modeliai (vadinamieji „mirtingumo“ modeliai) leidžia įvertinti atskirų skolininkų ar jų grupių faktinius įsipareigojimų nevykdymo santykinius dažnius

per tam tikrą laikotarpį. Modelyje daroma prielaida, jog praeityje stebėti įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai išliks tokie patys ir ateityje. Pagrindinis tokių modelių trūkumas tas, kad neatsižvelgiama į kokybinius skolininkų grupės kreditų pokyčius, t. y. iš esmės pasikeitus vertinamų kreditų kokybei, praeities duomenys to nerodo, o jei ir rodo, tai praėjus tik tam tikram laikui. Lietuvoje aktuarinių metodų atitikmuo galėtų būti paskolų grupavimas bendrai.

4. Kreditų portfelio nuostolio modeliai

Portfelio nuostolio modeliai sudaromi, remiantis įsipareigojimų nevykdymo tikimybes vertinimo rezultatais. Taikant portfelio nuostolio modelius įvertinamas kredito nuostolio skirstinys, pagal kurį galima apskaičiuoti tikėtino ir netikėtino nuostolio dydį. Kad būtų galima įvertinti paskolų portfelio nuostolio skirstinį, turi būti žinomos kiekvienos paskolos kredito rizikos sudedamosios dalys ir jų tarpusavio priklausomybė (koreliacija). Remiantis kredito nuostolio skirstiniu, galima įvertinti nuostolio lygį ir ekonominio kapitalo poreikį šiam nuostoliui padengti. Bankų vidaus tikslais ekonominio kapitalo poreikis skaičiuojamas ir kapitalas banko struktūriniais padaliniais paskirstomas, taikant vieną iš portfelio nuostolio modelių: CreditMetrics (J. P. Morgan), CreditPortfolioView (Tom Wilson), CreditRisk+ (CSFB) ar KMV (Saunders 1999).

CreditRisk+ modelis. Pagrindiniai šio modelio kintamieji – įsipareigojimų nevykdymo tikimybė ir paskolos gražinimo lygis nustatomi remiantis paskolų registrų duomenimis. Modelis taikomas atidėjimams sudaryti, paskolų limitams nustatyti ir valdyti kreditų portfelį.

CreditMetrics modelis. Sudarant ir taikant šį modelį, rizika apibūdinama turto vertės pokyčiais, todėl jam reikia duomenų apie įvairių reitingų vertybinių popierių (paskolų) rinkos kainas. Dėl to šį modelį sunku taikyti šalyse, kur finansų rinkos neišplėtotos – nepakanka rinkos duomenų.

Apibendrinimas. Banko veiklos efektyvumas priklauso nuo to, kokią veiklos strategiją pasirenka ir formuoja bankas. Siekiant įgyvendinti banko veiklos strategiją, labai svarbi kreditų portfelio būklė, kuri atspindi banko kreditavimo politiką. Banko kreditavimo politika turėtų remtis trijų pagrindinių tikslų – pelningumo, likvidumo ir saugumo – siekimu. Daugelyje bankų paskolos sudaro ne mažiau pusę aktyvų ir atneša apie 2/3 pelno. Kadangi kreditų portfelis paprastai sudaro pačią didžiausią banko aktyvų dalį, kredito rizika yra viena iš svarbiausių rizikų banko veikloje. Kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, reikia įvertinti ne tik tam tikros paskolos, bet ir viso kreditų portfelio riziką. Efektyvus kreditų portfelio rizikos valdymas užtikrina kreditų portfelio saugumą ir yra vienas iš svarbiausių kreditų portfelio valdymo kriterijų. Kredito rizikos valdymas daro didelę įtaką bankų veiklos stabilumui. Ši rizika valdoma analizuojant kredituojamojo

kreditingumą, diversifikuojant kreditų portfelį, atliekant kreditų monitoringą, pasirenkant tinkamas paskolų užtikrinimo priemones bei naudojant šiuolaikinius kredito rizikos vertinimo modelius.

2. BANKO „NORD/LB LIETUVA“ KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMAS

AB bankas „NORD/LB Lietuva“ (iki 2003 gegužės 5 d. – AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“) yra vienas iš seniausių bankų Lietuvoje. Bankas įkurtas Lietuvos valstybės finansų sistemos kūrimosi metais. 1922 metais įvedus savą valiutą ir įsteigus Lietuvos banką, po dvejų metų – 1924-aisiais buvo įsteigtas Žemės bankas. 1940 metais nacionalizavus bankus, Žemės bankas reorganizuotas į TSRS Žemės ūkio banko respublikinę kontorą. 2003 gegužės 2 d. Lietuvos žemės ūkio banko pavadinimas pakeistas į NORD/LB Lietuva. Strateginis AB banko „NORD/LB Lietuva“ investuotojas Vokietijos bankas NORD/LB – didžiausias Šiaurės Vokietijos bankas, įkurtas 1765 m. Tai 87-ių taupomųjų kasų valstybinis bankas su pagrindinėmis buveinėmis Hanoveryje, Braunšveige, Magdeburge, Švėrine ir Brėmene. Bankas turi platų tarptautinį tinklą: skyrius Stokholme, Helsinkyje, Vilniuje, Londone, Singapūre, t.t.; dukterines bendroves Rygoje, Varšuvoje, Liuksemburge, Ciuriche, atstovybes Taline, Oslo, Pekine, Budapešte, Prahoje.

Banko „NORD/LB“ strateginės veiklos kryptys Lietuvoje:

- mažmeninė ir individuali bankininkystė;
- korporacinė bankininkystė;
- investicinė bankininkystė;
- paslaugų plėtimas banko dukterinėse įmonėse.

Pagrindinės banko verslo linijos Lietuvoje – mažmeninis verslas (fiziniai asmenys, smulkios ir vidutinės įmonės, kurių metinė apyvarta sudaro mažiau nei 10 mln. Lt), verslo klientai (vidutinio dydžio įmonės – juridiniai asmenys, kurių metinė apyvarta sudaro nuo 10 iki 50 mln. Lt) bei stambios įmonės, kurių metinė apyvarta sudaro daugiau kaip 50 mln. Lt.

Mažmeniniame versle bankas taiko šiuos pagrindinius veiklos principus:

- standartizuotų produktų pardavimas (mažų kaštų metodas);
- individualūs aukštos kokybės darbo metodai dirbant su verslo klientais bei „privatios bankininkystės“ klientais;
- glaudus bendradarbiavimas tarp banko „NORD/LB Lietuva“, „NORD/LB Latvija“ bei „NORD/LB Vokietija“ informacinių technologijų produktų vystymo ir rinkodaros srityse, tuo siekiant sutaupyti produktų vystymo kaštus ir pasiekti masto ekonomiją;
- taikoma protinga finansinės ir kredito rizikos strategija.

Rizikos valdymo kokybė yra svarbus veiksnys konkurencinėje bankų kovoje. NORD/LB grupės bankai kreditavimo politikoje didžiausią dėmesį kreipia kreditų portfelio rizikos valdymo

principams, metodams ir sprendimams, kurie yra išdėstyti Rizikos vadove – dokumente, užtikrinančiame „NORD/LB“ grupės bankų vieningą kreditavimo politiką.

Siekiant užtikrinti tinkamą kreditų portfelio rizikos valdymą, banko „NORD/LB“ centrinėje būstinėje Hanoveryje yra įkurtas Rizikos monitoringo departamentas, kurio pagrindinė funkcija – lyginti „NORD/LB“ grupės narių kreditų reitingus, likvidumo, palūkanų normos, šalies rizikos lygį. Kiekvienoje šalyje yra įkurtos banko narių grupės priežiūros institucijos.

Banke vykdomi projektai, siekiant atitikti bankų priežiūros institucijų reikalavimus. 2003 metais banke „NORD/LB“ buvo įdiegti minimalūs MaK reikalavimai skolinimo veiklai. Siekiant efektyviau valdyti kredito riziką, skolinimo procesas buvo padalintas į „prieš paskolų išdavimą“ ir „po paskolų išdavimo“. Taigi kreditavimo procesas buvo suskirstytas į kreditų pardavimą ir kredito rizikos valdymą. Atitinkamai buvo pakeista ir banko organizacinė struktūra, kredito rizikos valdymą koncentruojant Kredito Rizikos Valdymo departamente. Kredito rizikos valdymo departamentas vykdo kreditavimo veiklos analizę bei reitingavimą, kartu su kreditavimo veiklą vykdančiais padaliniais priimdamas sprendimus dėl kreditų išdavimo.

Remiantis MaK reikalavimais, buvo pakoreguota banko organizacinė struktūra. Siekiant atitikti Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimus, pradėtas vykdyti didesnio laipsnio rizikų diferencijavimas. Tačiau iki šiol Bazelio reikalavimai nebuvo pilnai įgyvendinti, tai siekiama įvykdyti iki 2007 m.

Toliau darbe bus analizuojama banko „NORD/LB Lietuva“ kreditų portfelio rizikos valdymo metodika.

2.1. Kreditų portfelio formavimas

Kreditų portfelio struktūra

Siekdamas diversifikuoti kreditų portfelį, bankas „NORD/LB Lietuva“ formuoja kreditų portfelį išduodamas kreditus trimis klientų segmentams. Banko klientai yra skirstomi į verslo klientus, mažmeninius klientus ir finansines institucijas.

Verslo klientai:

„A: sąrašo klientai: verslo klientai, kurių metų apyvarta viršija 50 mln. Lt; valstybė ir didelės valstybės institucijos (ministerijos).

„B“ sąrašo klientai: verslo klientai, kurių metų apyvarta sudaro nuo 10 mln. iki 50 mln. Lt; verslo klientai, kurių įsiskolinimo limitas Bankui yra didesnis kaip 1 mln. Lt; savivaldybių / valstybės įmonės, užsiimančios šilumos tinklų eksploatavimu, vandens tiekimu ir keleivių vežimu; savivaldybės.

Mažmeniniai klientai:

Gyventojai bei besiverčiantys individualia veikla

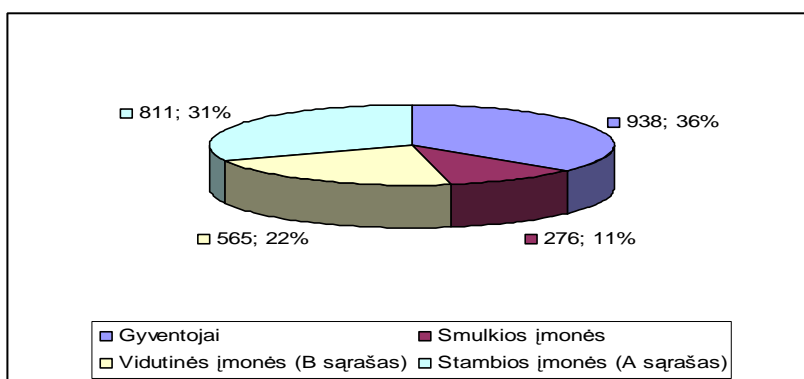
Verslo: SVĮ, ūkininkai

Finansinės institucijos:

Bankai

Kitos: kredito unijos; draudimo bendrovės; finansų maklerio įmonės; investicinės bendrovės ir Turto valdymo įmonės; lizingo bendrovės; kitos.

Banko „NORD/LB Lietuva“ kreditų portfelio struktūra pagal kredituojamus segmentus pateikiama 6 paveiksle.

6 pav. Kreditų portfelio struktūra pagal kredituojamus segmentus 2005 m. sausio 1 d. (kreditų likučiai mln. Lt; % bendrame kreditų portfelyje)

Šaltinis: Banko dokumentas (2005-01-31)

2005 m. sausio 31 d. duomenimis, didžiausią banko „NORD/LB Lietuva“ kreditų portfelio dalį sudarė paskolos gyventojams (36 %). Tai rodo banko orientaciją į mažmeninę bankininkystę. 2004 metais didžiausias paskolų likučių augimas (4,21 %) buvo gyventojų kreditų portfelyje (21 mln. Lt). Visas banko kreditų portfelis per 2004 m. išaugo 2,97 % (35 mln. Lt).

Formuodamas gyventojų kreditų portfelį, bankas nustato kreditų limitus vienam kredito ėmėjui, įskaitant susijusius asmenis. Su kredito ėmėju susijusių asmenų apibrėžimas bei jų nustatymo mechanizmas yra reglamentuotas Lietuvos banko valdybos 2002 m. liepos 2 d. nutarimu Nr. 91 patvirtintose bei 2004 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 84 pakeistose Maksimalios paskolos skolininkui ir didelių paskolų skaičiavimo taisyklėse. Susijusiais asmenimis gyventojais yra laikomi giminystės ir svainystės ryšiais susiję asmenys. Skaičiuojant bendrą galimą įsipareigojimų bankui dydį sudedami visi įsipareigojimai banko NORD/LB grupei.

Priklausomai nuo išduodamos paskolos rūšies bankas nustato šiuos kredito limitus gyventojams, pateiktus 6 lentelėje.

Kredito limitai fiziniams asmenims

Vartojimo kreditai*	Būsto kreditai**	Privatūs kreditai***
<ul style="list-style-type: none"> • 50 000 Lt, jei kredito gražinimas užtikrinamas nekilnojamojo turto įkeitimu • 40 000 Lt, jei kredito gražinimas užtikrinamas fizinio asmens ar įmonės laidavimu • 20 000 Lt, jei kredito gavėjas neturi bendraskolio • 95 % įkeičiamų banke esančių indėlių • 90 % įkeičiamų LR VVP • 60 % įkeičiamų automobilių, pagamintų ne daugiau nei prieš 5 metus • 50 % įkeičiamos žemės ūkio technikos, pagamintos ne daugiau nei prieš 5 metus. 	<ul style="list-style-type: none"> • 100 % butų ar gyvenamųjų namų, esančių Vilniuje, Kaune ar Klaipėdoje, ne senesnių nei 1 m. statybos • 95 % nekilnojamojo turto vertės, jei kreditas draudžiamas UAB „Būsto paskolų draudimas“ • 90 % butų ir namų, pastatytų ne seniau kaip prieš 5 metus, vertės • 80 % butų ir namų, pastatytų prieš 10 ir daugiau metų, vertės • 70 % statomų namų ir butų vertės 	<ul style="list-style-type: none"> • 80 % butų ir namų, užbaigtų statyti ne daugiau kaip prieš 10 metų, vertės • 70 % butų ir namų, esančių Vilniuje, Kaune arba Klaipėdoje, užbaigtų statyti daugiau kaip prieš 10 metų, vertės; komercinių administracinių patalpų, užbaigtų statyti ne mažiau kaip prieš 10 metų, vertės; namų valdų / žemės ūkio paskirties žemės vertės • 60 % kitų butų ir namų vertės • 50 % kito nekilnojamojo turto vertės.

* Vartojimo kreditai – tai tokie kreditai, kurių paskirtis – prekių ar paslaugų įsigijimas asmeniniams ar namų ūkio poreikiams.

** Būsto kreditai – tai tokie kreditai, kurių paskirtis – nekilnojamojo turto pirkimas, statyba ir remontas.

*** Privatūs kreditai – tai tokie kreditai, kurių paskirtis - žemės sklypo pirkimas, komercinė ar profesinė veikla.

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko dokumentu (2005)

Kreditų portfelio formavimo esmę sudaro kreditų limitai bei kreditų kaina. Jie lemia, kokie skolininkai sudaro didžiausią kreditų portfelio dalį. Teisingas kreditų limitų nustatymas ir pagrindimas leidžia sumažinti rizikos koncentraciją, padeda išsaugoti banko likvidumą ir mokumą.

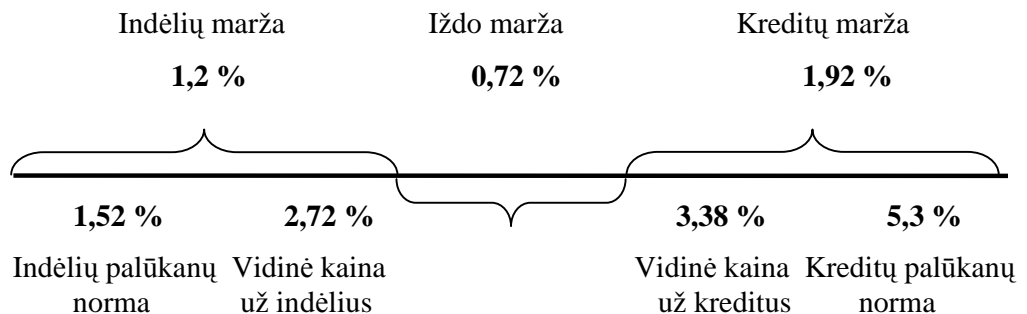
Kreditų kainos nustatymas

Išduodamiems kreditams gyventojams bankas taiko fiksuotas ir kintamas palūkanų normas. Fiksuotos palūkanos taikomos vartojimo kreditams, o kintamos – būsto ir privatiems kreditams. Fiksuota metinė palūkanų norma yra tokia palūkanų norma, kuri yra nustatoma kredito sutarties pasirašymo dieną ir nekeičiama visą kredito laikotarpį. Kintama palūkanų norma nustatoma kredito sutarties pasirašymo dieną ir keičiama kas 3, 6 arba 12 mėnesių. Ši palūkanų norma susideda iš banko maržos ir 3, 6 arba 12 mėnesių VILIBOR, jei paskola išduodama litais arba 3,6 arba 12 mėnesių LIBOR, jei paskola išduodama eurais arba doleriais.

2005 m. kovo mėnesio duomenimis, fiksuotos minimalios palūkanų normos vartojimo kreditams banke „NORD/LB Lietuva“ svyravo nuo 7,8 % iki 8,9 % kreditams litais, kreditams eurais – nuo 7,4 % iki 8,8 %, kreditams doleriais – nuo 8,6 % iki 10,2 % priklausomai nuo kredito laikotarpio. Minimalios palūkanų normos yra siūlomos klientams, kurių kreditingumo reitingas pagal banke naudojamą kreditingumo nustatymo metodiką SCORING yra ne mažesnis kaip A arba A+. Rizikingesnėms paskoloms, išduodamos mažesnę kreditingumo reitingą turintiems klientams, palūkanų norma nustatoma prie minimalios banke galiojančios palūkanų normos pridėdant rizikos kaštus, kurie 2005 m. kovo mėn. duomenimis svyravo nuo 0,5 % iki 2,8 % priklausomai nuo kliento kreditingumo įvertinimo (B+, B arba C).

2005 m. kovo mėnesio duomenimis, minimali kintama palūkanų norma banke „NORD/LB Lietuva“ svyravo nuo 3,3 % iki 4,7 %. Žemą kredito reitingą (B+, B arba C) turintiems kredito ėmėjams, kurių imamo kredito suma viršijo 70 % įkeičiamo turto vertės, kreditai galėjo būti išduodami minimalią palūkanų normą didinant rizikos kaštais, kurie svyruoja nuo 0,02 % iki 0,1 % už kiekvieną kredito ir įkeičiamo turto vertės (kainos) santykio procentą, viršijantį 70 %.

Nustatant kreditų palūkanų normas banke „NORD/LB Lietuva“ yra įvertinama vidinė finansavimo kaina (vadinamoji transfero kaina). Transfero kainą galima apibrėžti kaip kainą, už kurią ištekliai yra perkeliama iš banko balanso įsipareigojimų į turto pusę. Banko grynąsias palūkanų pajamas sudaro paskolų ir indėlių marža bei rizikos pelnas/nuostolis (išdo marža). Tai galima pavaizduoti grafiškai.

7 pav. Banko marža 2005 m. sausio mėn. 31 d. (mažmeninis verslas - gyventojai)

Šaltinis: Autorės skaičiavimai, remiantis banko dokumentu (2005-01-31)

Grynosios palūkanų pajamos apskaičiuojamos:

Vidutinė faktinė kreditų palūkanų norma – vidutinė faktinė indėlių palūkanų norma

$$5,3 \% - 1,52 \% = 3,78 \%$$

Kredito marža apskaičiuojama:

Vidutinė faktinė kreditų palūkanų norma – vidinė kaina už kreditus
 $5,3\% - 3,38\% = 1,92\%$

Indėlio marža apskaičiuojama:

Vidinė kaina už indėlius – vidutinė faktinė indėlių palūkanų norma
 $2,72\% - 1,52\% = 1,2\%$

Rizikos pelnas/nuostolis apskaičiuojamas:

Kredito marža – indėlio marža.

$1,92\% - 1,2\% = 0,72\%$

Vidinių kainų taikymas leidžia tiksliau įvertinti kiekvieno kredituojamo segmento ar banko skyriaus indėlių į banko finansinį rezultatą ir pateikti vadovams informaciją sprendimams priimti. Taikant vidinių kainų sistemą, banko išdas superka visus pritrauktus finansinius išteklius ir parduoda lėšas kreditams finansuoti.

7 lentelėje pateiktos būsto ir vartotojiškų paskolų maržos banke „NORD/LB Lietuva“ 2003 metų ir 2005 metų vasario duomenimis.

7 lentelė

Būsto ir vartotojiškų paskolų marža 2003, 2005 m. vasario mėnesį

	2003 m.			2005 m.		
	Vidutinė palūkanų norma (%)	Vidinė kaina (%)	Paskolos marža (%)	Vidutinė palūkanų norma (%)	Vidinė kaina (%)	Paskolos marža (%)
Būsto paskolos	6,79	4,06	2,73	4,57	3,24	1,33
Vartojimo paskolos	9,37	3,51	5,86	7,35	3,75	3,6

Šaltinis: Banko „NORD/LB Lietuva“ 2003, 2005 m. vasario mėnesio finansinės ataskaitos

Didėjant konkurencijai tarp komercinių bankų, kurios pasėkoje mažėja bankų maržos, banko „NORD/LB Lietuva“ tikslas – gerinti palūkanų maržos valdymą tuo būdu didinant banko pelningumą.

2.2. Kredito rizikos valdymas kreditų suteikimo procese

Kredito rizikos valdymas banke prasideda įvertinant kliento pateiktą paraišką kreditui gauti. Kredito rizikai valdyti naudojama kreditų įvertinimo metodika, skirta klientų kreditingumui

įvertinti. Fizinį asmenų kreditingumo vertinimo metodika, naudojama banke „NORD/LB Lietuva“, atitinka banko „NORD/LB“ grupės naudojamą Scoring (įvertinimo) metodiką, sukurtą remiantis 2002 metų Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimais. Remiantis šia vertinimo sistema yra nustatoma kreditų negražinimo tikimybė bei rizikos kaštai, kuriais yra didinama kreditų palūkanų norma žemesnį kredito reitingą turintiems klientams. Vertindamas individualų skolininką, bankas taip pat įvertina ir kiekvieną verslo sektorių atskirai.

Remiantis kredito įvertinimo metodika Scoring, pareiškėjai yra vertinami taškais. Priklausomai nuo surinktų taškų kredito ėmėjui priskiriama rizikos grupė. Jei kredito gražinimą laiduoja fizinis asmuo, minėta vertinimo sistema įvertinamas ir laiduotojas. Ši analizė yra atliekama vertinant klientus prieš kredito išdavimą, pertvarkant išduotus kreditus, atliekant individualiai grupuojamų paskolų monitoringą.

Banko pardavimo vadybininkas, remdamasis kliento pateiktais dokumentais bei kita turima informacija, paruošia būsimo kliento įvertinimo išvadą ir užpildo kliento įvertinimo ataskaitą, kurioje pateikiami kliento įvertinimo kriterijai. Kliento kreditingumas yra vertinamas atsižvelgiant į šiuos kriterijus:

Amžius. Vertinamas kredito ėmėjo amžius paskutinei kredito gražinimo dienai. Išduodamas kreditas laikomas mažiausiai rizikingu, jei kredito gražinimo dieną kredito ėmėjo amžius yra 25-45 metai. Toks kredito ėmėjo amžius laikomas pačiu produktyviausiu.

Šeimyninė padėtis. Jei klientas yra susituokęs, sutuoktinis į kreditavimo sutartį įtraukiamas bendraskolliu. Tai sumažina kredito riziką, kadangi už kredito gražinimą atsakingi du asmenys.

Darbinės pareigos ir išsilavinimas. Daugiausiai balų vertinimo skalėje skiriama turintiems aukštąjį išsilavinimą ir dirbantiems pagal įgytą specialybę klientams. Aukštasis išsilavinimas reiškia galimybę gauti perspektyvų ir gerai apmokamą darbą.

Santykiai su banku. Vertinamas kliento lojalumas bankui: naudojimasis banko paslaugomis, pervedamas atlyginimas į banke atidarytas sąskaitas. Aukščiausiai vertinami klientai, daugiau nei metus pervedantys atlyginimą į banko sąskaitas. Tai garantuoja savalaikį kredito ir palūkanų gražinimą.

Nuolatinės pajamos po kreditų gražinimo ir palūkanų mokėjimo. Vertinamos per paskutinius 12 mėnesių kredito ėmėjo ir jo bendraskolio gaunamos pajamos (išvedamas vidurkis) atskaičius privalomas mokėti sumas (kreditai ir palūkanos, alimentai ir t.t.). Pajamos vertinamos pagal atskiriems Lietuvos miestams nustatytus pajamų limitus, atsižvelgiant į šeimos narių skaičių. Pvz.: aukščiausiu reitingu vertinamas kredito ėmėjas, kurio šeima susideda iš vieno asmens, gyvenantis Šiaulių mieste, kurio mėnesio pajamos, atskaičius privalomus mokėjimus yra lygios 651 Lt ir daugiau. Vilniaus mieste aukščiausią reitingą turi klientas, kurio vidutinės mėnesio pajamos po kreditų gražinimo yra lygios 1201 Lt ir daugiau.

Grąžinamų kreditų ir palūkanų dalis nuolatinėse šeimose pajamose. Neturėtų viršyti 60 %.

Darbo trukmė paskutinėje darbovietėje. Dažnas darbovietių keitimas rodo kliento pajamų nestabilumą. Kreditas gali būti išduodamas tuo atveju, jei klientas paskutinėje darbovietėje dirbo bent 3 mėnesius ir kliento darbo sutartis nėra terminuota (jei sutartis terminuota, kreditas išduodamas iki darbo sutarties pabaigos). Aukščiausiu reitingu vertinamas klientas, paskutinėje darbovietėje išdirbęs 5 ir daugiau metų. Ilgas darbo stažas leidžia tikėtis pastovių kliento pajamų, atlyginimo didėjimo ir tuo būdu savalaikio kredito grąžinimo.

Nuosavas būstas ir gyvybės draudimas. Mažina kredito riziką kritiniais atvejais. Kliento nemokumo atveju skolų išieškojimas gali būti nukreiptas į kliento nekilnojamąjį turtą. Gyvybės draudimo išmokos mirties ar nelaimingo atsitikimo atveju dengia kreditą ar jo dalį (jei gyvybės draudimo sutartyje bankas yra nurodomas kaip naudos gavėjas).

Teigiama kreditavimo istorija. Teigiama kreditavimo istorija laikoma tokia kreditavimo istorija, kada kredito gavėjas ar jo sutuoktinis banke neturi arba nėra turėjęs bet kokių III-V rizikos grupei priskirtų, pradelstų daugiau kaip 60 dienų arba nurašytų kreditų.

Pagal aukščiau paminėtus kriterijus yra sumuojami taškai ir nustatomas kliento vertinimas A+, A, B+, B arba C.

Kliento vertinimo skalė pateikiama 8 lentelėje.

8 lentelė

Kliento įvertinimo skalė

Taškų suma	Kliento įvertinimas	Palūkanų norma vartojimo kreditams
65 ir daugiau	A+	Standartinė
45-64	A	Standartinė
35-44	B+	Standartinė + rizikos kaštai (min. 0,5 %)
25-34	B	Standartinė + rizikos kaštai (min. 1,5 %)
0-24	C	Standartinė + rizikos kaštai (min. 2,8 %)
Iki 0	D	Kreditas neišduodamas

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis banko dokumentu (sudaryta 2005-04-17)

Nuo kliento kreditingumo reitingo priklauso maksimali išduodamo kredito suma bei palūkanų norma.

Siekiant sumažinti kredito riziką, nuo 2005 m. vasario 2 d. vartojimo kreditai be garanto, kurių suma viršija 20 000 Lt, išduodami tik tiems klientams, kurie turi bendraskolį ir kurių įvertinimas yra A+, A arba B+.

Jeigu kredito suma yra didesnė nei 20 000 Lt ir kliento įvertinimas pagal kredito vertinimo ataskaitą yra B+, klientas privalo turėti savo vardu registruoto nekilnojamojo turto.

Atliekant kompleksinį kredito ėmėjo vertinimą, prognozuojama kredito gavėjo finansinė būklė, būsiami pajamų srautai, iš kurių bus gražinamas kreditas. Iš esmės įvertinamas banko rizikos laipsnis išduodant kreditą.

Atlikus vertinimą, ruošiamas kredito teikimas, kuriame pateikiami esminiai analizės rezultatai. Remiantis kredito įvertinimo ataskaita, pateikiami teigiami ir neigiami aspektai, turintys įtakos kredito suteikimui arba nesuteikimui. Kredito teikimą pasirašo analizę atlikęs banko darbuotojas. Galutinį sprendimą išduoti kreditą priima įgaliotas atitinkamo kompetencijos lygio vadovas.

2.3. Kompetencijos kreditavimo klausimais nustatymas

Banke sukurta kompetencijos delegavimo tvarka, pagal kurią dalis Valdybos įgaliojimų tvirtinti kreditus bei kreditų sąlygas ir įkainius deleguojama kitiems banko darbuotojams, siekiant sumažinti Valdybos darbo krūvį ir įtraukti darbuotojus į sprendimų priėmimo procesą.

Kompetencijos limitus banke nustato banko taryba. Kompetencijos deleguojamos 2004 m. birželio 3 d. banko Tarybos nutarimu, vadovaujantis teisės aktais, banko statutu, Kreditavimo vadovu bei kitais Tarybos ir Valdybos patvirtintais dokumentais.

Sprendimų priėmimo kompetencijos lygis nustatomas pagal bendrą kliento įsipareigojimų bankui dydį, kuris apskaičiuojamas kaip visų kliento kreditinių įsipareigojimų suma, apskaičiuota vadovaujantis Lietuvos banko 2002 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. 91 „Dėl maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų limito normatyvų“. Pagal šį nutarimą yra nustatomas ir didžiausias teisėtas skolinimo limitas. Didžiausias banko skolinimo limitas nustatomas iš teisėto skolinimo limitu atėmus 10 procentų.

Sprendimus dėl kreditų suteikimo banke priima 5 kompetencijos lygiai:

- 1 lygis** Tarybos kredito komitetas > 10 proc. Banko kapitalo
- 2 lygis** Banko valdyba > 3 proc. Banko kapitalo
- 3 lygis** Du valdybos nariai ≤ 3 proc. Banko kapitalo

Skirtingo lygio įgaliojimai suteikiami departamentų vadovams, verslo centrų vadovams, klientų aptarnavimo skyrių ir poskyrių vadovams.

Įgaliojimai tvirtinti kreditų išdavimą (padidinimą, pratęsimą), suteikti banko skyrių darbuotojams, pateikti 9 lentelėje.

Įgaliojimai priimti spendimus dėl kreditų suteikimo

Kompetencijos lygis	Įgalioti asmenys		Kreditai verslui (tūkst. Lt)	Kreditai gyventojams (tūkst. Lt)
4 lygis Verslo centro/departamento lygis	Verslo centro vadovas Verslo bankininkystės departamento vadovas Investicinės bankininkystės departamento vadovas NORD/LB lizingas direktorius Mažmeninės bankininkystės departamento vadovas Kredito rizikos valdymo departamento vadovas	≤	3 000	750
5 lygis Skyriaus lygis	Klientų aptarnavimo skyriaus vadovas NORD/LB Lizingas direktorius Verslo bankininkystės departamento vadovas Investicinės bankininkystės departamento vadovas Mažmeninės bankininkystės departamento vadovas	≤	500	300
5.1 lygis Skyriaus lygis	Klientų aptarnavimo skyriaus vadovas	≤	300	100
5.2 lygis Poskyrio lygis	Klientų aptarnavimo poskyrio vadovas	≤	-	50

Šaltinis: Žemesnių grandžių įgaliojimai, banko dokumentas (2005)

Visi įgaliojimai, nurodyti 9 lentelėje, yra suteikiami užimamoms vadovo pareigybėms. Kiekvienas savo pareigas užimantis vadovas gali deleguoti dalį savo kompetencijos (iki 70 % įgaliojimų limitu) savo pavaldiniams. Vadovas, teikdamas siūlymą perduoti dalį savo kompetencijos kitam darbuotojui, privalo užtikrinti, kad gaunantis sprendimų priėmimo teisę asmuo turėtų tinkamą kreditavimo darbo patirtį ir žinias. Pageidautina, kad darbuotojas, kuriam siūloma suteikti vardinį įgaliojimą, būtų vadovas.

Jei darbuotojas, turintis reikalingus įgaliojimus, yra išvykęs ar dėl kitų priežasčių negali priimti sprendimo, jį pavaduoja paskirtas asmuo ir įgauna pavaduojančio kompetenciją. Suteikiant įgaliojimus turi būti užtikrinamas dvigubos kontrolės (keturių akių) principas, t.y. teikimą kreditui išduoti pasirašo klientą aptarnaujantis vadybininkas ir jo vadovas.

Siekiant valdyti kredito riziką, kuomet kredito suma viršija atitinkamo lygio limitą, kreditas yra tvirtinamas aukštesniame lygyje. Prieš priimant galutinį sprendimą atitinkamame kompetencijos lygyje, kredito teikimą pasirašo klientą aptarnaujantis vadybininkas bei visų žemesnių lygių įgalioti asmenys.

Priimant galutinį sprendimą skyriaus ar poskyrio kompetencijos lygyje*, būtina gauti papildomą Verslo Centro vadovo pritarimą, jei kredito dydis yra mažesnis už 50 tūkst. Lt arba Kredito rizikos valdymo departamento vadovo pritarimą, jei bendras kredito dydis yra didesnis 50 tūkst. Lt šiais atvejais:

- Skolinimo būklės vertinimas yra žemesnis nei B įmonėms ir B+ fiziniams asmenims (pagal banke veikiančią vertinimo sistemą).
- Kreditai išduodami ilgesniam nei 5 metų laikotarpiui, kai jie neužtikrinti nekilnojamuoju turtu.
- Kredito suma neužtikrinta arba nepakankamai užtikrinta nekilnojamojo turto įkeitimu viršija 20 proc. kompetencijos lygmens limitu.

Kiekvienas aukštesnis kompetencijos lygis turi pasilikti teisę peržiūrėti žemesnės grandies sprendimą.

Įgaliojimai dėl sprendimų dėl specialiųjų aktyvų tvirtinimo:

Specialieji aktyvai yra:

- 3-5 rizikos grupių kreditai;
- kreditai, kurių mokėjimo terminai yra pradelsti daugiau nei 60 dienų;
- nurašyti kreditai

Visais atvejais priimant sprendimą dėl specialiųjų aktyvų, Kredito rizikos valdymo departamento įgalinimus tvirtinti kreditus iš rizikos valdymo pusės perima Specialiųjų aktyvų departamentas.

Įgaliojimai dėl kreditų įkainių nustatymo

Bendru atveju taikomi standartiniai paskelbti įkainiai, patvirtinti Valdyboje arba Aktyvų/Pasyvų valdymo Komite. .

Valdybos nariai savo kuruojamose verslo srityse yra įgalioti priimti sprendimus dėl įkainių. Valdybos nariai savo kompetencijos ribose gali deleguoti pavaldiems darbuotojams spėndimų priėmimą dėl kreditų įkainių, atsižvelgiant į finansavimo kaštus bei reikalaujamą pelno normą.

Valdybos narys, atsakingas už kredito riziką, yra įgaliotas keisti rizikos maržą ir spėndimų priėmimą dėl jos keitimo savo kompetencijos ribose gali deleguoti pavaldiems darbuotojams.

* Skyrių pasiskirstymas pagal kompetenciją pateikiamas 2 priede

Igaliojimai dėl mokėjimo terminų atidėjimo

Sprendimai dėl mokėjimų pagal kredito sutartį (palūkanų ar kredito dalių, nekeičiant galutinio termino) atidėjimo iki vienerių metų laikotarpiui) priimami tame kompetencijos lygmenyje, kuris atsakingas už atidedamo mokėjimo dydį, bet ne aukščiau 3 lygio.

Jei dalies kredito grąžinimo terminas atidedamas daugiau kaip metams, sprendimą priima lygis, atsakingas už bendrą įsipareigojimų dydį.

2.4. Kreditų portfelio rizikos valdymas kreditų monitoringo procese

Kreditų monitoringas (kokybės kontrolė) yra kredito rizikos valdymo bei kreditų administravimo proceso dalis. Kreditų monitoringas banke „NORD/LB Lietuva“ yra nuolatinis kredito gavėjo ir kredituojamo objekto būklės stebėjimas ir analizė nuo kredito sutarties pasirašymo iki visiško kredito susigrąžinimo bankui.

Kreditų monitoringo banke „NORD/LB Lietuva“ tikslas yra savalaikis galimų problemų išaiškinimas bei priemonių plano paruošimas, siekiant išvengti nuostolių ar juos sumažinti. Teigiamu kredito gavėjo vystymosi atveju, kredito monitoringas suteikia galimybę pasiūlyti klientui naujas banko paslaugas.

Periodiškai atnaujinta informacija apie kredito gavėjo sugebėjimą grąžinti kreditą, vykdyti kitus įsipareigojimus bankui bei apie kredito užtikrinimo priemones ir jų vertę pateikiama sprendimą dėl kredito išdavimo priėmusiam kompetencijos lygmeniui.

Už kreditų monitoringą banke „NORD/LB Lietuva“ atsakingi visi kreditavimo veikloje dalyvaujantys padaliniai. Priklausomai nuo kredito rūšies kreditų monitoringas apima skirtingas sritis. Kreditų monitoringo sritys ir monitoringą atliekantys padaliniai banke „NORD/LB Lietuva“ pateikiami 10 lentelėje.

Kreditų monitoringo sritys ir jas vykdančios padaliniai

Kreditų monitoringo sritis	Kreditų monitoringą atliekantis padalinys
Kredito lėšų panaudojimo kontrolė	Pardavimo vadybininkas, kreditų administravimo departamentas, specialiųjų aktyvų departamentas
Ūkinės-finansinės būklės analizė	Pardavimo vadybininkas, kreditų administravimo departamentas, specialiųjų aktyvų departamentas, kredito rizikos valdymo departamentas
Įmonės savininkų ir vadovų pasikeitimų įvertinimas	Pardavimo vadybininkas, specialiųjų aktyvų departamentas, kredito rizikos valdymo departamentas
Apyvartų sąskaitose vykdymo kontrolė	Pardavimo vadybininkas, kreditų administravimo departamentas
Mokėjimų kontrolė	Pardavimo vadybininkas, kreditų administravimo departamentas
Kredito pertvarkymai, susiję: su kliento būklės pablogėjimu; bankroto procedūros pradžia	Specialiųjų aktyvų departamentas, kredito rizikos valdymo departamentas
Kreditų portfelio struktūros analizė pagal verslo sektorius	Finansinių rizikų departamentas
Kredito užtikrinimo priemonių vertė, būklė ir įmokų kontrolė	Pardavimo vadybininkas, kreditų administravimo departamentas, specialiųjų aktyvų departamentas, turto vertinimo skyrius
Kitų kredito sutarties sąlygų vykdymo kontrolė	Kreditų administravimo departamentas
Duomenų bankinėse sistemose teisingumo kontrolė Lietuvos banko ir kitų institucijų taisyklių taikymas Banko tvarkų, taisyklių taikymas	Visi kreditavimo veikloje dalyvaujantys padaliniai

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal banko dokumentą (sudaryta 2004-04-30)

Visos banko grupės kreditų monitoringą atlieka Rizikos monitoringo departamentas, Kredito rizikos monitoringo skyrius Vokietijoje, banko centrinėje būstinėje Hanoveryje. Kredito rizikos monitoringo skyrius atlieka šias pagrindines funkcijas:

- yra atsakingas už banko vidaus ataskaitas, susijusias su bendru banko grupės kreditų portfeliu;
- nustato metodologines kryptis, susijusias su paskolų vertinimu, kredito kainos nustatymu ir kredito rizikos identifikavimu.

Kredito monitoringas atliekamas tik ūkinę veiklą vykdančioms subjektams ir fiziniams asmenims, arba iki nepradėtas išieškojimas įstatymų nustatyta tvarka, neiškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla.

IRIS - išankstiniai rizikos įspėjimo signalai

IRIS – tai požymių, leidžiančių iš anksto nustatyti galimą kliento finansinės būklės pablogėjimą, ir priemonių, leidžiančių juos užkirsti, visuma. Banko pardavimų vadybininkai turi sekti masinėse informavimo priemonėse pasirodančią informaciją apie esminius pasikeitimus kliento veikloje, kad patikrintų jos atitikimą banko turimai informacijai ir išanalizuotų jos poveikį kliento sugebėjimui gražinti kreditą. Kliento apyvartų mažėjimas banko sąskaitose yra lengviausiai ir greičiausiai identifikuojamas problemų indikatorius.

IRIS indikatoriai gyventojams*:

- įmonė, kurioje dirba kredito gavėjas, turi finansinių sunkumų;
- neigiami gandai žiniasklaidoje apie įmonę, kurioje dirba kredito gavėjas, ar jos vadovus;
- apie patį kredito gavėją pasirodė neigiami gandai (pvz.: po kredito sutarties pasirašymo pasirodė informacija apie su kredito gavėju susijusius teisinius procesus ir kt.);
- kredito gavėjas prarado darbą arba kitą nuolatinių pajamų šaltinį.

Nuoseklia ir pastovia banko kreditų portfelio kokybės kontrolę užtikrina skolininkų vertinimo procedūros. Yra išskiriamos 5 skolininkų būklės:

A grupės paskolos – labai gera būklė;

B grupės paskolos – gera būklė;

C grupės paskolos – patenkinama būklė;

D grupės paskolos – nepatenkinama būklė;

E grupės paskolos – bloga būklė.

Skolininko būklės įvertinimą atlieka banko skyriaus kredito specialistas, atsakingas už atitinkamo skolininko paskolas. Paskolos vertinimas trunka visą paskolos galiojimo laikotarpį. Pirmą kartą paskolos būklė nustatoma prieš paskolos išdavimą, atliekant paskolos analizę ir tęsiama, kol skolininkas pilnai įvykdo prievolę. Paskolos grupė yra koreguojama, jei bankui tampa žinomi reikšmingi faktai apie skolininką, nulemiantys jo būklę ir rizikos laipsnį. Nustačius skolininko būklę, koreguojama ir skolininko rizikos grupė, kuri nustatoma įvertinus paskolos ar jos dalies gražinimo ir palūkanų mokėjimo terminų laikymąsi bei paskolos pertvarkymo ir refinansavimo faktus.

* IRIS indikatoriai verslo klientams pateikti 3 priede.

Kreditų monitoringo terminai:

1. *Mėnesinis mokėjimų monitoringas.* Atliekamas visiems kreditų gavėjams. Kreditų administravimo departamento administratoriai ir pardavimo vadybininkai turi peržiūrėti, ar savalaikiai vykdomi mokėjimai pagal visas kreditavimo sutartis.

2. *Ketvirtinis monitoringas.* Atliekamas tik verslo klientams, vertinamiems tiek bendrai, tiek individualiai. Per 30 dienų po kiekvieno kalendorinio ketvirčio pabaigos kredito gavėjas turi pateikti banko darbuotojui ketvirtinius finansinius duomenis. Pardavimo vadybininkas susipažinęs su jais ir įvertinęs siunčia juos kredito administratoriams. Kredito administratoriai, suvedę duomenis į duomenų bazes patikrina, ar nėra išankstinių rizikos įspėjimo signalų (IRIS). Ketvirtinio monitoringo atlikimo terminas nustatomas nuo kredito sutarties pasirašymo dienos kiekvieno kalendorinio ketvirčio pabaigai, per 20 dienų, gavus iš kliento visus reikiamus dokumentus.

3. *Metinis monitoringas.* Metinis monitoringas individualiai vertinamiems kredito gavėjams apima:

- Kasmetinis susitikimas su klientu. Pardavimo vadybininkas kartą per metus aplanko jam priskirtus visus individualiai vertinamų kreditų gavėjus jų įmonėse ir užpildo kasmetinio susitikimo su klientu ataskaitas.
- Kredito monitoringas verslo klientams, kurių bendras įsiskolinimas viršija 3 000 tūkst. Lt. Monitoringas atliekamas pildant kredito monitoringo formą. Ją pildo už išduotą paskolą atsakingas pardavimo vadybininkas kartu su Kredito rizikos valdymo departamento kreditų analitiku. Teikimas tvirtinamas ne aukštesniame nei 3 kompetencijos lygmenyje. Teikime išdėstoma: rinkos ir finansiniai pasikeitimai bei išvados dėl kreditavimo sąlygų keitimo arba nekeitimo, finansinės informacijos santrauka, ūkinės-finansinės būklės įvertinimas; kredito užtikrinimo priemonių apžiūros aktas.
- Bankui įkeisto turto monitoringas. Kontroluojamas kredito užtikrinimo priemonės draudimas: terminai ir draudimo įmokos. Vykdoma už visus individualiai vertinamus kreditus įkeisto turto apžiūra. Nustatoma, ar nepakito užtikrinimo priemonės vertė.
- Gyventojų kreditų monitoringas. Gyventojai, kurių bendras įsiskolinimo limitas monitoringo metu viršija 500 000 Lt, kartą per metus bankui pateikia metines pajamų mokesčio deklaracijas, o jei neprivalo pildyti deklaracijų, kartą per metus pateikia socialinio draudimo pažymėjimą su atžyma apie už praėjusius metus gautas pajamas.

Metinis monitoringo atlikimo terminas nustatomas praėjus 12 mėnesių nuo kredito sutarties pasirašymo dienos ir po to kas 12 mėnesių.

Kreditų monitoringas atliekamas visu kredito galiojimo laikotarpiu nuo kredito sutarties sudarymo dienos iki visiško kredito susigrąžinimo.

2.5. Probleminių paskolų valdymas

Probleminių paskolų (toliau abejotinių aktyvų) valdymo principai banke NORD/LB yra nustatyti Abejotinių aktyvų vertinimo ir grupavimo taisyklėse, parengtose vadovaujantis Lietuvos banko valdybos 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. 15 patvirtintomis Abejotinių aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrosiomis nuostatomis bei atsižvelgiant į Bazelio bankų priežiūros komiteto rekomendacijas. Remiantis minėtomis taisyklėmis, banko paskolos priskiriamos homogeninėms paskolų grupėms, nustatyti abejotinių aktyvų vertinimo ir grupavimo modeliai, paskolų vertinimo ir grupavimo kriterijai, šių kriterijų vertinimo procedūros, rizikos grupių nustatymo procedūros, specialiųjų aktyvų sudarymo tvarka ir kt.

Abejotinių aktyvų vertinimas atliekamas jų atsiradimo momentu ir visą laiką, kol šie aktyvai apskaitomi banko balanse. Bankas nurašo abejotinus aktyvus į nebalansinę apskaitą tuomet, kai nesitiki jokių susigrąžinimų iš skolininkų veiklos nei užtikrinimo priemonės realizavimo.

Abejotini aktyvai grupuojami į penkias rizikos grupes. Jiems sudaromi specialieji atidėjimai (11 lentelės duomenys)*.

11 lentelė

Abejotinių aktyvų grupavimas

Eil. Nr.	Abejotinių aktyvų rizikos grupė	Specialiųjų atidėjimų norma, proc.	Paskolos dalis (proc.) nuo banko paskolų portfelio 2004 m. gruodžio 31 d.
1.	Standartinė (I rizikos grupė)	0	83,5
2.	Galimos rizikos (II rizikos grupė)	1-15	14,3
3.	Padidėjusios rizikos (III rizikos grupė)	15-40	0,4
4.	Abejotina (IV rizikos grupė)	40-60	1,6
5.	Nuostolinga (V rizikos grupė)	100	0,1

Šaltinis: Abejotinių aktyvų vertinimo ir grupavimo taisyklės: banko dokumentas (sudaryta 2003-09-30)
Banko finansinės ataskaitos (prieiga per internetą www.nordlb.lt, žr. 2005-04-03).

Be specialiųjų atidėjimų konkretiems abejotiniams aktyvams ar abejotinių aktyvų grupėms bankas sudaro specialiuosius atidėjimus bendram abejotinių aktyvų portfeliui ne mažesnius kaip 0,1 procento abejotinių aktyvų likučio. Konkrečią specialiųjų aktyvų bendram abejotinių aktyvų

* Paskolų verslo klientams ir gyventojams rizikos grupės ir specialiųjų atidėjimų normos pateiktos 3 priede

portfeliui normą nustato banko Finansinių rizikų departamentas ne rečiau kaip kartą per finansinius metus ir teikia tvirtinti banko valdybai.

Bankas išskiria abejotinių aktyvų homogenines grupes ir nustato vertinimo metodus, pateikiamus 12 lentelėje.

12 lentelė

Abejotinių aktyvų homogeninės grupės ir jų vertinimas

Eil. Nr.	Homogeninės grupės pavadinimas	Vertinimo metodas*	
		Vertinami bendrai (mln. Lt)	Vertinami individualiai (mln. Lt)
1.	Verslo klientai	Iki 0,3	Virš 0,3
2.	Hipotekinės paskolos	Iki 0,5	Virš 0,5
3.	Vartojamosios paskolos, išskolinimai pagal mokėjimo korteles ir kitos paskolos gyventojams	Iki 0,05	Virš 0,05
4.	Ūkininkai	Iki 0,3	Virš 0,3
5.	Finansinis tarpininkavimas		Visi skolininkai
6.	Valdymo institucijos		Visi skolininkai

* Vertinimo metodas nustatomas pagal bendrą skolininko poziciją (bendrą vieno skolininko abejotinių aktyvų sumą)

Šaltinis: Abejotinių aktyvų vertinimo ir grupavimo taisyklės: banko dokumentas (sudaryta 2003-09-30)

Individualiai vertinamų abejotinių aktyvų grupavimas atliekamas kas ketvirtį arba nedelsiant, įvykus nemokumo įvykiui: grąžinimo terminas pradelstas daugiau nei 90 kalendorinių dienų; abejotinas aktyvas persvarstytas; pradėta skolininko bankroto procedūra arba restruktūrizavimo byla; kitais atvejais, sąlygojančiais ženklų kredito rizikos padidėjimą.

Užtikrinimo priemonių pripažinimas skaičiuojant specialiuosius atidėjimus

Skaičiuojant specialiuosius atidėjimus į užtikrinimo priemonę atsižvelgiama tik skaičiuojant specialiuosius atidėjimus individualiai vertinamiems abejotiniams aktyvams. Nustatant specialiųjų atidėjimų abejotiniams aktyvams poreikį, į užtikrinimo priemonę neatsižvelgiama, jei abejotinas aktyvas priskiriamas V rizikos grupei.

Užtikrinimo priemonės, į kurias atsižvelgiama skaičiuojant specialiuosius atidėjimus, yra šios: nekilnojamas turtas, kilnojamas turtas (įrengimai, transporto priemonės ir žemės ūkio technika); finansinis turtas (indėliai ir vertybiniai popieriai); garantijos, laidavimai, draudimas.

Reikalavimai užtikrinimo priemonei nustatomi vadovaujantis konservatyvumo principu bei atsižvelgiant į:

- teisinės procedūras, jų trukmę, kitus galimus sunkumus ir išlaidas realizuojant užtikrinimo priemonę;
- užtikrinimo priemonės likvidumą;
- užtikrinimo priemonės vertės pastovumą;
- užtikrinimo priemonės vertės koreliaciją su skolininko finansine būkle;
- pirmumo teisę realizuojant užtikrinimo priemonę;
- užtikrinimo priemonės apdraudimą;
- garanto, laiduotojo, draudimo įmonės finansinę būklę;
- banko galimybes kontroliuoti užtikrinimo priemonės perleidimą tretiesiems asmenims;
- ekspertų nuomonę;
- sukauptus istorinius duomenis apie užtikrinimo priemonių realizavimą.

Skaičiuojant specialiuosius atidėjimus individualiai vertinamam abejotinam aktyvui, iš jo sumos atimama apdraustoji dalis (užtikrinimo priemonės rinkos vertė padauginta iš tam tikro koeficiento K , kuris nustatytas kiekvienai užtikrinimo priemonės rūšiai Abejotinių aktyvų vertinimo ir grupavimo taisyklėse).

Specialiųjų aktyvų valdymas

Specialieji aktyvai – tai abejotini aktyvai, kurie pagal banko procedūras, reglamentuojančias abejotinių aktyvų ir nebalansinių įsipareigojimų grupavimą, priskirti padidėjusios rizikos (3 rizikos grupė), abejotinoms (4 rizikos grupė) ar nuostolingoms grupėms (5 rizikos grupė), abejotini aktyvai nurašyti į nebalansinę apskaitą bei banko už skolas perimtas turtas.

Specialieji aktyvai banke „NORD/LB Lietuva“ valdomi dviem būdais:

1. Tiesioginis valdymo būdas. Specialusis aktyvas perduodamas valdyti iš atitinkamo banko verslo padalinio (skyriaus) į Specialiųjų aktyvų departamentą. Sprendimų priėmimo dėl tiesiogiai valdomų specialiųjų aktyvų procese banko padaliniai nedalyvauja. Už specialiojo aktyvo valdymą tampa atsakingas Specialiųjų aktyvų departamentas.

2. Netiesioginis valdymo būdas. Specialiųjų aktyvų departamentas ne tiesiogiai, o per banko padalinius valdo specialųjį aktyvą kartu su banko padaliniu dalyvaudamas sprendimo priėmimo procese. Šiuo atveju už specialųjį aktyvą atsakingas yra ir banko padalinys, ir Specialiųjų aktyvų departamentas.

Netiesioginiu būdu Specialiųjų aktyvų departamentas kartu su banko padaliniais valdo visus specialiuosius aktyvus, priskirtus padidėjusiai rizikos grupei (3 rizikos grupė).

Galimi banko sprendimai, valdant specialiuosius aktyvus:

- skolos grąžinimo sąlygų pakeitimas;
- palūkanų ir kitų mokėjimų pagal sutartį terminų ir sąlygų pakeitimas;
- palūkanų normos pakeitimas;
- naujo finansavimo suteikimas;
- refinansavimas;
- įkeisto ar kito turto perėmimas banko nuosavybėn už skolą;
- kreditinių reikalavimų perleidimas;
- vadovybės ar savininkų pakeitimas;
- dalyvavimas įmonės valdyme;
- bet kokių veiksmų nutraukimas specialiųjų aktyvų atžvilgiu ir kt.

2.6. Kreditų užtikrinimo priemonės ir jų patikimumas

Turto įkeitimas išduodant kreditą banke „NORD/LB Lietuva“ yra analizuojamas tik gerai išnagrinėjus kliento finansinę būklę ir įvertinus jo gautinus pinigų srautus. Kredito grąžinimo užtikrinimo priemonė negali būti vertinama kaip pagrindinis kredito grąžinimo šaltinis. Tai tik papildoma priemonė, kuria bankas galės pasinaudoti, jei klientas, dėl nenumatytų kredito suteikimo metu aplinkybių, negalės įvykdyti savo prievolės.

Pasirenkant grąžinimo užtikrinimo priemonę, prioritetas yra teikiamas įkeitimui. Laidavimas ir garantija yra laikomi papildomais užtikrinimo būdais prie įkeitimo.

Pasirenkant turtą įkeitimui, atsižvelgiama į išduodamo kredito terminą. Ilgalaikių kreditų grąžinimas yra pakankamas, jei užtikrinimui yra įkeičiamas nekilnojamas turtas ar ilgalaikis kilnojamas turtas: transporto priemonės, žemės ūkio technika, gamybos priemonės, technologiniai įrenginiai, staklės, krovinių kėlimo priemonės. Gali būti įkeičiami ir indėliai, bet tik tuo atveju, jei jų terminas yra ilgesnis nei išduodamo kredito.

Įkeičiamo turto nusidėvėjimo laikotarpis negali būti trumpesnis už kredito trukmę ir nusidėvėjimas negali būti trumpesnis negu kredito likučio mažėjimas.

Priimant sprendimą dėl įkeičiamo turto vertės, atsižvelgiama ne tik į turto rinkos vertę, bet ir į likvidacinę vertę. Išduodamas kreditas negali viršyti įkeičiamo turto likvidacinės vertės. Likvidacinė vertė turi būti mažesnė nei klientui suteiktų bendra visų kreditų suma, įvertinant ir kitiems klientams suteiktų kreditų sumą, užtikrintą įkeičiant tą patį turtą.

Bankui įkeistas turtas turi būti pakartotinai įvertintas nepriklausomų vertintojų, jei keičiamos esminės kredito, už kurį yra įkeistas turtas, sąlygos: didinamas kredito limitas, atidedamas galutinis grąžinimo terminas.

Įkeičiamo turto rūšys

Nekilnojamas turtas. Nekilnojamo turto įkeitimas bankui yra naudingesnis, nei kilnojamo, nes jo naudojimo trukmė – ilgesnė ir lėčiau keičiasi rinkos vertė. Priimant įkeitimui nekilnojamą turta, įverinamas jo likvidumas rinkoje (sąlyginai greito pardavimo galimybė). Likvidžiausiu laikomas nekilnojamas turtas - tai 1-2 kambarių butai miesto centre bei prestižiniuose rajonuose. Ilgiausiai realizuojamas turtas – tai dideli (virš 1000 kv. m.) gamybinės paskirties pastatai ir sandėliai, esantys priemiesčiuose ir ypač kaimo vietovėse, gyvenamieji namai ar sodybos kaimo vietovėje (išskyrus turinčių rekreacinę vertę) ir žemė, skirta žemės ūkio veiklai.

Kilnojamas turtas. Prie kilnojamo turto yra priskiriami kilnojami daiktai ir turtinės teisės.

- *Kilnojami daiktai.* Banko požiūriu, tinkamiausias kilnojamas turtas kreditų užtikrinimui yra indėlio įkeitimas. Kitas priimtinas turtas yra autotransportas, ypač likvidžiausias – lengvieji automobiliai iki 3 metų senumo. Priimant įkeitimui gamybos priemones, įvertinama pati gamyba: ar daug įmonių užsiima tokia veikla, ar įrengimai gali būti lengvai išmontuojami, ar pakankamai modernūs. Įkeičiant apyvartoje esančias prekių atsargas, gali būti keičiamas jų kiekis, sudėtis ir forma, tačiau ne vertė. Tačiau apyvartoje esančių atsargų įkeitimo vengiama.
- *Turtinės teisės.* Teisės į žemę, mišką; naudojimo teisės, nuomos teisės ir kt. Kreditams užtikrinti banke „NORD/LB Lietuva“ tinkamiausi yra Lietuvos Vyriausybės vertybiniai popieriai. Išskirtiniais atvejais taikomas verslo klientų akcijų įkeitimas.

Įkeičiamas turtas banke yra įforminamas hipoteka arba įkeitimu.

Hipoteka – esamo ar būsimos skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis nekilnojamojo daikto įkeitimas, kai įkeistas daiktas neperduodamas kreditoriui.

Įkeitimas – esamo ar būsimos skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis kilnojamojo daikto ar turtinių teisių įkeitimas, kai įkeitimo objektas perduodamas kreditoriui, trečiajam asmeniui ar paliekamas įkaito davėjui.

Kredito gavėjas visu kredito galiojimo laikotarpiu privalo drausti bankui įkeistą turta.

Apibendrinimas. NORD/LB grupės bankai kreditavimo politikoje didžiausią dėmesį teikia kreditų portfelio rizikos valdymo principams, metodams ir sprendimams, kurie yra išdėstyti Rizikos vadove – dokumente, užtikrinančiame „NORD/LB“ grupės bankų vieningą kreditavimo politiką.

Bankas „NORD/LB Lietuva“ formuoja kreditų portfelį išduodamas kreditus trims klientų segmentams. Banko klientai yra skirstomi į verslo klientus, mažmeninius klientus ir finansines institucijas. Kreditų portfelio formavimo esmę sudaro kreditų limitai bei kreditų kaina. Jie lemia, kokie skolininkai sudaro didžiausią kreditų portfelio dalį. Teisingas kreditų limitų nustatymas ir pagrindimas leidžia sumažinti rizikos koncentraciją, padeda išsaugoti banko likvidumą ir mokumą.

Banke sukurta kompetencijos delegavimo tvarka, pagal kurią dalis Valdybos įgaliojimų tvirtinti kreditus bei kreditų sąlygas ir įkainius deleguojama kitiems banko darbuotojams, siekiant sumažinti Valdybos darbo krūvį ir įtraukti darbuotojus į sprendimų priėmimo procesą. Siekiant valdyti kredito riziką, kuomet kredito suma viršija atitinkamo lygio limitą, kreditai yra tvirtinami aukštesniame lygyje.

Kreditingumo vertinimo metodika, naudojama banke „NORD/LB Lietuva“, atitinka banko „NORD/LB“ grupės naudojamą Scoring (įvertinimo) metodiką, sukurta remiantis 2002 metų Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimais. Remiantis šia vertinimo sistema yra nustatoma kreditų negražinimo tikimybė bei rizikos kaštai, kuriais yra didinama kreditų palūkanų norma žemesnį kredito reitingą turintiems klientams.

Kreditų monitoringo banke „NORD/LB Lietuva“ tikslas yra savalaikis galimų problemų išaiškinimas bei priemonių plano paruošimas, siekiant išvengti nuostolių ar juos sumažinti. Teigiamu kredito gavėjo vystymosi atveju, kredito monitoringas suteikia galimybę pasiūlyti klientui naujas banko paslaugas.

Abejotinų aktyvų vertinimas atliekamas jų atsiradimo momentu ir visą laiką, kol šie aktyvai apskaitomi banko balanse. Bankas nurašo abejotinus aktyvus į nebalansinę apskaitą tuomet, kai nesitiki jokių susigrąžinimų iš skolininkų veiklos nei užtikrinimo priemonės realizavimo. Pasirenkant gražinimo užtikrinimo priemonę, prioritetas yra teikiamas įkeitimui. Laidavimas ir garantija yra laikomi papildomais užtikrinimo būdais prie įkeitimo.

Turto įkeitimas išduodant kreditus banke „NORD/LB Lietuva“ yra analizuojamas tik gerai išnagrinėjus kliento finansinę būklę ir įvertinus jo gautinus pinigų srautus. Kredito gražinimo užtikrinimo priemonė negali būti vertinama kaip pagrindinis kredito gražinimo šaltinis.

3. KREDITŲ PORTFELIO RIZIKOS VALDYMO TOBULINIMO KRYPTYS

Pagrindinis visų bankų tikslas – kurti pridėtinę vertę savo akcininkams. Norint pasiekti šį tikslą, bankai privalo kaip galima veiksmingiau valdyti turimus išteklius ir kylančias rizikas. Siekdami pelno, bankai valdo indėlininkų jiems patikėtas lėšas ir jas investuoja, esant priimtinam rizikos lygiui, todėl veiksmingas rizikos valdymas jiems ypač aktualus.

Kaip buvo minėta šio magistro darbo teorinėje dalyje, bankai savo veikloje susiduria su įvairių rūšių glaudžiai susijusiomis rizikomis (kredito rizika, palūkanų normos rizika, rinkos rizika, finansinė rizika ir t.t.). Kiekviena iš šių rizikų bankui reiškia, kad nebus uždirbtas laukiamas pelnas. Tačiau nė vienos rizikos rūšies negalima visiškai išvengti arba tai daryti netikslinga, nes bus pažeistas vienas iš svarbiausių banko veiklos principų - pelningumo principas (Ragauskas, J., Senkus., A., 1998). Rizikos išvengti neįmanoma, todėl būtina ją įvertinti ir minimizuoti. Rizikos sąvoka traktuojama skirtingai, įvairiai klasifikuojami ją sukeltys veiksniai. Kaip teigia Whitley (1992), dažniausiai rizika suvokiama kaip nepageidaujamo įvykio tikimybė arba apibūdinama kaip tikimybinė kategorija, išreiškianti pajamų sumažėjimo ar nuostolių pasireiškimo tikimybę, palyginti su prognozuojamu variantu. Todėl sprendimams, priimamiems rizikos sąlygomis, priklauso sprendimai su žinoma kiekvieno rezultato pasireiškimo tikimybe.

Jeigu neįmanoma įvertinti potencialių rezultatų tikimybės, tuomet sprendimai priimami neapibrėžtumo sąlygomis. Besikeičiančiomis dabartinėmis ekonomikos sąlygomis, patyrimo vertinant riziką bankai turi nedaug, o intuityviai nustatytos tikimybės gali tik iškreipti vertinimo rezultatus. Taigi riziką galima būtų apibūdinti kaip sprendimų priėmimo strategiją, kurioje egzistuoja faktinių rezultatų nuokrypio nuo prognozuojamų galimybė. Ekonominiu požiūriu faktiniai rezultatai gali būti labai įvairūs: pajamos, išlaidos, pelnas, būsimų pinigų srautų dabartinė vertė ir pan.

Bankų rizikos vertės valdymo esmė – rizikos nustatymas ir įtaka banko kreditų portfeliui, rizikos vertinimas ir valdymas. Rizikos valdymo metodai turėtų tapti kiekvieno komercinio banko pagrindu formuojant pagrindines veiklos kryptis.

Tiek Lietuvos, tiek ir daugelio kitų šalių komerciniams bankams reikšmingiausia yra kredito rizika (F. Jasevičienė, V. Valvonis, 2003). Bazelio bankų priežiūros komitetas yra nurodęs, kad daugiausia problemų kredito įstaigoms kelia per daug liberalios kreditavimo normos, prastas kreditų portfelio rizikos valdymas, nepakankamas besikeičiančios ekonominės ar kitokios aplinkos vertinimas. Reikalavimai Europos Sąjungos bankams išdėstyti dviejose direktyvose: Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl kredito įstaigų steigimosi ir veiklos ir Europos Tarybos

direktyvoje dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo. Panašūs reikalavimai keliami ir Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame Naujajame kapitalo susitarime.

Remiantis pirmoje dalyje išdėstytais kredito rizikos valdymo teoriniais pagrindais ir atlikta konkretaus banko kreditų portfelio rizikos valdymo analize, toliau darbe yra pateikiamos banko kreditų portfelio rizikos valdymo kryptys: siūloma kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra, pavienių kreditų ir viso kreditų portfelio valdymo metodika, remiantis Bazelio bankų priežiūros komiteto ir Europos Sąjungos direktyvose išdėstytais reikalavimais.

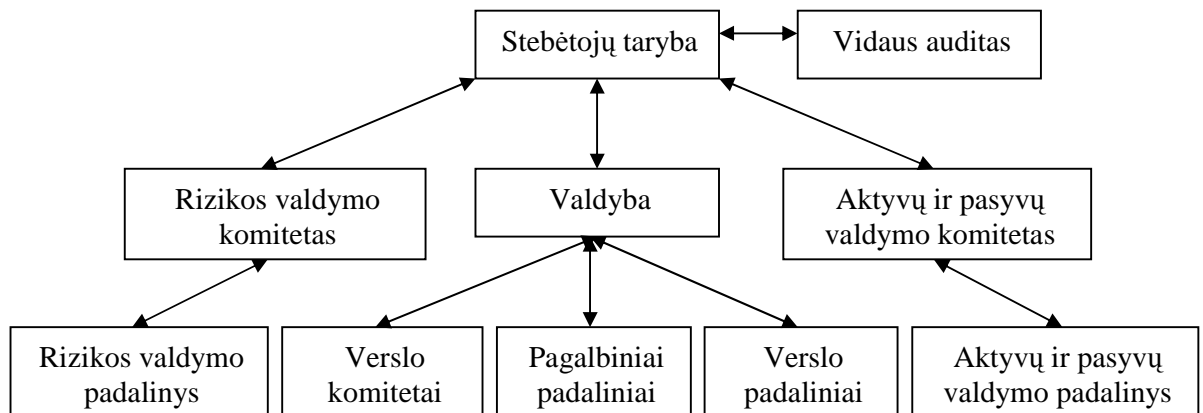
3.1. Efektyvios kredito rizikos valdymo organizacinės struktūros sukūrimas

Rizikos valdymo organizacinė struktūra bankuose nėra vienoda. Ji priklauso nuo teikiamų paskolų, jų įvairovės, dydžio, sudėtingumo ir rizikingumo, kreditų ir kreditų portfelio rizikos, banko dydžio, valdymo, veiklos ypatybių. Pagrindinis kredito rizikos valdymo organizacinės struktūros uždavinys banke – kredito rizikos minimizavimas.

Kredito rizikos valdymo struktūra banke yra skirstoma į dvi dalis:

- Strateginė struktūra – banko stebėtojų taryba, valdyba, rizikos valdymo komitetas, aktyvų ir pasyvų valdymo komitetas. Pagrindinė šių organų funkcija valdant riziką – numatyti ir patvirtinti rizikos valdymo strategiją, politiką ir užtikrinti tinkamas sąlygas jas įgyvendinti.
- Vykdomoji struktūra – tai visi kiti banko organai (rizikos valdymo padaliniai, verslo komitetai ir padaliniai, pagalbinių padaliniai, aktyvų ir pasyvų valdymo padaliniai). Pagrindinės vykdomosios struktūros funkcijos – įgyvendinti rizikos valdymo strategiją ir politiką (Ramos ir kt., 2000).

Galima kredito rizikos valdymo struktūra banke pavaizduota 8 paveiksle.

↔ Funkciniai ir informaciniai ryšiai tarp kredito rizikos valdymo organų banke

8 pav. Kredito rizikos valdymo struktūra banke

Siekiant efektyviai minimizuoti kredito riziką, banko kredito rizikos valdymo organizacinei struktūrai keliami šie pagrindiniai reikalavimai:

1. *Pasikeitimas informacija.* Kad rizika būtų valdoma veiksmingai, strateginė ir vykdomoji banko struktūra turėtų nuolat keistis informacija. Strateginę struktūrą sudarantys organai turi aiškiai nurodyti, kaip valdyti riziką, kokių tikimasi veiklos rezultatų, o vykdomosios struktūros organai – informuoti, kaip įgyvendinama rizikos valdymo strategija, politika, teikti rekomendacijas, kaip pagerinti rizikos valdymą. Naujosios Europos Sąjungos Kapitalo pakankamumo direktyvos 22 straipsnio 1 dalyje banko rizikos valdymo organizacinei struktūrai keliamas toks reikalavimas: „šalies atsakingos institucijos iš kiekvienos kredito įstaigos turi reikalauti, kad joje būtų tinkama valdymo struktūra: aiški organizacinė struktūra ir tikslai, aiškiai apibrėžtos bei tarpusavyje suderintos pareigos, veiksmingos rizikos nustatymo, valdymo, stebėjimo ir informavimo apie kredito įstaigai kylančią ar galinčią kilti riziką, procedūros, reikalingos vidaus kontrolės priemonės, įskaitant patikimas valdymo ir apskaitos procedūras“.

2. *Kredito rizikos valdymo strategijos sukūrimas.* Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame dokumente „Kredito rizikos valdymo principai“ nurodoma, kad banko stebėtojų taryba turi patvirtinti ir ne rečiau kaip kartą per metus peržiūrėti kredito rizikos valdymo strategiją (toks reikalavimas numatytas ir Europos Sąjungos kapitalo pakankamumo direktyvos 5 priedo 2 paragrafe). Kredito rizikos valdymo strategijoje, kuri gali būti bendros banko rizikos valdymo strategijos dalis, turėtų būti numatyta:

- kredito rizikos valdymo organizacinė struktūra,
- kredito rizikos valdytojų teisės, pareigos ir informacijos perdavimo tvarka;
- kredito rizikos valdymo metodų visuma;
- bankui priimtinas ir nepriimtinas kredito rizikos lygis;
- kreditavimo tikslai;
- siektinas kreditų portfelio dydis, struktūra ir savybės (kreditų pasiskirstymas, koncentracija, kokybė, portfelio didėjimas, sudaroma rinkos dalis ir kt.);
- principai, pagal kuriuos nustatomos bankui priimtinos su kredito rizika susijusios paslaugos ar paslaugos, kurioms bankas teikia pirmenybę, tokių paslaugų teikimo geografiniai regionai, rinkos dalys, sandorių šalys ir pan.

Kredito rizikos valdymo strategija turi būti numatyta ilgam laikotarpiui, atsižvelgiant į įvairias ūkio ciklo fazes. Su ja turi būti susipažinę visi banko darbuotojai, susiję su kredito rizikos valdymu, strategija jiems turi būti suprantama. Vykdomoji struktūra ne rečiau kaip kartą per metus banko stebėtojų tarybai turėtų pateikti ataskaitą apie kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą.

Už kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimą atsakinga banko valdyba. Tai numatyta Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtuose „Kredito rizikos valdymo principuose“. Banko

valdyba turėtų užtikrinti, kad kreditai būtų teikiami laikantis numatytos strategijos ir kreditavimo politikos, kad banko organizacinė struktūra sudarytų palankias sąlygas valdyti kredito riziką ir kad jos valdymui būtų skiriama pakankamai finansinių išteklių. Banko valdyba turėtų užtikrinti, kad banke būtų nustatytos ir įgyvendinamos reikiamos rašytinės procedūros (kreditavimo politika, limitų sistema), įdiegta veiksminga vadovybės informavimo sistema, banko informacinių technologijų sistema sudarytų galimybes nuolat stebėti skolininkų, jų grupių ir bendrą banko skolininkų kredito riziką.

3. *Kreditavimo politikos suformavimas.* Kad banko valdyba galėtų atlikti savo funkcijas, ji turėtų numatyti banko kreditavimo politiką ir parengti jos dokumentą. Tokiame dokumente turėtų būti apibrėžta:

- kaip banke siekiama kreditų portfelio kokybės, didžiausio pelno esant priimtinaai rizikai;
- išvardintos kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimo priemonės;
- apibrėžtos teikiamų paskolų rūšys;
- apibūdintas paskolų teikimo ir administravimo procesas;
- apibrėžta banko stebėtojų tarybos, valdybos, komitetų, skyrių, kitų struktūrinių padalinių ir darbuotojų kompetencija;
- nurodoma prieš suteikiant paskolą reikalingą įvertinti informacija, kredito rizikos vertinimo principai (skolininko finansinės būklės vertinimo principai, finansuojamo projekto rizikos vertinimo principai, minimalios paskolos teikimo sąlygos ir kt.);
- numatyti paskolų palūkanų normos nustatymo principai, paskolų grąžinimo užtikrinimo priemonės, paskolų rizikos limitai;
- numatomi veiksmai, kurių numatoma imtis, padidėjus paskolos rizikai.

Banko kreditavimo politika turėtų atitikti banko kreditavimo veiklos pobūdį ir sudėtingumą, ji turi būti suderinta su apdairia bankine praktika ir priežiūros institucijos reikalavimais.

4. *Kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimas.* Kredito rizikos valdymo strategijai įgyvendinti banke turėtų būti sukurtas rizikos valdymo komitetas. Banko rizikos valdymo komiteto pagrindinis tikslas yra kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimas. Rizikos valdymo komitetas turėtų teikti siūlymus valdybai dėl šios strategijos bei kreditavimo politikos tobulinimo. Rizikos valdymo komitetas banko valdybai taip pat turėtų siūlyti kredito rizikos limitus, vertinti, kaip jų laikomasi, siūlyti valdybai arba pats priimti sprendimą laikinai juos padidinti, kai tai būtina ir bankui nesukelia per didelės rizikos. Toks komitetas turėtų vertinti ir kredito rizikos valdymo priemonių bei procedūrų veiksmingumą, teikti siūlymus, kaip jas patobulinti. Banko valdybai jis turėtų teikti informaciją apie struktūrinių padalinių veiklos efektyvumą, vertinamą atsižvelgiant į pelną ir prisiimtą riziką, taip pat siūlymus dėl vadovybės informavimo apie kredito rizikos valdymą.

Rizikos valdymo komitetas turėtų siūlyti priemones gerinti kredito rizikos valdymą banke ir, jei reikia, mažinti prisiimtą kredito riziką.

5. *Paskolų komiteto atsakomybių nustatymas.* Nors paskolų komiteto funkcijos labiau susijusios su pelno siekimu, tačiau paskolų komitetas turėtų aktyviai dalyvauti ir kredito rizikos valdymo procese. Toks komitetas turėtų siūlyti ar pats spręsti, ar suteikti paskolas, kurios viršija banko valdybos nustatytą dydį arba netenkina kitų sąlygų. Jis turėtų nagrinėti paskolas su banku susijusiems asmenims, pasiūlymus dėl jų teikti banko valdybai, nagrinėti suteiktų paskolų negražinimo priežastis, užtikrinti, kad banke būtų laikomasi rizikos valdymo strategijos, kad banko struktūriniai padaliniai laikytųsi nustatytos kreditavimo politikos, metodikos ir kitų reikalavimų; vertinti, kaip keičiasi banko struktūrinių padalinių veiklos rezultatai, kintant rizikos veiksniams, siūlyti, kaip patobulinti kreditavimo politiką, teikti pasiūlymus banko stebėtojų tarybai dėl kredito rizikos valdymo strategijos tobulinimo, rizikos valdymo komitetui – dėl rizikos valdymo metodikos ir kitų reikalavimų

6. *Rizikos valdymo departamento sukūrimas.* Už visų rūšių rizikos valdymą banke turėtų būti atsakingas vienas struktūrinis padalinys, sudarytas iš kelių skyrių (kredito, rinkos, operacinės rizikos valdymo ir kt.). Toks struktūrinis padalinys turėtų numatyti ir diegti kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras, teikti pasiūlymus dėl jų tobulinimo, kontroliuoti banko priežiūros institucijos, paties banko nustatytų reikalavimų, limitų, kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų laikymąsi, vertinti kapitalo pakankumą prisiimtai kredito rizikai padengti ir teikti dėl jo siūlymus, vertinti pagal riziką įvertintą pelną. Banke turėtų būti sudaryta galimybė rizikos valdymo struktūriniui padaliniui vienam arba kartu su rizikos valdymo komitetu dalyvauti priimančiais sprendimus suteikti paskolas ar jas pertvarkyti, jei tai būtina, kad būtų užtikrintas priimtinas rizikos lygis.

7. *Veiksmingos kredito rizikos vidaus kontrolės sukūrimas.* Šis reikalavimas bankams yra pabrėžiamas Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtuose „Kredito rizikos valdymo principuose“. Vidaus kontrolė turėtų užtikrinti, kad banke būtų laikomasi kredito rizikos valdymo strategijos, kreditavimo politikos, nustatytų limitų, kad jame būtų taikomos numatytos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros. Vidaus kontrolė turėtų padėti nustatyti neleistinas kreditavimo operacijas, nustatyti ir kaip galima labiau sumažinti nuostolius, atsirandančius dėl nukrypimų nuo nustatytų procedūrų, limitų ir kitų reikalavimų. Vidaus kontrolės sistema turėtų užtikrinti ne tik banko kreditų portfelio kiekybinį, bet ir kokybinį augimą.

8. *Vidaus audito sistemos sukūrimas.* Vidaus audito sistema banke turėtų būti sukurta siekiant įvertinti vidaus kontrolės sistemą. Vidaus audito sistema turi įvertinti kredito rizikos valdymo strategiją, kreditavimo politiką, banko nustatytus limitus, numatytas rizikos valdymo priemones, procedūras ir jų laikymąsi, siūlyti kredito rizikos valdymo gerinimo priemones. Banko vidaus

auditoriai turėtų nuolatos pateikti valdybai kontrolės sistemos įvertinimą bei padėti banko personalui įgyvendinti vidaus kontrolės tikslus ir uždavinius. Vidaus audito skyrius turėtų būti nepriklausomas nuo vidaus kontrolės funkcijų ir procedūrų, kurias jis tikrina. Vidaus audito skyrius neturėtų vykdyti kontrolės banke, o turėtų prižiūrėti, kad vidaus kontrolės funkcijos atitiktų banko politiką ir tikslus. Europos sąjungos Kapitalo pakankamumo direktyvos 7 priedo 130 paragrafe reikalaujama, kad vidaus auditoriai tikrintų banke taikomas reitingų sistemas, vertinimo balais ir kitų statistinių modelių tinkamumą ir tai, ar juos taikant gaunami rezultatai atitinka faktinius.

Kredito rizikos valdymo struktūros sukūrimas banke yra svarbus žingsnis tobulinant kredito rizikos valdymo sistemą. Tačiau vien sukurti kredito rizikos valdymo sistemos nepakanka. Svarbu užtikrinti, kad ši sistema banke veiktų taip, kaip tikimasi. Siekiant šio tikslo, didelės įtakos turi rizikos valdymo kultūra – vertybių, įsitikinimų ir elgesio normų visuma. Vertybės ir elgesys, už kuriuos atlyginama, turėtų tapti norma, svarbesne net už rašytines procedūras ir metodikas. Kredito rizikos valdymo kultūra turi įtakos kreditavimui ir prisiimamai rizikai. Kreditavimo praktikos ir banko politikos neatitikimą gali lemti ne tik kontrolės procedūrų neefektyvumas, kredito rizikos valdymo sistemos netikimas esamai situacijai, bet ir tokie veiksniai, kaip atlyginimas darbuotojams už tai, kas nesuderinama su banko politika, kreditavimo kultūros trūkumas ar jos neišmanymas. Kad kredito rizika banke būtų valdoma sėkmingai, būtina sukurti savitą ir aukštą kredito rizikos valdymo kultūrą.

3.2. Efektyvios pavienių paskolų kredito rizikos vertinimo sistemos sukūrimas

Dar iki suteikiant paskolą, banke yra pradedamas kredito rizikos valdymo procesas. Šis procesas turėtų būti pradedamas reikiamos informacijos apie skolininką surinkimu. Informacija yra esminis faktorius įvertinant skolininkų kredito riziką, todėl surinkta informacija turėtų būti pakankama suteikiant paskolą ir paskolos riziką vertinant visą paskolos laikotarpį. Ši informacija yra būtina paskolas teikiantiems ir riziką vertinantiems darbuotojams, paskolų komitetui, vidaus ir išorės auditoriams bei banko priežiūros institucijoms.

Išduodamas paskolas, bankas siekia gauti pelną, tačiau pelnas turėtų būti įvertinamas pagal prisiimamą riziką, t.y., banke turėtų būti sukurta rizikos vertinimu pagrįsta kainodara (įvertinami atidėjimai ir kapitalas tikėtinam nuostoliui padengti).

Efektyviai kredito rizikos valdymo sistemai banke turėtų būti keliami šie pagrindiniai reikalavimai:

1. *Pakankamos informacijos apie skolininką surinkimas.* Paskolos neturėtų būti teikiamos, jei apie prisiimamą kredito riziką nepakanka informacijos. Rinkos dalies siekimas ir kreditų portfelio augimas neturėtų tapti vieninteliu banko tikslu. Teikiant paskolas turi būti atsižvelgiama ir į pelną, ir į prisiimamą riziką.

2. *Kvalifikuotų darbuotojų parengimas.* Kredito riziką vertinantys darbuotojai turi būti gerai parengti. Bankas turėtų užtikrinti, kad išduodantys kreditus darbuotojai turi pakankamai patirties ir žinių. Taip pat ir paskolų teikimo tvarka bei sąlygos turi būti griežtai apibrėžtos bei suprantamos. Europos Sąjungos kapitalo pakankamumo direktyvos 5 priedo 3 paragrafe bei Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtuose „Kredito rizikos valdymo principuose“ (4 ir 6 principai) keliamas reikalavimas, kad paskolų teikimo tvarka turi būti išsamiai aprašyta, t. y. turi būti numatyta, kam, kokios, kokio dydžio, kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos paskolos. Jos negali būti teikiamos spekuliaciniais tikslais.

3. *„Keturių akių“ principo užtikrinimas.* Priimant sprendimą suteikti paskolą, turi dalyvauti verslo struktūrinio padalinio atstovas ir kredito riziką įvertinęs asmuo. Sprendimą dėl paskolos suteikimo turi priimti ne mažiau kaip du asmenys, jis turi būti patvirtintas įgaliojimus turinčių asmenų parašais. Sprendimus dėl nedidelių ir nerizikingų paskolų gali priimti ir vienas asmuo, tačiau tik kreditavimo politikos ar kitokiame dokumente banko valdybos nustatytais atvejais.

4. *Savalaikis informacijos pateikimas apie su naujomis banko paslaugomis susijusią kredito riziką.* Jeigu bankas pradeda teikti su kredito rizika susijusias naujas paslaugas, kurios gali būti apibūdintos kaip naujos pačiam bankui, banko klientams arba teikiamos naujame bankui geografiniame regione, prieš pradėdant teikti tokias paslaugas, visi struktūriniai kredito rizikos valdymo padaliniai turėtų būti išsamiai supažindinti su šių paslaugų rizikos valdymo priemonėmis ir procedūromis bei kita svarbia informacija, tokia kaip apskaitos, mokesčių, teisiniai aspektai, bankų priežiūros institucijos reikalavimai ir pan. Ši informacija turėtų būti pateikta tiek banko valdybai, rizikos valdymo komitetui, tiek ir visiems kredito rizikos valdytojams, įskaitant kreditus suteikiančius darbuotojus.

5. *Veiksmingos kreditų administravimo sistemos sukūrimas.* Banke turi būti sukurta tokia paskolų administravimo sistema, kuri leistų tinkamai tvarkyti kiekvienos suteiktos paskolos dokumentų bylą, iš skolininko rinkti finansinę ir kitą informaciją, skolininkui laiku siųsti informacinius pranešimus. Informacija apie suteiktas paskolas į banko informacines sistemas turi būti įvedama ir už kredito rizikos valdymą atsakingiems asmenims pateikiama laiku, ji turi būti tiksli, ypač informacija apie įsipareigojimų nevykdančius skolininkus. Be to, turi būti skiriamos paskolas administruojančių ir jas teikiančių banko darbuotojų funkcijos, nes pastarieji gali turėti motyvų nuslėpti blogėjančią jų pačių suteiktų paskolų kokybę.

6. *Tinkamos kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo sistemos sukūrimas.* Tai labai svarbi kredito rizikos valdymo sąlyga. Banke turėtų būti skiriamos paskolas stebinančių ir jas vertinančių darbuotojų, taip pat paskolas teikiančių darbuotojų funkcijos. Ši sistema turėtų užtikrinti, kad stebint ir vertinant skolininkų finansinę būklę, būtų kontroliuojama, kaip laikomasi paskolų sutarčių sąlygų, iš anksto

nustatyti galimas problemines paskolas, tiksliai ir laiku nustatyti paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonių vertę ir tai, kaip ji atitinka prisiimtą kredito riziką.

7. *Kredito rizikos valdymo po paskolos išdavimo perdavimas nepriklausomam nuo verslo struktūrinių padalinių banko padaliniui.* Bazelio bankų priežiūros komitetas rekomenduoja parengti darbo su probleminėmis paskolomis dokumentą, kuriame būtų numatyti aiškūs kriterijai ar sąlygos, kada paskola perduodama administruoti su probleminėmis paskolomis dirbančiam struktūriniam padaliniui. Su probleminėmis paskolomis dirbantis banko padalinys turėtų perimti bent didžiausių probleminių paskolų paskesnę analizę. Šis padalinys turėtų nustatyti, ar paskolos suteiktos laikantis kreditavimo politikos, kokia buvo skolininko finansinė būklė jam suteikiant paskolą, kada ir kaip pastebėtos problemos, ar tiksliai įvertinta paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonė ir pan. Šis padalinys turėtų teikti pasiūlymus banko valdybai, kaip tobulinti kreditavimo politiką, kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras.

8. *Tinkamas užtikrinimo priemonių įvertinimas.* Valdant kredito riziką, svarbus vaidmuo tenka paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonėms. Europos Sąjungos Kapitalo pakankamumo direktyvos 8 priedo 2 dalies 1 paragrafe reikalaujama: „kredito įstaiga turi įtikinti atsakingą instituciją, kad ji tinkamai valdo riziką, kylančią dėl to, kad kredito įstaiga naudojasi kredito rizikos mažinimo priemonėmis“. Kreditavimo politikos dokumente ar kituose banko dokumentuose turi būti numatytos visų rūšių paskoloms taikytinos užtikrinimo priemonės, jų vertės stebėjimo procedūros, atvejai, kada paskolos užtikrinimo priemonė turi būti įvertinama iš naujo, tokios priemonės taikymo atvejai. Tokia priemonė įvertinama prieš suteikiant paskolą. Jei jos vertė labai priklauso nuo trečiojo asmens finansinės būklės, reikia įvertinti ir to asmens finansinę būklę bei riziką. Paskola neturėtų būti teikiamos atsižvelgiant tik į paskolos užtikrinimo priemonę, neįvertinus asmens finansinės būklės ir negavus kitos informacijos, reikalingos kredito rizikai įvertinti.

9. *Kredito rizikos vertinimo modelių bei metodų panaudojimas.* Bazelio bankų priežiūros komitetas siūlo vertinant skolininkų (paskolų) riziką taikyti skolininkų (paskolų) reitingavimo sistemą. Tokią sistemą būtinai turės taikyti tie bankai, kurie pasirinks vidaus reitingais pagrįstą kapitalo poreikio skaičiavimo metodiką. Skolininkų (paskolų) rizikai vertinti rekomenduojama taikyti ekspertinius vertinimus ir kiekybinius, statistiniais metodais pagrįstus skolininkų rizikos vertinimo modelius arba juos derinti*. Banko darbuotojai turi būti tinkamai pasirengę juos taikyti, t. y. turėti pakankamai žinių, įgūdžių ir patirties. Šiuo metu Lietuvoje priežiūros institucijos nereglamentuoja pavienių kreditų įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modelių panaudojimo. Lietuvoje komerciniai bankai dažniausiai naudoja vertinimo lentelės, kuomet kiekvienas kredito negražinimo tikimybės kriterijus yra vertinamas balais. Tai yra pati primityviausia kreditų kokybės vertinimo forma. Tai ekspertinių vertinimų pavertimas taškais, bet ne kiekybinė analizė tiesiogine

* Banko rizikų vertinimo modeliai pateikti 6 ir 7 prieduose. Plačiau teorinės dalies 6 skyriuje.

prasmė. Dažnai tokiuose vertinimuose net nėra numatyti visi įmanomi reikšmių variantai. Kartais yra bandoma taikyti kitų mokslininkų sukurtus vertinimo balais modelius, tačiau jie nėra adaptuojami. Ateityje gali būti išleisti tam tikri minimalūs reikalavimai šių modelių panaudojimui taikymui.

Viena didžiausių kliūčių praktiškai naudoti kiekybinius kreditų įvertinimo modelius yra duomenų stoka. Daugelis bankų nedisponuoja reikiama kreditų portfelio duomenimis, kad galėtų vykdyti statistinę analizę ir modeliavimą.

Lietuvos banko valdybos 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. 15 patvirtintos “Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrosios nuostatos”, pagal kurias pagrindiniai **paskolų** vertinimo kriterijai yra:

- § skolininko finansinė būklė ir verslo planas;
- § paskolos grąžinimo terminų laikymasis;
- § paskolos persvarstymo faktai;
- § šalies rizika;
- § skolininkui suteikti tarptautinių reitingo agentūrų reitingai;
- § paskolos užtikrinimo priemonės.

Tai tik minimalūs reikalavimai kredito vertinimui ir vertinami ne skolininkai, o kreditai, įvertinant ir kredito užtikrinimo priemonę. Iki šiol Lietuvoje esminių reikalavimų skolininkų reitingavimo sistemai nėra. Tokios reitingavimo sistemos bus neišvengiamos, bankams norint diegti Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimus. Bazelio bankų priežiūros komitetas reikalauja naudoti sudėtingesnes reitingavimo sistemas, laikytis visų geros praktikos reikalavimų.

Komerciniai bankai turėtų vertinti kredito riziką remdamiesi tikėtiniu skolininko elgesiu, t.y. tikimybe, kad skolininkas nesugebės vykdyti įsipareigojimų laiku. Nors mokėjimų vykdymas yra ateities klausimas, tačiau atliekant kredito analizę, visų pirma turėtų būti akcentuojamas skolininko gebėjimas vykdyti įsipareigojimus ateityje. Iš esmės vertinant tikėtiną skolininko įsipareigojimų vykdymą ateityje, didžiausias dėmesys turėtų būti kreipiamas į pateiktą praėjusių metų ir planuojamą įmonės balansą bei pelno ir nuostolio ataskaitą ir jų atitikimą. Tikėtinas įsipareigojimų vykdymas turėtų būti vertinamas galimai numatomi ateičiai, bet ne mažiau kaip metams. Visuomet atliekant kredito analizę, turėtų būti įvertinamas skolininko kreditavimo istorija, tačiau neturėtų būti ja remiamasi iš esmės, kadangi kredito rizikos reitingai yra skirti įvertinti būsimą riziką.

Vertinant kredito riziką, visų pirma reikėtų atkreipti dėmesį į pirminį kredito grąžinimo šaltinį, t.y. pakankamus grynujų pinigų srautus. Šie srautai turėtų būti besąlygiškai nukreipiami įsipareigojimų vykdymui. Nustatydami kredito reitingą, banko darbuotojai turi įvertinti galimybę grąžinti kreditą arba kitaip tariant, nemokumo galimybę, kuomet nemokumas reiškia kredito negrąžinimą nustatytais terminais (laikas ir sumos). Jei sumažėja pirminis kredito grąžinimo šaltinis

ir padidėja nemokumo tikimybė, kredito reitingui didesnę įtaką pradeda daryti antrinės kredito gražinimo priemonės.

3.3. Efektyvios kreditų portfelio rizikos vertinimo sistemos sukūrimas

Valdydami kredito riziką, bankai turėtų didelį dėmesį skirti ne tik pavienių paskolų valdymui, bet ir viso kreditų portfelio valdymui. Kreditų portfelio rizikos valdymo tikslas banke turėtų būti bankui priimtinos rizikos ir pajamų balanso siekimas viso kreditų portfelio mastu.

Valdydami kreditų portfelio riziką, bankai gali pasirinkti vieną iš dviejų strategijų, pateiktų 13 lentelėje.

13 lentelė

Kreditų portfelio rizikos valdymo strategijos

Pasyvi strategija
<ol style="list-style-type: none"> 1. Tradicinis požiūris į kreditų portfelio rizikos valdymą. Pasyvios strategijos laikosi dauguma bankų. 2. Paskolos laikomos iki jų gražinimo termino pabaigos (vadinamasis principas „nusipirk ir laikyk“). 3. Bankas nekeičia jau suteiktų paskolų portfelio sudėties. 4. Kreditų portfelio rizika valdoma tik taikant limitus: nesuteikiama per daug paskolų vienam skolininkui, susijusiems ar ta pačia ekonomine veikla užsiimantiems skolininkams.
Aktyvi strategija
<ol style="list-style-type: none"> 1. Išlaikydamas dalį paskolų iki jų gražinimo termino pabaigos, bankas aktyviai keičia kreditų portfelio sudėtį, kad pasiektų didžiausią pelną, esant prisiimtai rizikai. 2. Taikomos priemonės: paskolų pardavimas, paskolų keitimas vertybiniais popieriais (<i>securitisation</i>), paskolų draudimas, išvestinės finansinės priemonės. 3. Banke, kuris pasirenka aktyvią strategiją, paprastai įsteigiamas struktūrinis padalinys, atsakingas už kreditų portfelio rizikos valdymą.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Bessis, J. (2002). *Risk Management in Banking*. Chichester: John Wiley and Sons.

Efektyviai kreditų portfelio rizikos valdymo sistemai banke turėtų būti keliami šie pagrindiniai reikalavimai:

1. *Kredito rizikos koncentracijos vertinimo sistemos sukūrimas.* Paskolų koncentracija yra esminis kreditų portfelio rizikos šaltinis. Todėl siekiant užtikrinti tinkamą kreditų portfelio paskirstymą ir galimybę kontroliuoti banko prisiimamą kredito riziką, bankas turėtų taikyti kredito rizikos koncentracijos stebėjimo, vertinimo ir vadovybės informavimo sistemą. Rizikos koncentracijos vertinimo sistemos sukūrimas akcentuojamas ir Bazelio bankų priežiūros komiteto Naujuosiuose kapitalo pakankamumo reikalavimuose. Juose teigiama, kad „koncentracijos rizika,

atsirandanti dėl asmenų, susijusių asmenų grupių, tam pačiam ekonominiam sektoriui ar tam pačiam geografiniam regionui priklausančių asmenų, tokia pačia veikla užsiimančių arba tas pačias prekes gaminančių asmenų, dėl kredito rizikos mažinimo priemonių taikymo, taip pat dėl didelių netiesioginių kredito įsipareigojimų (pvz., esant vieninteliame užtikrinimo priemonės davėjui) turi būti vertinama ir kontroliuojama taikant dokumentuose nurodytas priemones ir procedūras“.

2. *Rizikos koncentracijos mažinimo priemonių plano sudarymas.* Bankai kredito rizikos koncentraciją gali vertinti pagal tarpusavyje susijusius asmenis, su banku susijusius asmenis bei vidaus paskolas, dideles paskolas, užsienio šalis, susijusių šalių grupes, ekonominės veiklos rūšis, paskolų rūšis, paskolos užtikrinimo priemones ir t.t. Tikslinga nustatyti kredito rizikos koncentracijos šaltinius ir, atsižvelgiant į įvairius ekonominius scenarijus, vertinti tokios koncentracijos kitimą. Pavyzdžiui, esant reikšmingai vienos ekonominės veiklos rūšies kredito rizikos koncentracijai, būtina stebėti tos veiklos kitimo polinkius. Tam tikrais atvejais banko kreditų portfelio diversifikacija yra neįmanoma. Tai atsitinka, jei bankas savo veiklą vykdo mažame geografiniame regione arba jo kredituojami klientai yra susiję ekonomiškai. Tokiais atvejais paskolų koncentracijos rizikai padengti bankas turėtų skirti daugiau kapitalo, o banko kainodara turėtų užtikrinti, kad paskolų palūkanų normos atitiktų prisiimtą kredito riziką, t.y. mažindamas kredito rizikos koncentraciją, bankas neturėtų atsisakant pelningo kreditavimo galimybių. Tačiau bankas kreditų portfelio rizikos diversifikavimo tikslais neturėtų teikti paskolų asmenims, kurių kredito rizikos negali tinkamai įvertinti, arba teikti kredito paslaugas, kurių gerai neišmano.

3. *Kredito rizikos limitų sistemos taikymas.* Limitų sistema yra viena svarbiausių kreditų portfelio rizikos valdymo priemonių. Šią sistemą turėtų taikyti pasyvios kreditų portfelio valdymo strategijos besilaikantis bankas.

Valdydamas kredito riziką, bankas turėtų taikyti šiuos limitus, pateiktus 14 lentelėje

14 lentelė

Kredito rizikos limitų sistema

Atskiroms paskoloms	Paskolų grupėms	Paskolų portfeliui
<ul style="list-style-type: none"> • Maksimali suma • Maksimalus terminas • Paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonės • Paskolos įmokos ir mėnesio pajamų santykis 	<ul style="list-style-type: none"> • Skolininkų grupė (įskaitant su banku susijusius asmenis ir vidaus paskolas) • Ekonominės veiklos rūšys • Grąžinimo užtikrinimo priemonės, Paskolų rizikos grupė • Didelių sumų paskolos • Paskolų rūšys 	<ul style="list-style-type: none"> • Geografiniai regionai • Paskolų portfelio dydis

Kredito rizikos limitai banke turėtų būti taikomi remiantis šiais principais:

- Kredito rizikos limitų sistema turėtų būti taikoma kiekvienai paskolai.
- Banke nustatytų kredito rizikos limitų turi būti griežtai laikomasi, jie neturėtų būti pažeidžiami tenkinant skolininko prašymą suteikti paskolą. Jei nustatyti kredito rizikos limitai viršijami, tokiame sprendime turi pritarti limitus patvirtinęs kredito rizikos valdytojas.
- Kredito rizikos limitai neturėtų būti tiek griežti, kad šiek tiek pasikeitus padėčiai netektų jų pažeisti. Tačiau limitai neturi būti ir per daug liberalūs, nes tada neturėtų praktinės naudos.
- Limitai turėtų būti nuolatos peržiūrimi ir keičiami, atsižvelgiant į išorės veiksnius (ekonominės padėties šalyje, ūkio sektoriaus) ir vidaus veiksnius (kredito rizikos valdymo strategijos, paskolų portfelio struktūros, pelningumo) pokyčius. Limitus keičiant turėtų būti atsižvelgiama ir į kredito rizikos valdymo strategijos nuostatas, patirtus nuostolius ir galimybes patirti juos ateityje, banko prisiimamą kredito riziką, palyginti su laukiamomis pajamomis, limitų tarpusavio ryšius (pvz., nustatant limitus darbdaviui ir darbuotojams, turėtų būti atsižvelgiama į tai, kad įmonės darbuotojų kredito rizika priklauso nuo darbdavio finansinės būklės), paskolų portfelio riziką, kredito rizikos ir kitų rūšių rizikos priklausomybę, skolininkų ar jų grupių tarpusavio ryšius, jų kredito rizikos koreliaciją, limitų išimčių dažnumą ir pobūdį.
- Kredito rizikos limitus turėtų nustatyti ir kontroliuoti jų laikymąsi kredito rizikos valdymo organai: banko valdyba, rizikos valdymo komitetas ar kredito rizikos valdymo struktūrinis padalinys. Šių funkcijų neturėtų atlikti verslo struktūriniai padaliniai ir juos kuruojantys asmenys. Banko vadovybei turėtų būti laiku pateikiama informacija apie artėjimą prie nustatytų kredito rizikos limitų ar jų pažeidimą.

4. *Kredito rizikos testavimo nepalankiomis sąlygomis atlikimas.* Bazelio bankų priežiūros komitetas bankams siūlo reguliariai atlikti kredito rizikos testavimą nepalankiomis sąlygomis. Nepalankiomis sąlygomis turėtų būti testuojama paskolų koncentracijos rizika, rizika, keliami rinkos sąlygų pasikeitimo, jei ji gali turėti neigiamos įtakos kredito įstaigos kapitalo pakankamumui ir rizikai, susijusiai su užtikrinimo priemonių panaudojimu nepalankiomis rinkos sąlygomis. Bankas turėtų taikyti patikimas kapitalo pakankamumo testavimo nepalankiomis sąlygomis procedūras. Atliekant testavimą nepalankiomis sąlygomis, turi būti nustatomi galimi įvykiai arba ekonominių sąlygų pasikeitimai, kurie turėtų neigiamos įtakos vykdant įsipareigojimus bankui, įvertinamos banko galimybės atlaikyti tokius pokyčius. Bankas turėtų reguliariai atlikti kredito rizikos testavimą nepalankiomis sąlygomis, kad įvertintų, kiek įtakos tam

tikros sąlygos turi kapitalui, skirtam kredito rizikai padengti. Kredito įstaigos pasirinktus testus turi įvertinti priežiūros institucija. Testai turi būti prasmingi ir parengti taip, kad leistų įvertinti bent nedidelio ekonomikos nuosmukio galimybę. Į testavimo nepalankiomis sąlygomis rezultatus reikėtų atsižvelgti numatant kredito rizikos valdymo strategiją, kreditavimo politiką, kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras.

5. *Kreditų portfelio rizikos valdymo modelių panaudojimas.* Kreditų portfelio rizikos valdymo modelius turėtų naudoti aktyvų kreditų portfelio rizikos valdymą taikantis bankas. Kad jį būtų galima taikyti, šalyje turi būti sukurta finansinių priemonių, skirtų paskolų portfelio rizikai valdyti, rinka. Vertinant pavienės paskolos riziką, gali užtekti eksperto vertinimo, tačiau įvertinti kreditų portfelio riziką ekspertui būtų labai sunku ar net visai neįmanoma.. Pagrindinis skirtumas vertinant pavienius kreditus ir jų portfelį yra tas, kad atskirų kreditų kredito rizikos suma nėra lygi tų pačių paskolų portfelio kredito rizikai, t. y. dėl diversifikavimo kreditų portfelio kredito rizika mažesnė nei jį sudarančių pavienių kreditų.

Skaičiuojant kreditų portfelio tikėtiną nuostolį galima sudėti atskirų kreditų tikėtinus nuostolius. Tačiau portfelio netikėtinas nuostolis (standartinis nuokrypis) gali būti apskaičiuojamas kaip atskirų kreditų netikėtinų nuostolių suma tik tuo atveju, jei kreditai nėra tarpusavyje koreliuoti. Kadangi tokia prielaida nereali, būtina įvertinti koreliaciją tarp kreditų, kuri turi labai didelės įtakos kreditų portfelio kredito rizikai. Kreditų portfelio rizikai vertinti turėtų būti taikomi kreditų portfelio vertinimo modeliai, leidžiantis kiekybiškai įvertinti kreditų portfelio riziką. Jei bankas laikosi aktyvios paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos, tokį modelį taikyti būtina.

Taikomieji paskolų portfelio kredito rizikos vertinimo modeliai: CreditMetrics, KMV, Credit PortfolioView, CreditRisk+.

Vertinant kreditų portfelio riziką, bankai turėtų taikyti kiekybinius rodiklius. Tai sąlygoja spartus bankų kreditų portfelių augimas ir dėl to būtinybė tiksliai ir savalaikiai įvertinti banko portfelio saugumą įtakojančias rizikas. Kiekviena rizikos rūšis turi būti padengta kapitalu. Tai daroma siekiant užtikrinti banko veiklos stabilumą ir visuomenės pasitikėjimą banku.

Finansinės rizikos įtaką kreditų portfeliui banko kreditų analitikai gali apskaičiuoti naudodami jautrumo, svyravimų ir potencialaus nuostolio rizikos vertinimo metodus. Siekiant įvertinamas kredito ar viso kreditų portfelio vertės jautrumą, pasikeitus vienam rinkos parametrai, pvz., palūkanų normai, užsienio valiutos kursui ir pan, gali būti naudojamas *jautrumo analizės metodas*, kuris leidžia įvertinti vieno rinkos parametro įtaką kreditui ar kreditų portfeliui. Naudojant *svyravimų analizės metodą*, riziką galima išmatuoti standartiniu nuokrypiu, kuris parodo kredito vertės svyravimus, t. y. nuokrypius nuo vidurkio, įtakoiant įvairioms rizikoms (kredito, rinkos, palūkanų normų). Rinkos parametrą nustatyti bankas turėtų taikyti koreliacijos

koeficientus - sudėtingesnį svyravimo analizės metodą. Koreliacijos koeficientai padeda nustatyti rinkos parametrų tarpusavio ryšius ir priklausomybes, t.y. nustatyti, koku laipsniu vieno veiksnio kitimas priklauso nuo kito. Koreliacijos koeficientus bankai turėtų naudoti tiems kreditams, kurių vertė susijusi su daugiau kaip vieno rinkos parametro pokyčiu. Naudodami *potencialaus nuostolio analizės metodą*, banko kredito rizikos analitikai gali apskaičiuoti kredito ar kreditų portfelio galimą vertės praradimą. Kredito rizikos vertinimą atliekantys darbuotojai pirmiausia turėtų apskaičiuoti kredito ar kreditų portfelio jautrumo rizikai standartizuotą dydį. Apskaičiavus šį dydį, jis dauginamas iš galimų rinkos parametrų pokyčių. Minėti rizikos vertinimo metodai skiriasi savo sudėtingumo lygiu. Jų pasirinkimą banke lemia ir tam tikri veiksniai: rizikos svyravimo laipsnis, duomenų prieinamumas, analizę atliekančių darbuotojų kvalifikacija, metodų įdiegimo kaštai. Iš aukščiau paminėtų metodų sudėtingiausias ir sunkiausiai įdiegiamas yra potencialaus nuostolio analizės modelis.

6. *Kapitalo pakankamumo įvertinimas*. Kadangi bankas savo veikloje susiduria su įvairiomis rizikomis, vadinasi, gali patirti nuostolių, kurie pirmiausia amortizuojami ne iš indėlininkų ar skolintojų lėšų, o iš banko akcininkų sukaupto kapitalo. Banko kapitalo dydis visada lemia tam tikrą bankroto tikimybę. Užtikrinant finansinio sektoriaus patikimumą, svarbus vaidmuo tenka kapitalo reikalavimams, kuriais bandoma užtikrinti tam tikrą kapitalo kiekį banke, kuris leistų bankui apsidrausti nuo bankroto. Nuosavas kapitalas laikomas vienu iš svarbiausių banko tvirtos finansinės būklės indikatoriumi. Nuosavo kapitalo dydis turėtų būti lyginamas su prisiimamomis kredito, rinkos, veiklos ir kitomis rizikos rūšimis. Todėl šiuo metu bankams labai aktuali problema yra rizikos kiekybinis įvertinimas ir priimtinos tikimybės nustatymas, siekiant nustatyti optimalų kapitalo lygį maksimizuojant banko rizikos vertę.

Rizika, kurią prisiima bankas, turėtų būti vertinama lyginant su banko kapitalu vadovaujantis Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklėmis bei kitais banke taikomais rizikos valdymo modeliais.

Prisiimta rizika turėtų būti vertinama lyginant su skaičiuotinu banko kapitalu. Tai parodo, ar nuosavas kapitalas yra pakankamas prisiimtai rizikai sumažinti. Jei jis nepakankamas, kapitalo pakankamumo normatyvas įvertina, koks reikalingas papildomas kapitalo kiekis.

Tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio šalyse netgi mokiems bankams, kurių turtas didesnis už įsipareigojimus, gali būti iškelta bankroto byla, jeigu bankas nevykdo nustatytų kapitalo pakankamumo normatyvų. Tai įrodo kapitalo pakankamumo reikalavimų reikšmę, kurių esminiai požymiai yra šie:

- Teisingas visos banko rizikos vertinimas. Kadangi nėra galimybės tiksliai įvertinti visą banko riziką, svarbu įvertinti bent jau svarbiausias rizikos rūšis.

- Reikalavimų lankstumas. Prisiimamos rizikos turėtų atitikti banko kapitalo dydį ir struktūrą. Lankstumas užtikrinamas nustatant nevienodus normatyvų dydžius skirtingiems bankams ir siekiant tiksliai įvertinti turto ir nebalansinių straipsnių riziką.

Lietuvoje bankų kapitalo pakankamumas pradėtas reglamentuoti nuo 1993 m. pradžios, pagal Kapitalo pakankamumo skaičiavimo instrukciją nustačius minimalų 13 procentų kapitalo ir pagal riziką įvertintų aktyvų santykį. 1995 m. priimtos naujos Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės, labiau atitinkančios Europos Sąjungos direktyvas. Lietuvos komercinių bankų kapitalo pakankamumo situacija iš esmės pradėjo gerėti nuo 1998 m. pradžios, bankams pritraukus naujo kapitalo iš užsienio (tiek akcinio kapitalo, tiek ir subordinuotų paskolų forma).

Vertindamas kapitalo pakankumą, bankas gali naudoti šiuos kapitalo pakankamumo vertinimo metodus, t.y. rizikos vertės, išankstinio išipareigojimo, empiriniai modeliavimo metodai. *Rizikos vertės kapitalo pakankamumo vertinimo metodas* gana naujas ir bankuose populiarėjantis rizikos vertinimo metodas. Remiantis šiuo metodu, kredito rizikos vertinimą atliekantys darbuotojai gali suskaičiuoti viso banko portfelio rizikos vertę (bendrą banko nuostolių vertę, kurią bankas gali patirti turėdamas tam tikrą konkrečią rinkos poziciją) tam tikru laiku. Rizikos vertės metodu galima nustatyti bendrą vertę nuostolių, kuriuos bankas gali patirti turėdamas tam tikrą konkrečią rinkos poziciją. Šis metodas gana greitai įsitvirtino finansų srityje. Juo galima ne tik apskaičiuoti, kiek reikia kapitalo rizikoms padengti, bet ir įvertinti, jei buvo per didelis atsargumas. Rizikos vertės metodas leidžia patikslinti banko portfelio straipsnių pasikeitimus, atsižvelgiant ne tik į grynųjų palūkanų pajamas, bet ir į portfelio rinkos pokytį. Šis metodas gana efektyvus kapitalo pakankamumui įvertinti, nes bankai dėl iki galo neįvertintos rizikos gali patirti netikėtų nuostolių. Bankininkystei vis labiau skverbiantis į naujas veiklos sritis, keičiasi ir rizikos rūšys: vis svarbesne tampa rinkos rizika, kuri suprantama kaip ilgųjų ir trumpųjų pozicijų vertės jautrumas pokyčiams rinkoje. Rinkos rizika atsiranda dėl valiutų kurso, palūkanų normos, nuosavybės vertybinių popierių kainos, pasirinkimo sandorių kainos pakitimų rinkoje. Bankai turi nuolat įvertinti rinkos riziką pirmiausia dėl to, kad gali susidaryti tokia padėtis, kai rinkos kainų pasikeitimai (atskirai ar kartu su kitomis problemomis) sukels pavojingą situaciją, o banko kapitalas neužtikrins šių nuostolių padengimą. Galima išskirti šiuos pagrindinius rizikos vertės valdymo metodo privalumus ir trūkumus. Privalumai: taikomas vertinimo pagal rinką metodas, valdymas grindžiamas trumpo laikotarpio kainų prognozėmis, kurios yra tikslesnės negu ilgalaikės prognozės (tai leidžia tiksliau įvertinti riziką), taikant rizikos vertės metodą, galima apskaičiuoti kapitalą, reikalingą banko rizikai padengti, taip pat ir įvertinti per didelį banko veiklos atsargumą. Trūkumai: metodas yra sudėtingas, kadangi problemiška įvertinti atskiras pozicijas, atsižvelgiant į rinkos pokyčius ir nustatyti jų vertės pasikeitimus; rizikos vertės apskaičiavimas nėra pakankamai tikslus, kadangi remiasi daugybe prielaidų.

Empiriniai modeliavimo metodai vertinami kaip stipriausi ir intuityviausi. Jie apima trijų pakopų procedūras, naudojami istoriniai duomenys. Dažniausiai vertinamas ilgas laikotarpis (nuo trejų iki penkerių metų) ir naudojama kasdieninė informacija (pvz., rinkos palūkanų normos kitimas).

Modeliavimo metodai yra gana brangūs ir jiems taikyti būtina daug sąlygų (stabili banko duomenų bazė, didelės kompiuterinės galimybės ir t.t.).

Šiuos metodus sunku taikyti besivystančiose rinkose, kurios neturi "istorijos", arba mėginant apimti rinkos rizikos veiksnius, kurie nėra tiesiogiai pastebimi, pavyzdžiui, pasirinkimo sandorių rinkos palūkanų normų kintamumai ir koreliacijos. Šie metodai yra naudingiausi įvertinant banko portfelį, tačiau bankas turi atitikti dvi sąlygas: pirma, prie skaičiavimo infrastruktūros turi būti priderintas tiek pagrindinis padalinys, tiek rizikos kontrolės padalinys, ir antra, šiais metodais vertinami produktai yra labai sudėtingi, turintys gražos profilius. Pritaikytas teisingai, šis modelis yra vienas iš patikimiausių, vertinant įvairių produktų struktūrą.

Banke kapitalo pakankamumui įvertinti gali būti taikomas *išankstinio įsipareigojimo kapitalo pakankamumo vertinimo metodas*. Modelio esmė yra ta, jog bankas gali iš anksto paskelbti, kokio kapitalo jam reikės, kad apsaugotų nuo nenumatytų nuostolių per tam tikrą laikotarpį. Jei laikotarpiui pasibaigus priežiūros institucija nustato, kad nuostoliai didesni, bankas privalės sumokėti tam tikrą baudą. Šis metodas skiriasi nuo kitų tuo, kad nereikia daug priežiūros institucijos darbo sąnaudų vertinant vidaus modelių patikimumą. Pagrindinis šio metodo privalumas yra tas, jog bankas, geriausiai suvokdamas prisiimamą riziką ir ją taikydamas, galėtų tiksliau nustatyti reikalingo rizikai atsverti kapitalo kiekį (ekonominį kapitalą). Tačiau išankstinio įsipareigojimo metodas turi trūkumų, nes gali apsunkinti sistemine krize, kai dėl visos rinkos smukimo, nenorėdamas viršyti paskelbtų nuostolių dydžio, bankas pradėtų likviduoti turimas pozicijas, taip dar labiau pagilindami nuosmukį. Išankstinio įsipareigojimo modelis, kuris iš esmės yra vienas iš netradicinių vidaus modelių taikymo variantų, suderinantis kai kuriuos bankų ir priežiūros institucijų interesus, dar turi būti išsamiau įvertintas ir galbūt praktiškai pritaikytas.

Lietuvoje taikyti šiuolaikinius kapitalo pakankamumo vertinimo metodus gana sudėtinga ir brangu. Be to, siekiant panaudoti šiuos metodus, reikia, kad bankas turėtų gerą kompiuterinę techniką. Tačiau ateityje, jei Lietuvos bankai pradės aktyviai dirbti tarptautinėse rinkose ir naudoti sudėtingus finansinius instrumentus, rizikai nustatyti ir kapitalo poreikiams įvertinti bankai bus priversti naudoti ir sudėtingesnius metodus.

Banko kapitalo pakankamumo įvertinimo metodai jau keletą metų tapo daugelio mokslininkų ir bankininkų diskusijų objektu. Yra nuolat ieškoma metodų, kurie apimtų kompleksinę rizikų įvertinimą kapitalo atžvilgiu. Lietuvoje ši problema taip pat aktuali, nes skaičiuojant kapitalo pakankamumą neapimamos visos rizikos, su kuriomis susiduria bankai.

Norint paskatinti bankus taikyti įvairias kredito rizikos mažinimo priemones, siekiama labiau pripažinti jų sąlygojamą rizikos sumažėjimą. Pavyzdžiui, siekiama priežiūros tikslais plačiau pripažinti kredito išvestinių vertybinių popierių suteikiamas rizikos mažinimo galimybes, nors dar nėra pateiktų konkrečių pasiūlymų, kaip praktiškai šiuos siūlymus įgyvendinti. Galiausiai siūloma pripažinti daugiau galimų užstato rūšių, be pačių likvidžiausių turto rūšių įtraukiant aukščiausią kredito reitingą turinčių kompanijų įsiskolinimus ar pinigų srautus iš išvestinių vertybinių popierių.

Svarbiausia visų šių reikalavimų problema yra ta, kad nustatant limitus tam tikroms rizikoms, tas pats banko kapitalas panaudojamas kelioms rizikoms absorbuoti. Vadinasi, kapitalo reikalavimai yra vienodi bankui, neturinčiam atvirosios pozicijos, ir bankui, turinčiam maksimalią leistiną atvirąją poziciją. Todėl kapitalo pakankamumo rodikliai Lietuvoje dar neparodo realios padėties (ji paprastai parodoma geresnė, negu yra iš tikrųjų) ir juos reikia vertinti tik kartu su kitais riziką ribojančiais normatyvais.

Apibendrinimas. Kaip jau buvo minėta šiame magistro darbe, sukurti kredito rizikos valdymo sistemą banke nepakanka. Tokia sistema turi būti veiksminga. Gerinant kredito rizikos valdymą, svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijoms. Ekonomiškai stipriausiose šalyse, turinčiose ypač išplėtotus bankų sektorius, plėtojant kredito rizikos valdymą svarbiausią vaidmenį atlieka bankai. Šalims, kurių bankų sektorius tik susikūręs, būdinga priešinga tendencija: priežiūros institucija žengia pirma (reglamentuoja įvairias bankų veiklos sritis), o bankai seka iš paskos (įgyvendina priežiūros institucijos nurodymus ir taip tobulėja). Lietuvoje, kurios negalima priskirti prie pirmaujančių šalių grupės, tobulinant kredito rizikos valdymą ypač svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijoms. Šiuo metu Lietuvoje nėra dokumento, kuris išsamiai reglamentuotų, kaip turėtų būti organizuojamas kredito rizikos valdymas banke, tačiau įgyvendinant Naujuosius kapitalo pakankamumo reikalavimus Europos sąjungos bankams, toks dokumentas tikriausiai bus neišvengiamas.

Pasitvirtino tyrimo pradžioje iškelta hipotezė. Norint užtikrinti banko kreditų portfelio valdymo kokybę ir sumažinti riziką, reikalingas efektyvios kredito rizikos valdymo organizacinės struktūros sukūrimas. Siekdami tobulinti kredito rizikos valdymą, bankai turėtų numatyti kredito rizikos valdymo strategiją, kuri yra veiksmingo kredito rizikos valdymo pagrindas, banke turėtų būti įsteigtas rizikos valdymo komitetas, apibrėžti rizikos valdymo komiteto, paskolų komiteto, aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto funkcijos, jos turėtų būti derinamos tarpusavyje ir su struktūrinių padalinių funkcijomis. Bankuose turėtų būti aiškiai nustatytos kredito rizikos valdytojų funkcijos. Būtina daugiau dėmesio skirti kreditų portfelio rizikos valdymui. Kreditų portfelio rizikos valdymas turėtų būti pagrįstas priimtinos rizikos ir pajamų balanso siekimu. Nors Lietuvos bankų galimybės

taikyti aktyvų kredito rizikos valdymą ribotos, jie turėtų siekti tokio valdymo. Kreditų portfelio rizikai valdyti turėtų būti taikomi kredito rizikos limitai. Bankai turėtų nuolatos vertinti kredito rizikos vertinimo modelių, skolininkų reitingų sistemų patikimumą. Bankuose turi būti diegiama tinkama kredito rizikos valdymo kultūra, nes be jos veiksmingas kredito rizikos valdymas neįmanomas.

IŠVADOS

Banko veiklos efektyvumas ypatingai priklauso nuo to, kokią veiklos strategiją pasirenka ir formuoja bankas. Banko kreditų valdymo strategija turi remtis trimis pagrindiniais tikslais - pelningumu, likvidumu ir saugumu. Trijų pagrindinių banko veiklos tikslų suderinimas kreditinėje veikloje yra banko kreditų portfelio valdymo esmė. Tai efektyvus kreditinių išteklių panaudojimas, siekiant maksimalios naudos bankui ir minimalių sąnaudų (didžiausio ekonominio efekto), o tuo pačiu pritraukiant klientus, jiems sudarant kiek įmanoma palankias sąlygas veiklos vystymui.

Bankai pajamas uždirba už prisiimamas rizikas. Nuo to, kaip bankas sugeba užkirsti kelią nuostolių dėl rizikų atsiradimui bei imasi prevencinių priemonių, siekdamas valdyti rizikas, priklauso banko sėkminga veikla ir konkurencingumas.

Optimalaus banko kreditų portfelio forma ir dydis nėra nustatyti, nes kiekvienas bankas veikia skirtingomis sąlygomis. Kreditų portfelio struktūrą lemia kreditavimo politika, paskolų teikimo prioritetai, limitai, kredito kaina, rinkos sektorius, kurį aptarnauja bankas, banko dydis, laukiamos pajamos, praėjusių laikotarpių informacija apie išlaidas ir pajamas iš kreditinės veiklos.

Kredito rizika yra viena iš svarbiausių rizikų banko veikloje, nes kreditų portfelis paprastai sudaro pačią didžiausią banko aktyvų dalį. Kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, reikia įvertinti ne tik tam tikros paskolos, bet ir viso kreditų portfelio riziką. Efektyvus kredito rizikos valdymas užtikrina kreditų portfelio valdymo saugumą ir yra vienas iš svarbiausių kreditų portfelio valdymo kriterijų. Kredito rizikos valdymas daro didelę įtaką bankų veiklos stabilumui. Ši rizika valdoma analizuojant kredituojamojo kreditingumą, diversifikuojant kreditų portfelį, atliekant kreditų monitoringą.

NORD/LB grupės bankai kreditavimo politikoje didžiausią dėmesį skiria kreditų portfelio rizikos valdymo principams, metodams ir sprendimams, kurie yra išdėstyti Rizikos vadove – dokumente, užtikrinančiame „NORD/LB“ grupės bankų vieningą kreditavimo politiką.

Banke „NORD/LB Lietuva“ kreditų portfelio formavimo esmę sudaro kreditų limitai bei kreditų kaina. Jie lemia, kokie skolininkai sudaro didžiausią kreditų portfelio dalį. Teisingas kreditų limitų nustatymas ir pagrindimas leidžia sumažinti rizikos koncentraciją, padeda išsaugoti banko likvidumą ir mokumą.

Kreditingumo vertinimo metodika, naudojama banke „NORD/LB Lietuva“, atitinka banko „NORD/LB“ grupės naudojamą Scoring (įvertinimo) metodiką, sukurtą remiantis 2002 metų Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimais. Remiantis šia vertinimo sistema yra nustatoma kreditų negražinimo tikimybė bei rizikos kaštai, kuriais yra didinama kreditų palūkanų norma žemesnį kredito reitingą turintiems kredito ėmėjams.

Banke yra sukurta kompetencijos delegavimo tvarka, pagal kurią dalis banko valdybos įgaliojimų tvirtinti kreditus bei kreditų sąlygas ir įkainius deleguojama kitiems banko darbuotojams. Siekiant valdyti kredito riziką, kuomet kredito suma viršija atitinkamo lygio limitą, kreditai yra tvirtinamas aukštesniame kompetencijos lygyje.

Banke „NORD/LB Lietuva“ sukurta griežta kreditų monitoringo tvarka. Kreditų monitoringas banke yra nuolatinis kredito gavėjo ir kredituojamo objekto būklės stebėjimas ir analizė nuo kredito sutarties pasirašymo iki visiško kredito sugražinimo bankui. Įvertinti ir sumažinti kredito riziką padeda išankstiniai rizikos įspėjimo signalai (IRIS), kurie leidžia iš anksto nustatyti galimą kliento finansinės būklės pablogėjimą. Kreditų monitoringo banke „NORD/LB Lietuva“ tikslas yra savalaikis galimų problemų išaiškinimas bei priemonių plano paruošimas, siekiant išvengti nuostolių ar juos sumažinti. Banke atliekamas kas mėnesinis, ketvirtinis bei metinis paskolų monitoringas.

Abejotinų aktyvų vertinimas banke „NORD/LB Lietuva“ atliekamas jų atsiradimo momentu ir visą laiką, kol šie aktyvai apskaitomi banko balanse. Banke abejotinų aktyvų grupavimas atliekamas ne rečiau kaip kas ketvirtį. Bankas sudaro specialiuosius atidėjimus abejotiniams aktyvams ir bendram abejotinų aktyvų portfeliui, abejotinus aktyvus į nebalansinę apskaitą nurašo tuomet, kai nesitiki jokių susigražinimų iš skolininkų veiklos nei užtikrinimo priemonės realizavimo.

Pasirenkant kreditų gražinimo užtikrinimo priemones, banke „NORD/LB Lietuva“ prioritetas yra teikiamas nekilnojamojo turto įkeitimui. Laidavimas ir garantija yra laikomi papildomais užtikrinimo būdais prie įkeitimo. Turto įkeitimas išduodant kreditus banke „NORD/LB Lietuva“ yra analizuojamas tik gerai išnagrinėjus kliento finansinę būklę ir įvertinus jo gautinus pinigų srautus. Kredito gražinimo užtikrinimo priemonė negali būti vertinama kaip pagrindinis kredito gražinimo šaltinis.

Gerinant kredito rizikos valdymą bankuose, svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijoms. Reikalavimai Europos Sąjungos bankams išdėstyti dviejose direktyvose: Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl kredito įstaigų steigimosi ir veiklos ir Europos Tarybos direktyvoje dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo. Reikalavimai kredito rizikos valdymui banke keliami ir Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtame Naujajame kapitalo susitarime.

Pasitvirtino tyrimo pradžioje iškelta hipotezė. Norint užtikrinti banko kreditų portfelio valdymo kokybę ir sumažinti riziką, reikalingas efektyvios kredito rizikos valdymo organizacinės struktūros sukūrimas. Bankas turėtų numatyti kredito rizikos valdymo strategiją bei politiką, kuri yra veiksmingo kredito rizikos valdymo pagrindas. Tokį dokumentą turėtų patvirtinti banko stebėtojų taryba. Banke turėtų būti įsteigtas rizikos valdymo komitetas. Reikėtų aiškiai apibrėžti

rizikos valdymo komiteto, paskolų komiteto, aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto funkcijas, jas derinti tarpusavyje ir su struktūrinių padalinių funkcijomis. Visi banko struktūriniai padaliniai turėtų keistis informacija kredito rizikos valdymo klausimais ir teikti pasiūlymus kredito rizikos valdymui tobulinti. Bankuose turėtų būti aiškiai skiriamos kredito rizikos valdytojų funkcijos.

Valdant pavienių paskolų riziką, didelis dėmesys turėtų būti skiriamas pakankamo informacijos apie skolininką surinkimui, kvalifikuotų darbuotojų rengimui, veiksmingos kreditų administravimo sistemos sukūrimui, tinkamos kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo sistemos sukūrimui.

Kreditų portfelio rizikos valdymo tikslas banke turėtų būti bankui priimtinos rizikos ir pajamų balanso siekimas viso kreditų portfelio mastu. Banke turėtų būti sukurta kredito rizikos koncentracijos vertinimo sistema, rizikos koncentracijos mažinimo priemonių planas, taikoma kredito rizikos limitų sistema, naudojami šiuolaikiniai kreditų portfelio rizikos vertinimo modeliai. Rizika, kurią prisiima bankas, turėtų būti vertinama lyginant su banko kapitalu vadovaujantis kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklėmis.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS

Šios sąvokos magistro darbe pateiktos remiantis šaltiniais:

1. Buračas, A., Svecevičius, B. (1994). Biznio, bankų, biržos terminų žodynas – žinynas. Vilnius: Žodynas
2. Lietuvos Respublikos Finansų įstaigų įstatymas. [žiūrėta 2005-04-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
3. Lietuvos Respublikos Komercinių bankų įstatymas. [žiūrėta 2005-04-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.

A

Akcijų paketas – fizinių ar juridinių asmenų ar jų grupės tiesiogiai ar (ir) netiesiogiai įsigyta arba valdoma 1/10 ar didesnė banko akcinio arba balsavimo teisę suteikiančio kapitalo dalis.

Aktyvai – nuosavas ir skolintas kapitalas [3];

Analizė – tyrimas, kruopštus aplinkybių bei priežasčių nustatymas [1];

Auksinė bankininkystės taisyklė – aktyvų ir pasyvų operacijų grynaisiais pinigais apimčių privalomasis balansavimas [1];

B

Balansas – pagrindinės veiklos ekonominių rodiklių suvestinė; aktyvų ir pasyvų, kredito ir debeto sąskaitų pusiausvyra tam tikru momentu [1];

Bankas – tai akcinio kapitalo pagrindu veikianti įmonė, kuri verčiasi indėlių bei kitų gražintinų lėšų priėmimu ir paskolų teikimu bei prisiima su tuo susijusią riziką ir atsakomybę [3];

Bankininkystė – bankų atliekama piniginių operacijų veikla, per kurią įgyvendinama monetarinė politika [3];

Banko filialas (skyrus) - neturintis juridinio asmens teisių Lietuvos Respublikoje įregistruoto banko padalinys Lietuvos Respublikoje ar užsienio valstybėje arba užsienio banko padalinys Lietuvos Respublikoje, veikiantis banko vardu kitoje negu banko buveinė vietoje ir atliekantis bent vieną banko operaciją pagal banko įgaliojimą, už kurio sandorius ir veiklą bankas atsako visu savo turtu [3];

Bendrieji atidėjimai (atidėjimai) – tam tikros sukauptos piniginės lėšos, sudaromos ir skirtos galimiems finansų įstaigos veiklos nuostoliams sumažinti (padengti) [2];

D

Depozitas – indėlis banke ir taupomojoje kasoje; banko sąskaitos tipas ir ją atitinkantis įrašas banko balansinėje apskaitoje [2];

Dukterinis bankas - tai bankas, kuriame kitas bankas tiesiogiai ar (ir) netiesiogiai valdo dalį akcinio kapitalo, suteikiančio teisę į daugiau kaip 50 procentų balsų, arba akcinio kapitalo dalį, suteikiančią galimybę kontroliuoti šio banko valdymą [3];

E

Efektyvumas – veiklos, išteklių ar darbo laiko rezultatyvumas, veiksmingumas; apibendrintas produktyvumo rodiklis [1];

H

Hipotezė – neįrodytas ir patikrinimo reikalaujantis atskirų procesų ar įvykių bei jų galimos sekos išaiškinimas [1];

I-I

Indėlis – teigiamas pinigų likutis sąskaitoje, kuri atidaryta indėlininkui kredito įstaigoje pagal banko indėlio arba banko sąskaitos sutartį [2];

K

Kapitalas – finansinis ir materialusis turtas, naudojamas pelno gavimo tikslais (piniginis kapitalas, pinigai, vertybiniai popieriai, akcinis kapitalas ir t.t.) [1];

Koeficientas – dydžių santykio ar pokyčio rodiklis [1];

Komercinis bankas – Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu, taip pat turi teisę verstis kitų finansinių paslaugų teikimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę [3];

Kreditas – paskola, skolinieji aktyvai [1];

Kreditavimas – kredito teikimas pagal sutartą programą suderintiems ir kreditoriaus remiamiems tikslams [1];

Kredito įstaiga – Lietuvos Respublikos įmonė ar įstaiga arba užsienio valstybės įmonės padalinys, veikiantis Lietuvoje, kurie turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių bei piniginių paskolų teikimu ir prisiimantys su tuo susijusią riziką bei atsakomybę [2];

Kredito rizika – tai rizika, kad sandorio partneris (pirkėjas, pardavėjas, finansinio instrumento emitentas) negalės įvykdyti sutartų įsipareigojimų – mokėti palūkanų už paskolą, gražinti paskolos ar jos dalies [1];

L

Likvidumas – galimybė paversti grynaisiais pinigais; grynujų pinigų dalis bendruose aktyvuose [1];

M

Marža – priedas kreditoriui priklausomai nuo rizikos ir išduodamo kredito sąlygų; skirtumas tarp kainų kursų, procentų [1];

Modelis – tikrovės dalies apibūdinimas, norint numatyti galimas pokyčių pasekmes [1];

Mokumas – galimybė ar pajėgumas padengti mokestinius reikalavimus/įsipareigojimus [1];

P

Palūkanos – pinigų suma, mokama už suteiktą paskolą, padėtą indėlių, skolos vertybinius popierius, perduotą naudoti turtą ar kitą skolinį reikalavimą, t. y. sutartyje nustatytas procentas, skaičiuojamas nuo padėto indėlio, suteiktos paskolos dydžio, skolos vertybinių popierių nominalios vertės arba perduoto naudotis turto ar kito skolinio reikalavimo vertės [2];

Pasyvai – tai vertė, kurią bankas kam nors skolingas, tai skolos, įsipareigojimai arba banko lėšų šaltiniai [1];

Paskola – kreditas už palūkanas, laikinai skolinamos lėšos [1];

Portfelis – (vertybinių popierių) bankų, investicinių finansinių Institucijų įgytų VP suma, paskirstanti riziką tarp pelningų, bet rizikingų, sparčiai augančių kursų VP [1];

Procentas – paskolintų palūkanų lygis, išreikštas % [1]

Prognozė – būsimos ir buvusios padėties nustatymas, remiantis prielaidomis apie galimą įvykių seką [1];

R

Rizika – galimas pavojus, gresianti žala bei nelaimė; dėl pralenkiančio kainų augimo ar vertės sumažėjimo, lyginant su pelnu, investavimo metu [1];

Rodiklis – veiklos rezultatų lygis/santykis [1];

S

Skolinimas – pinigų sumos perdavimas skolininkui pagal paskolos ar kreditavimo sutartį; piniginio reikalavimo, kylančio iš neatšaukiamo įsipareigojimo mokėti, pirkimas, išankstinis apmokėjimas (įskaitant faktoringą ir forfeitingą) arba diskontavimas, prisiimant skolinimo riziką arba jos neprisimant, neatsižvelgiant į tai, į kieno apskaitą šie reikalavimai yra įtraukti ir kas pagal juos surenka pinigines lėšas [2];

Specialieji atidėjiniai (atidėjimai) – turto ir nebalansinių pretenzijų vertės sumažėjimo dydis, atitinkantis tikėtiną nuostolių galimybę [2];

Strategija – ilgalaikių, esminių veiklos nuostatų bei jos svarbiausių tikslų įgyvendinimo kelių visuma [1];

T

Tarpusavyje susijusių klientų grupė – du arba daugiau finansų įstaigos (arba kelių tai pačiai finansinei grupei priklausančių finansų įstaigų) klientų, kurie yra susiję tarpusavyje dėl to, kad:

vienas iš klientų tiesiogiai ir (arba) netiesiogiai gali kontroliuoti kitus klientus; klientai yra susiję tokiais tarpusavio ryšiais, kad jeigu vienas iš jų negalėtų įvykdyti savo įsipareigojimų finansų įstaigai, kiltų sunkumų ir kitam arba kitiems klientams įvykdyti įsipareigojimus šiai finansų įstaigai [2];

Terminuotas – indėlis su nustatyta data [1];

U

Užstatas – įkeičiamas daiktas, piniginis užstatas, dokumentai, hipotekos [1]

V

Veikla – sąmoningai organizuoti veiksmai, siekiant nustatytų uždavinių ar tikslų įgyvendinimo [1];

Vertybiniis popierius – akcijos, vekseliai, obligacijos ir kt., naudojami finansiniais, investiciniais bei kreditiniais tikslais, atsiskaitymų, mokėjimų ir kitomis piniginėms funkcijoms atlikti [1].

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Acharya, V., IfterharHasan, Saunders, A. (2002). *Should banks be diversified? Evidence from individual bank loan portfolios*. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) [žiūrėta 2005-04-03]. Prieiga per internetą <<http://www.bis.org>>.
2. Abejotinių aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrosios nuostatos (2003). Lietuvos bankas: Teisės aktų rinkinys, kn. 2.
3. Annual report of NORD/LB group. 2002, 2003. [žiūrėta 2005-04-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.nordlb.de>>.
4. Atman, E. I. (2001). *Credit ratings and the proposed new BIS guidelines on capital adequacy for credit assets*. Journal of Banking & Finance, January, p. 2.
5. Bank loan classification and provisioning practices in selected developed and emerging countries (a survey of current practices in countries represented on the Basel Core Principles Liaison group) (2002). World Bank, June.
6. Banko „NORD/LB Lietuva“ finansinės ataskaitos. 2002, 2003, 2004, 2005. [žiūrėta 2005-04-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.nordlb.lt>>.
7. Beattie, V. A. et.al. (1995). *Banks and bad debts: Accounting for loan losses in international banking*. Chichester: John Wiley & Sons.
8. Bessis, J. (2002). *Risk Management in banking*. Chichester: John Wiley and Sons.
9. BIS working papers [žiūrėta 2005-03-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
10. Britt, P. (2001). *Building your Commercial Loan Portfolio*. Community Banker, Jan., Vol. 10, Issue 1.
11. Buračas, A., Svecevičius, B. (1994). *Biznio, bankų, biržos terminų žodynas – žinynas*. Vilnius: Žodynas.
12. Campbell, C.D., Campbell, R.G., Dollan, E. G. (1988). *Money, Banking and Monetary Policy*. The Dryden Press.
13. Caouette, J. B., Altman, E. I., Narayanan, P. (1998). *Managing Credit Risk. The Next Great Financial Challenge*. New York: Wiley Frontiers in Finance.
14. Core principles methodology (1999). Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) [žiūrėta 2005-04-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
15. Credit Ratings and Complementary Sources of Credit Quality Information (2000). Basle Committee on Banking Supervision (BCBS). [žiūrėta 2005-04-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.

16. Cundiff, K. (2001). *Portfolio risk management – an evolving approach*. Business Credit, March.
17. Edgar, M., Morsman, Jr. (1982). *Effective loan management*. Philadelphia: Robert Morris Associates.
18. Ivaškevičius, D., Sakalas, A. (1997). *Bankų vadyba*. Vilnius: Technologija.
19. Jasevičienė, F., Miniotienė, R., Stankevičienė, V. (2000). *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius: draudimo ir finansų institutas.
20. Jasevičienė, F., Valvonis, V. (2003). *Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika*. Pinigų studijos 1.
21. Kamienas, I., Valvonis, V. (2004). *Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti*. Pinigų studijos 1.
22. Klein, G. (1995). *Dictionary of banking*. Second edition. London.
23. Kohn, M. (1993). *Money, banking and financial markets*. The Dryden Press.
24. Koch, T. W., MacDonald, S.S. (2000). *Bank management*. Orlando: Harcourt Brace and Company.
25. Kredito įstaigų veikla 2003, 2004 metais [žiūrėta 2005-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lbank.lt>>.
26. Kropas, S., Čiapas, L., ir kt. (1998). *Banko finansų valdymas*. Vilnius: LBDFI.
27. Lietuvos bankas. Metinis biuletenis 2004 m. [žiūrėta 2005-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lbank.lt>>.
28. Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl abejotinių aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų aktyvų sudarymo bendrųjų nuostatų patvirtinimo“ [žiūrėta 2005-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
29. Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvo skaičiavimo“ [žiūrėta 2005-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
30. Lietuvos Respublikos Finansų įstaigų įstatymas. [žiūrėta 2005-04-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
31. Lietuvos Respublikos Komercinių bankų įstatymas. [žiūrėta 2005-04-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
32. Lisauskas, V. (1995). *Finansinių institucijų rizika ir kai kurie jos klasifikavimo aspektai*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 1.
33. Mačerinskienė, I., Ivaškevičiūtė, L. (2000). *Banko paskolų portfelio valdymo tyrimo metodologiniai aspektai*. Socialiniai mokslai, 5, p. 45.

34. Masilionis, D. (1998). *Banko finansinės ataskaitos*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
35. Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (2003). *Finansai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
36. Overview of the New Basel Capital Accord (2003). Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) [žiūrėta 2005-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
37. Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai (1998). Lietuvos bankas. Teisės aktų rinkinys, kn. 1.
38. Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės (1996). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios 2-63.
39. Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės (2002). Lietuvos Respublikos Seimas (LRS). Valstybės žinios 31-1200.
40. Platonova, V., Chiginca, M. (1998). *Bankovskoe delo. Strategiceskoe rukovodstvo. Pod red.* Maskva: Finansi i statistika.
41. Ragauskas, J., Senkus, A. (1998). *Aktyvų ir pasyvų valdymas*. Vilnius: draudimo ir finansų institutas.
42. Ramos, J. A. S., Staking, K. B., Calle, A. A. (2000). *Financial Risk Management. A practical Approach for Emerging Markets*. Inter-American Development Bank.
43. Sound practices for loan accounting and disclosure (1999 a). Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) [žiūrėta 2005-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org>>.
44. Sound practices for managing liquidity in banking organisations (2000). Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) [žiūrėta 2005-04-10]. Prieiga per internetą <<http://www.bis.org>>.
45. Taraila, S. (1998). *Kreditavimas*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, Lietuvos banko spaustuvė.
46. Taraila, S. (2001). *Kreditavimas: teorija ir praktika*. Vilnius: LBDFI.
47. Vaškelaitis, V. (2003). *Pinigai: Komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Vilnius: Lietuvos mokslas.
48. Whitley, J. (1992). *The ALCO: Strategic issues in asset/liability management*. Stockton Press.
49. Zelgave, E. (2000). Credit risk management and credit woethiness. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 14.

PRIEDAI

1 priedas. Banko rizikos rūšys

2 priedas. Banko „NORD/LB Lietuva“ skyrių pasiskirstymas pagal kompetenciją.

3 priedas. Išankstiniai rizikos įspėjimo signalai verslo klientams

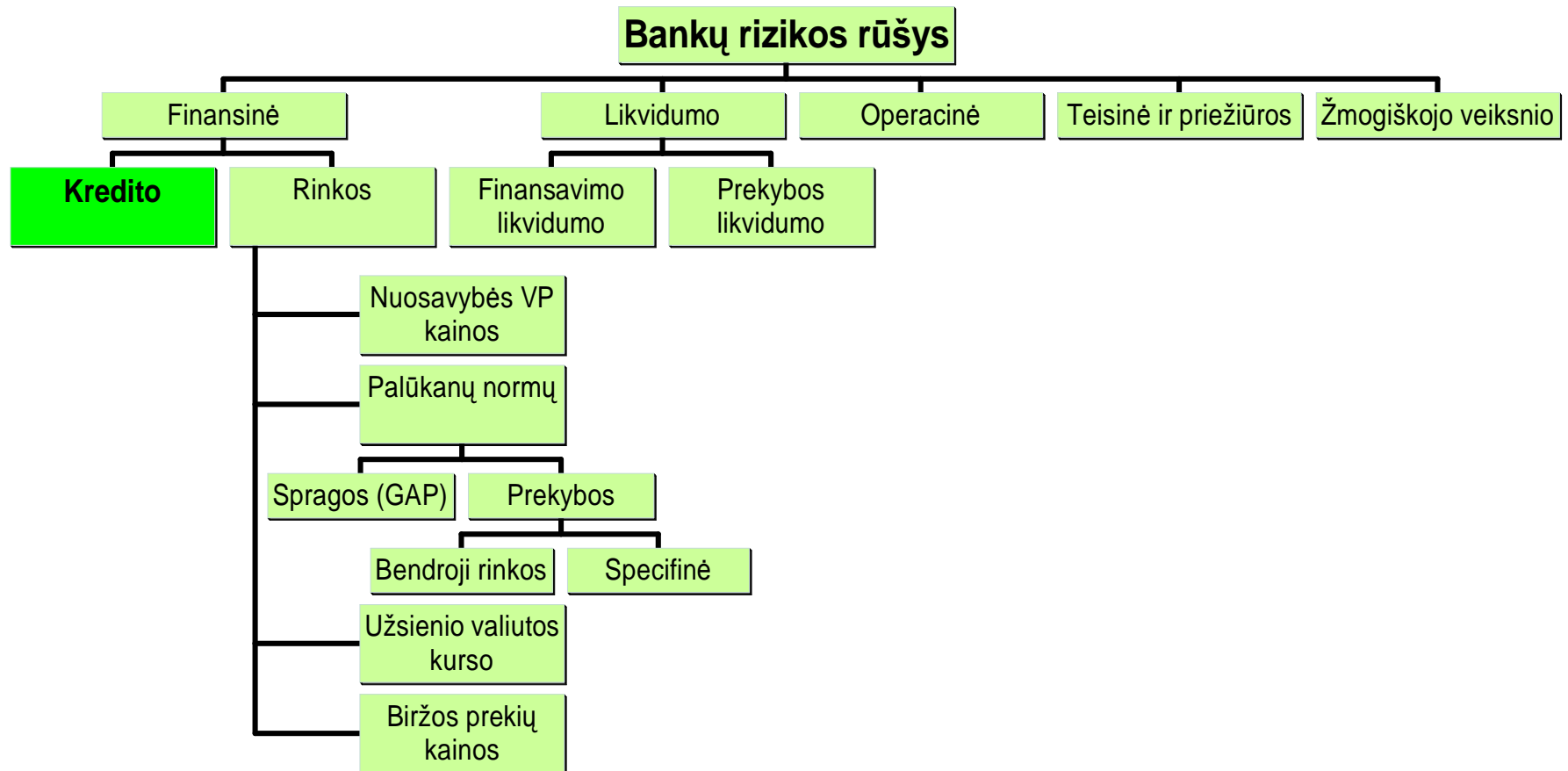
4 priedas. Banko „NORD/LB Lietuva“ paskolų verslo klientams rizikos grupės ir specialiųjų aktyvų normos

5 priedas. Banko „NORD/LB Lietuva“ paskolų gyventojams rizikos grupės ir specialiųjų aktyvų normos

6 priedas. Banko rizikų vertinimo modeliai

7 priedas. Skolininko kredito rizikos vertinimo metodai

Bankų rizikos rūšys

Banko „NORD/LB Lietuva“ skyrių pasiskirstymas pagal kompetenciją

Klientų aptarnavimo skyrius (5 lygis)	Klientų aptarnavimo skyrius (5.1 lygis)	Klientų aptarnavimo poskyris (5.2 lygis)
Vilnius Kaunas Klaipėda Panevėžys	Šiauliai Alytus Kretinga Kėdainiai Marijampolė N. Vilnia Rokiškis Tauragė Telšiai Ukmergė Utena	Anykščiai, Antakalnio (Vilnius), Basanavičiaus (Vilnius), Biržai, Bulvaro (Šiauliai), Dainavos (Alytus), Draugystės (Kaunas), Druskininkai, Dvaro (Šiauliai), Eigulių (Kaunas), Gargždai, Ignalina, Jasinskio (Vilnius), Jeruzalės (Vilnius), Jonava, Joniškis, Jurbarkas, Kaišiadorys, Karoliniškių (Vilnius), Kelmė, Kybartai, Krantinės (Vilnius), Kupiškis, Kuršėnai, Laisvės (Panevėžys), Lazdijai, Molėtai, Mažeikiai, Mindaugo (Vilnius), N. Akmenė, Neringos (Klaipėdos), Ozo (Vilnius), Pabradė, Pakruojis, Palanga, Palemono (Kaunas), Pasvalys, Pašilaičių (Vilnius), Pietinis (Klaipėda), Pilies (Klaipėda), Plungė, Prienai, Putinų (Alytus), Radviliškis, Ramygalos (Panevėžys), Raseiniai, Savanorių (Vilnius), Kauno Savanorių, Kauno Senamiesčio, Vilniaus Senamiesčio, Skuodas, Šakiai, Šilo (Kaunas), Šalčininkai, Šarkuvos (Kaunas), Šilalė, Šilutė, Širvintos, Švenčionėliai, Švenčionys, Taikos (Klaipėda), Trakai, Varėna, Vilkaviškis, Visaginas, Vytauto (Kaunas), Zarasai, Žaliakalnio (Vilnius), Žirmūnų (Vilnius)

Šaltinis: Banko dokumentas

Išankstiniai rizikos įspėjimo signalai verslo klientams

Banko „NORD/LB Lietuva“ paskolų verslo klientams rizikos grupės ir specialiųjų aktyvų normos

Finansinė būklė*	Pradelstų dienų skaičius				
	0-30	31-60	61-90	91-180	>180
A	1	2	3	4	5
	0 %	1 %	15 %	40 %	50 %
B	1	2	3	4	5
	0 %	3 %	20 %	45 %	55 %
C	2	2	3	4	5
	5 %	10 %	25 %	50 %	59 %
D	3	3	4	4	5
	30 %	39 %	55 %	59 %	100 %
E	4	4	4	5	5
	59 %	59 %	59 %	100 %	100 %

* Pagal banko kreditavimo vadovo 10.1 dalį

Šaltinis: Abejotinų aktyvų vertinimo ir grupavimo taisyklės: banko dokumentas (sudarytas 2003-09-30)

Banko „NORD/LB Lietuva“ paskolų gyventojams rizikos grupės ir specialiųjų aktyvų normos

Finansinė būklė*	Pradelstų dienų skaičius				
	0-30	31-60	61-90	91-180	>180
A+	1	2	3	4	5
	0 %	1 %	15 %	40 %	100 %
A	1	2	3	4	5
	0 %	2 %	20 %	45 %	100 %
B+	1	2	3	4	5
	0 %	3 %	25 %	50 %	100 %
B	2	2	30	4	5
	5 %	10 %	30 %	55 %	100 %
C	2	3	4	5	5
	14 %	35 %	59 %	100 %	100 %

* Pagal banko kreditavimo vadovo 10.5 dalį

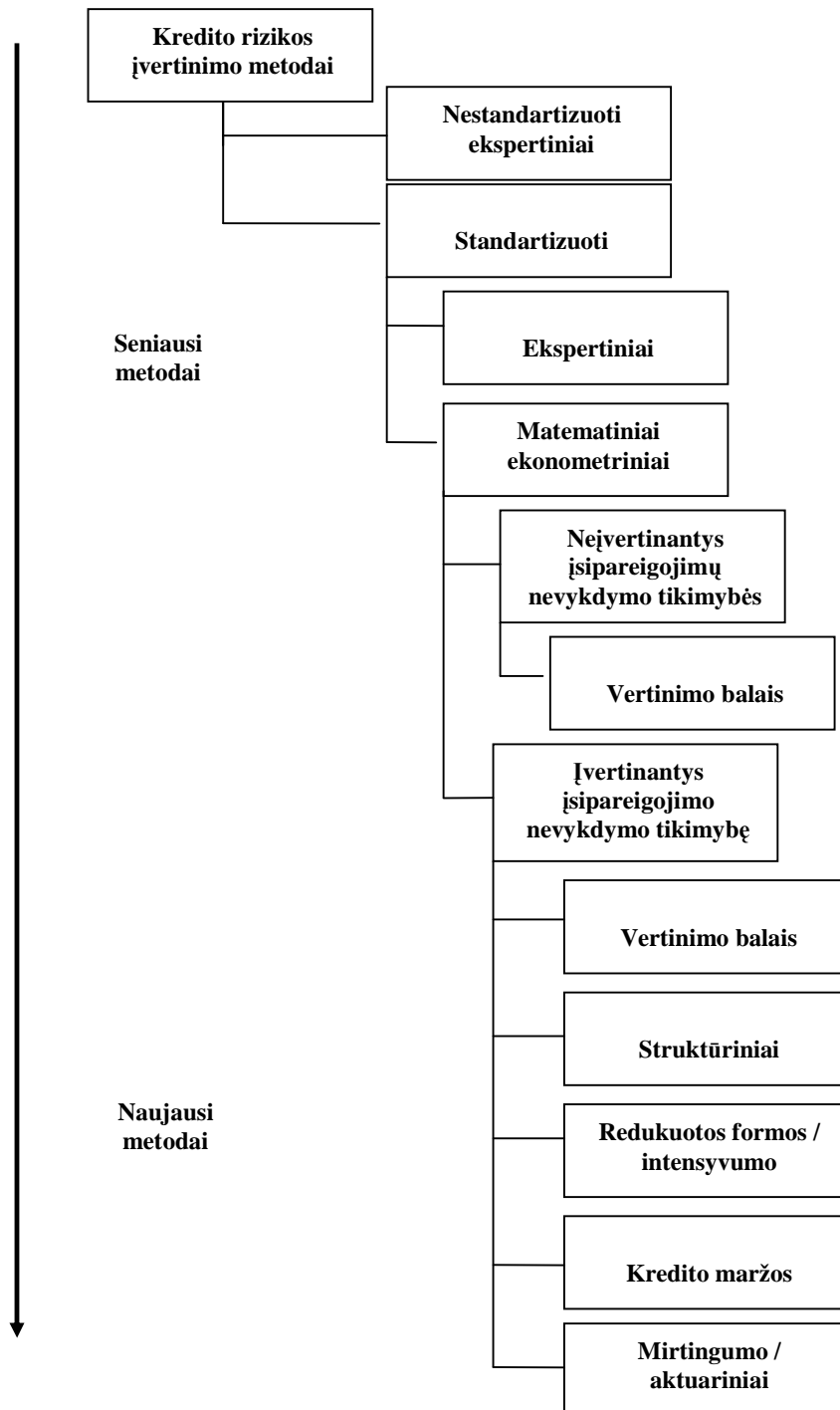
Šaltinis: Abejotinų aktyvų vertinimo ir grupavimo taisyklės: banko dokumentas (sudarytas 2003-09-30)

Banko rizikų vertinimo modeliai

<i>Finansinės rizikos vertinimo modeliai</i>			
Jautrumo analizės (<i>Sensitivity</i>)	Svyravimų (<i>Volatility</i>)		Potencialaus nuostolio (<i>Potential loss</i>)
<i>Kredito rizikos vertinimo modeliai</i>			
Pavienio kredito įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modeliai			Kreditų portfelio
Vertinimo balais (<i>Scoring</i>)	Kredito maržos	Aktuariniai/ mirtingumo	Portfelio nuostolių
<ul style="list-style-type: none"> • Kredito reitingų sistema • Logistinis (logit), • Tiesinė diskriminantinė analizė, • Tiesiniai tikimybiniai Įmonių taikomieji scoring modeliai (<i>Zeta (Altman)</i>); <i>Credit Monitor (KMV)</i> ; <i>RiskCalc (Moody's)</i> ; <i>Credit Model (Standard&Poor's)</i> Naudojami duomenys: duomenys apie įmonę /asmenį Vertinami skolininkai: vidutinės ir mažos įmonės/fiziniai asmenys	<ul style="list-style-type: none"> • Jonkhart (1979) • Iben ir Litterman (1989) Naudojami duomenys: kredito maržos Vertinami skolininkai: didelės ir vidutinės įmonės, išleidusios skolas vertybinius popierius	Altman (1989) Mullins ir Wolff (1989) Naudojami duomenys: reitingai (įmonės finansinių ataskaitų, rinkos ir kiti duomenys) Vertinami skolininkai: reitingus turinčios įmonės	<ul style="list-style-type: none"> • Rinkos vertės • (<i>Markt-to-Market – MTM</i>) • Įsipareigojimų nevykdymo būsenos (<i>Default Mode – DM</i>) Taikomieji kreditų portfelio kredito rizikos vertinimo modeliai: <ul style="list-style-type: none"> • <i>CreditMetrics (J. P. Morgan) (MTM)</i> • KMV (MTM arba DM) • Kreditų portfelio vaizdo (<i>Credit PortfolioView (Tom Wilson) (MTM arba DM)</i>) • <i>CreditRisk + (DM)</i>
<i>Kapitalo pakankamumo vertinimo modeliai</i>			
Rizikos vertės (<i>VAR</i>)	Empiriniai modeliavimo		Išankstinio įsipareigojimo (<i>Pre-commitment approach</i>)

Šaltinis: Sudaryta autorės

Skolininko kredito rizikos vertinimo metodai

Šaltinis: E. I. Altman, A. Saunders, 1998, S. Nandi, 1998, J. B. Caouete et al., 1998, S. Fritz et al., 2004.